Χριστιάνισμῶ

ΣΤΟΙΧΕΙΩΣΙΣ,

Εἰς τὴν τῶν παίδων ὠφέλειαν ἑλλήνισὶ καὶ λατίνισὶ ἐκτεθεῖσα.

CHRISTIANÆ

Pietatis prima Institutio,

Ad Usum Scholarum Græcè & Latinè scripta.

LONDINI.

Typis *Mariæ Clark*, impensis Societatis Stationariorum.
MDCLXXXVII.

τοι

βούλεται

Ex libris Ed. Pocock,

8°. Th. N. 141.

Χριστιάνισμῶ

ΣΤΟΙΧΕΙΩΣΙΣ,

Εἰς τὴν τῶν παίδων ὠφέλειαν ἑλλάδι τε καὶ λατίνῃ ἐκτεθεῖσα.

CHRISTIANÆ

Pietatis prima Institutio,

Ad Usum Scholarum Græcè & Latinè scripta.

LONDINI.

Typis *Mariæ Clark*, impensis Societatis Stationariorum.

MDCLXXXVII.

Τῷ ἐπ᾽ Εὐσεβείᾳ καὶ Παιδείᾳ καὶ πάσῃ ἀρετῇ εὐδοκιμωτάτῳ τῆς θείας λόγου κήρυκι, Ἀλεξάνδρῳ τῷ Νεάλλῳ, εὐδαιμόνως διαζειν.

Παλαιὰ ἐκκλησία, ἡ τοῖς τῆς ἀποστόλων διαδεχομένη χρόνοις, ἐν ᾗ ἄνδρες θειότατοι τὴν ἀποστολικὴν ἐκόμων διδασκαλίαν, ὡς λαμπτῆρες τῆς οἰκουμένης διέφερον, τοσοῦτον ὅσον μίλεσιαν καὶ σοφίαν ἐποίησεν, ὅσον τοὺς τῆς παίδων καλλὺ καὶ σοφίαν ἀγαπᾷ. ὁ γὰρ μόνον τοὺς ἐκ τῆς φιλοσοφίας εὐδοκιμοῦντας συγγραφεῖς τοῖς πιστοῖς παρεσκεύασεν, οἷς Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη, καὶ τοὺς λοιποὺς τῆς παρ᾽ ἕλλησι σοφῶν, ἀλλὰ καὶ πολὺ μᾶλλον τοὺς θεοδότους καὶ θεοπνεύστους γραφὰς ἐπαίδευσεν αὐτοὺς, δι᾽ ὧν ἄλλο τι πολὺ κρεῖττον καὶ θειότερον τῆς ζοφίας ἐδίδαξε μανθάνοιεν. καὶ τίς ἂν εἰκότως ἐπαινέσειε καὶ ἐγκωμι-

κωμάσεις τὸ ἀρχαῖον τοῦτο τῆς αἰῶνας ἐκείνων ἔθος καὶ ὀπτήδημα, ἐὰν τὸ τε ἡμύρθμον ἐντεῦθεν ὠφελῶ ἐνθυμῆ), καὶ τὸ ἐκ τοῦ ὕστερον φιλελεῖσθαι αὐτὸ μεγάλων καὶ ὀλίγων δεῖν, ἀνήκεστον ζημίαν λογίζηται; ἦσαν γὰρ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους πνὲς ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ λέγομθμοι, οἵπινες τοὺς παῖδας τῆς τῆς πίστεως Χριστιανικῆς στοιχείωσιν ἀκριβῶς διδάσκοντες, καὶ κατηχοῦντες ἐκεῖ τὴν κατήχησιν μόνον πεπόνηται, ὅθεν καὶ κατηχηταὶ ἢ κατηχίσαι ἐκαλοῦντο. τιμᾶσθαι γὰρ γεγονέναι τῆς ἐν τοῖς μάλιστα περιφανῆ καὶ λαμπρὸν τῆς μέγαν Ὠριγένη ἐν τῇ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπωνύμῳ παρ' Αἰγυπτίοις πόλει ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ ἕκτῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας μαρτυρεῖ. Ἀλλ' ἐπεὶ ἐκ τοσούτων τῆς χρόνων οἱ τῆς ἐκκλησιῶν ἐκκρεμασθέντες πεπαιδευμένοι, ἐκεῖ τῆς νέων παίδευσιν ἀμελῶς ἔχειν ἤρξαντο, ἐκ τοσούτου ἀεὶ καὶ ἔρποντος τοῦ κακοῦ, ἐπὶ τέλει ἡ λύμη τῆς ἅπαξ οἰκουμένης διέφθειρε, χαλεπόν τινα σκότον τῷ κόσμῳ ἐπιφέρουσα, τυτέοι τῆς τῆς χριστῶν ἀγνοίαν. καὶ τότε μὲ τοῦ κακοῦ πάντων βαρυτάτου καὶ ὀλεθριωτάτου ὄντος αἴτιοι μάλιστα μὲ γενέσθαι οἱ ἐκείνου τῆς Ῥώμης ἐπίσκοποι, οἱ Παπικοὶ ὠνομασμένοι, ὅτινες πασῶν τῆς δὴ ὅλης τοῦ κόσμου ἐκκλησιῶν κατακυριεύειν φιλοπεμόμενοι, παντοδαπῶν ἐφάνησ τῆς ἔπειτα παρεισδυόντων τῆς ἐκκλησίαν φαύλων ἐξάρχεται καὶ ἀρχηγοί. ἐκεῖνοι γὰρ

τῆς

τῆς ἐκκλησίας τυραννοῦντες ὠμότερόν γε
τῆς πάλαι τεθρυλλημένων τυράννων, ἀλ-
λὰ τε πολλὰ δεινὰ καὶ οἰκτρὰ ἐπήγαγον
ἔθη τοῖς τῶν Θεοῦ λατρείαν, καὶ ὃ τὸ
παλαιὸν ἐκεῖνο ἔθος. ὃ ἀρχόμενος ἐμ-
νήσθην, ὅλως ἀνήρηκε, ὥστε μηδὲ λείψα-
νά τινα αὐτοῦ σώζεσθαι· καὶ ὅσα μὴ ἐντεῦ-
θεν ἔφυ κακά, ἀμήχανον ἂν εἴη σύμπαντα
λέγειν, ἀλλ' ὑδὲ ἐννοεῖν μὴ δακρύ-
οντας. Τίς οὖν ὅστις ἦν δὲ φρονοῦντων,
ὅστις ἂν ὁ δικαίως μισεῖ τὴν πόλιν αὐ-
τῶν, δικαίᾳ τῷ πνεύματικῶς Βαβυ-
λῶνα λεγομένῃ, ἢ τοσούτων ἡμᾶς ἀ-
γαθῶν ἀπεστέρησεν, ὅσων καὶ ἐννοίᾳ ῥᾳδι-
λαβεῖν ἀδυνάτου, καὶ κακοῖς ῥᾳδιέβλυσεν
ὅτω χαλεποῖς καὶ μεγάλοις, ὥστε καὶ τὰ ἀ-
λόγων ζώων ἡμῶν πολὺ φέρεσθαι ἡμᾶς·
εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τὸ καταρχὰς ἔπλασε, καὶ
ἑαυτῷ ὁμοίους ἐποίησεν ἡμᾶς, ὅπως αὐτὸν
ἡμεῖς ἀληθῶς καὶ εὐσεβῶς θεραπεύσω-
μεν καὶ αὐτῷ λατρεύσωμεν, πῶς ἂν ἐσ-
μὲν τῶν θηρίων φαυλότεροι, ἐὰν μὴ θερά-
πωμεν ἐφ' ὃ ὑπ' ἐκείνου θεῶμεν ἐκπέμ-
φθημεν; ἐκεῖνα γὰρ τὰ λόγου μὴ κοινωνοῦντα
ζῶα τῇ φυσικῇ ἐπακολουθοῦντα ὁρμῇ, τὸ
ἴδιον αὐτῆς ἔργον ἔκαστα ποιεῖ καθ' ἣν
τεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ Θεοῦ νόμον· πῶς
οὖν ἂν ἐλεύθερος, μᾶλλον δὲ ἄθλιος ὁ
ἄνθρωπος, ὁ τῆς βοσκημάτων καὶ ζώων
τετραπόδων ἡπιώμενος, ὧν ὁ Θεὸς κύ-
ριον κατέστησεν αὐτόν; ἀμήχανον δὲ μὴ
ἡπιᾶσθαι, ἐὰν ἢ τὰ δέοντα ὑ ποιῇ, ἢ
ἀγνοῇ πόθεν δὲ δικαιοῦσθαι ἂν γνώσεται

τὴν γνῶσιν καὶ ἀκρίβειαν τῆς Θείας Γρα-
φῆς, δι' ἧς μάλιστα φανερώμεθα τῆς
πρὸς τὰ ἄλογα κοινωνίας διαφέροντες
εἰ μὴ ἐκ τῆς ἱερᾶς γραφῆς τῆς κατ' ἐξο-
χὴν βιβλίων λεγομένων; ὥσπερ γὰρ τοὺς
τὸν ἥλιον μὴ ὁρῶντας ἀδύνατον ὀρθὰ βα-
δίζειν, οὕτω καὶ ἀνάγκη τοὺς μὴ βλέποντας
πρὸς τὰς τῆς θείων γραφῶν ἀκτῖνας πρὸς
τὴν τῆς Θεᾶς λατρείαν καὶ πίστιν αἰσχρῶς
ἀποτάττειν. ὅπερ μὴ ὂν πᾶσι τοῖς ἀνθρώ-
ποις, μάλιστα δὴ τοῖς Χριστιανοῖς ὀνομαζο-
μένοις πρέπον ἐστὶ τὸν Θεὸν ὀρθῶς καὶ πρε-
πόντως σέβεσθαι, καὶ ὅπως ἂν οὕτω ποιεῖν δύ-
νατον τοῖς ἁγίας γραφὰς ἀγνοοῦσιν, ὁδοὺς
τῆς ὀρθῶς λογιζομένων ἐξαρτᾷ γνώσε-
ται. κελεύει δὲ ὁ Θεσπέσιος Πέτρος ἑτοί-
μους εἶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦν
βλομένῳ λόγον τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, ἵνα
μὴ λανθάνωμεν τὸ Χριστὸ μαθηταὶ ὄν-
τες. Ἐπειδὴ γὰρ οὕτω καλῶς ἦχθαι
ἕκαστον τῇ εὐσεβείᾳ πρέπει, ὥστε δύνα-
σθαι εὐχερῶς πρὸς τὰ ἐρωτηθέντα ἀπο-
κρίνεσθαι, ἀνάγκη αὐτὸν εὐθὺς ἐκ νέ-
ων τὰ ἱερὰ πεπαιδεύσθαι λόγια· τοῦτο
γὰρ οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὧν ἄνω
ἐμνημόνευσα εὖ εἰδότες, ὅτω ζῴοσεφ
τῆς τῶν παίδων νουθεσίας καὶ κατηχήσεως
ἐπεμελοῦντο, μηδὲν αὐτῆς οἰόμενοι μεί-
ζονος ἀσφαλῆς ἀξιώτερον εἶ). καὶ ἡμᾶς
ὃν τ' αὐτὸ ποιητέον νῦν, καὶ τὴν
ἐκείνων φιλοπονίαν καὶ ἐπιμέλειαν μιμη-
τέον, τούτων δὲ τὴν ἀμέλειαν καὶ ῥᾳθυ-
μίαν φευκτέον, ὅπως τοῖς παισὶ τὴν πρέ-
πουσ

πασαν ωφέλειαν διδασκαλίαν, καλὲς καὶ παιδείας Χριστιανὲς ἀποδείξωμεν ἀντ' ἀμαθῶν καὶ ἀπαιδεύτων ἰδιωτῆς, καὶ ὀλίγον τὰ ἄλογα τῆς ζώων διαφέροντας. Τούτων μὲν ὕπως ἐχόντων, μεγίστας ἐυλόγως χάριτας ὀφείλομεν σοι ἅπαντες, ὦ ἄνερ ἐυσεβέστατε, ὅτι τοσαύτην εἰσηύξησας σπουδὴν περὶ τὴν ἐρεσιν τῆς παίδων ἀγωγῆς, ὅστις οὐκ οἶδ' εἴ τις ἄλλος ἢ τῆς παλαιῶν ὀνομαστοτάτων ἀνδρῶν, ἢ καὶ καθ' ἡμετέρους χρόνους ἐν τοῖς τῆς ἐυσεβείας ἀγῶσι διαπρεψάντων· ἄλλοι μὲν γὰρ ἢ ὑπὲρ ὅλως ζωγρεῖν, δι' ἃ πολλοὶ κοινῶς ὠφελήθησιν, ἢ τοιαῦτα ἐξέδωκαν συγγράμματα, οἷα τελείοις ἀνδράσι μᾶλλον ἢ τοῖς πρωτοσυμφέρειν. ἀλλὰ σὺ τῆς ἀπαλῶν παίδων ἀγομένου, ὧν αἱ μαλακαὶ φρένες τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐυσεβῶν παιδευμάτων δεκτικώταται πεφύκασι, μέγιστα καὶ πλεῖστα πεπόνηκας ὠφελήματα, πολλὰς βίβλους εἰς τὸν ἐκείνων ὠφέλειαν ἐκδεδωκὼς, καὶ πολλὰ χρήματα ἀναλωκὼς, καὶ ἄλλα πάμπολλα πεπραχὼς δι' ὧν πρὸς τὸν ἀληθινὸν λατρείαν καὶ ἐυσέβειαν ἐδιδῶσιν ἐυδύς ἐκ νηπίων. ἐγὼ δὲ τῆς ὑπό σε ῥωμαϊστὶ ἀπεικασθέντων χαρακτήρων, ἀειθαλῶν τειῶν ὄντων, καὶ ταῖς τῆς παίδων ἡλικίαις πρεπεμοσμένων· δύο μὲν ἤδη καὶ πρότερον εἰς τὸν ἑλληνικὸν διάλεκτον μεταβέβληκα, καὶ νῦν τρίτον ἑλληνιστὶ

μεδεσμιωδέντα σοὶ φερσφέρω, ἐξ ὧν οἱ παῖδες ἀγαθῶν τυγχάντες διδασκάλων, τὰ τέκνα ταῦτα μανθάνοιεν ἄν, δηλονότι Χειστιανίζειν, καὶ λατινίζειν, καὶ ἑλλωνίζειν. ὧδέν ὃ ὅτω μοι ποιδὸς ἄξιον ἐφαίνετο, ὡς σοὶ ὧδε τ' φρέπουσαν τῶν παίδων ἀγωγὴν πονεμθῆναι συμφέρειν καὶ συνεργεῖν ὅσον δυνατὸς ἰῶ. ἐλπίζω ὃ καὶ πάνυ πέποιθα ἀξιέπαινον ἅπασι δόξειν τ' φιλοτιμίαν τ' ἐμὴν τῆς ὁπλείστης ὠφελεῖν τῆν τ' ὀρθῆς καὶ τοῖς Χειστιανοῖς φερσηκόσης παιδεύσεως σοχαζομένων. δέομαι δέ σε τ' φερσφωνημθῆναι τῷ ζῷ ὀνόματι τ' ἑλλωνικὴν ἑρμηνείαν τῆν ὑπὸ ζε λατινιστὶ γεγραφθέντων, εὐμενῶς καὶ φιλικῆς ἀξιῶν τ' ἀποδοχῆς. καὶ τῷ Θεῷ εὔχομαι βίον μακρὸν καὶ μακαρίον σοι ὁπιπέμπειν, ὅπως πολλὰ ἔτη ὁρῶν ἀγαθὰ πάντας ἀνθρώπους διατελῆς, καὶ τελδυτῆν τῆς ὑφανίου βασιλείας σὺν Χειστῶ, καὶ ὅλῳ τῷ τῆν ἁγίων χορῷ ἀπολαύῃς. Ἔῤῥωσο. Ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας ᾳ. φ. ο. ε.

Ἱλαρμος Ουϊταχῆεις, ὁ σὸς φερὶς μηθὸς ἀνεψιός.

Reverendiſſimis in Chriſto Patribus ac Dominis,

MATTHÆO

Archiepiſcopo Cantuarienſi,

EDMUNDO

Archiepiſcopo Eboracenſi,

EDWINO

Epiſcopo Londinenſi,

Aliiſq; reverendis Patribus, Epiſcopis Eccleſiæ Anglicanæ, vigilantiſſimis fideliſſimiſq; Paſtoribus.

QUum ſeculi hujus ad interitum jam ruentis, mores perditos, & corruptelis omnibus depravatiſſimos, non ſine acerbiſſimo animi dolore, mecum ſæpè conſidero: animadvertâmque diuturnam peccandi conſuetudinem hominum

minum mentibus quaſi callum quoddam ita obduxiſſe, ut neque virtutibus præmia, neque ſupplicia vitiis ſempiterna, divinis propoſita legibus, nullam jam vim vel ad cohortandum, vel ad deterrendum habere videantur: in eam tandem cogitationem venio, ut aut nullam prorſùs ſpem oſtendi fore aliquando meliùs, aut ſi qua eſt etiam nunc reliqua, eam in ſancta pueritiæ atque ineuntis adoleſcentiæ inſtitutione & diſciplina omninò repoſitam eſſe exiſtimem. Nam teneri illi & flexibiles animi, non ſolùm quocunque torqueas trahâſve, ſed quocunque etiam vel leniter ducas, ſequentur, atque ut voles flecti, arbitrióque fingi poſſunt: & quia ſunt ab omni hactenus ſcelere vacui atque integri, nonnihil in illis loci ſalutaribus adhuc monitis conſiliiſque patet. Quæ cogitatio, patres in Chriſto reverendiſſimi, in eam me mentem impulit, ut ad primam illam Chriſtianæ pietatis inſtitutionem puerilem Latinè ſcribendam me applicarem: eámque

variis

variis tractatam modis, hoc quidem libello verbis tantummodo neceſſariis & propriis breviter comprehenderem: altero verò libro, eandem aliis verbis luculentioribus & pluribus copioſè explicarem: ut & illi, qui brevitati ſtudent, & qui ubertate etiam orationis delectantur, ad ſua utrique ingenia ſenſuſque apta & accommodata invenientes, voluptate aliqua ad legendum invitarentur. Curæ etiam mihi magnæ fuit, ut brevitate uſus, planè tamen & perſpicuè dicerem: & in illa rurſus ubertate ne inſolentiùs copia abuterer. Quum enim Latinè vel intelligere in aliqua laude, loqui etiam in magna poni ſoleat, támque multi ejus linguæ ſtudio inflammentur, puerique ob eam cauſam doctis hominibus in diſciplinam tradantur, hanc oblatam occaſionem putavi, qua intereà etiam dum aliud agunt, vera pietas, quæ eſt ante omnia expetenda, tenellis mentibus inſtillaretur. Quum verò multos valdè pœniteat ita ſe pueros latinè didiciſſe,

ut

ut cum loqui ea lingua, aut ſcribere velint, ſibi ipſi plerumque diffidant, ut ea moleſtia, quæ me etiam, non tam mea tamen, quàm illorum, quos aliquando inſtitui, cauſa, ſæpe ſanè ac graviter torſit, alios liberarem, diligentiam, quantam potui maximam, adhibui, ut emendata eſſet oratio & pura: & neque in ſimplicibus verbis, quod non eſſet latinum, neque in conjunctis, quod non eſſet conſequens, jure vituperaretur. Nam quæ verba per religionem mutare non licet, ea ſunt in fine majoris libri notata. Has inſtitutiones latinè à me ſcriptas, amici duo mei, homines docti, alter in ſermonem vulgarem noſtrum, ut omnibus ſcilicet eſſent communes, alter in ſtudioſorum gratiam, Græcè etiam converterunt. Omnibus quidem nobis mens eadem, idem erat propoſitum, ut quamplurimis videlicet plurimùm prodeſſe eniteremur. Undè enim potiùs Anglicè primùm legere diſcent pueri noſtri, quàm ex libello, qui pietate etiam teneros interim animos imbuat?

imbuat? Et reverà ſi quiſquam, vel puer, vel adoleſcens, iſta Anglicè reddita diligenter legat, præterquam quòd Chriſtianæ religionis ſummam dilucidè explicatam, & intelligere facilè, & ediſcere etiam ſi velit, haud difficulter poſſit, quod eſt certè in lucro vel maximè ponendum: eadem etiam opera ſermonem vulgarem noſtrum & pronuntiare rectiùs, & ſcribere emendatiùs addiſcet: quod commodum aſpernandum non eſſe, ex multorum ſermonem Anglicum loquendi ſcribendique vitioſa, atque corrupta conſuetudine, ipſa propemodum eſt luce clarius. Jam verò undè potiùs ordientur prudentes & pii doctores prima latinè loquendi elementa pueris tradere, quàm à pio aliquo, paruóque, & facili latino libello, cujus ſententiam, ut Anglicè jam anteà lecti, teneant? Hoc verò libello ſemel perlecto, pueri, qui aliquo Latinè loquendi ſtudio teneri jam incipient, quæ anguſto ſermonis genere contracta priùs legerant, ad eadem etiam ora-

tione

tione copiosa uberiùs & fusiùs, alióque exprimendi atque eloquendi genere explicata cognoscendum, sua sponte, sine monitoris præcepto festinabunt, atque ita partim recognoscentes, partim etiam discentes, rerum pariter optimarum memoriam renovabunt, & verborum etiam novitate delectabuntur. Deinde postquam istis diligenter legendis, atque inter se comparandis, aliquos jam in lingua latina progressus fecerint ut certè facient: haud minore jam eadem etiam Græcè scripta legendi cupiditate ardebunt: ut illis discendi, præceptoribúsque docendi, non labor jam, sed voluptas sit futura. Hæc ratio docendi discendique, & res easdem aliis atque aliis verbis, quam maximè fieri possit lectis, explicandi, Græcâque cum Latinis conjungendi, M. Ciceroni visa est aptissima esse atque utilissima adolescentibus, in quibus ubertatem se efferre voluit. Hac ille ratione eam Latini, & Græci etiam sermonis copiam, varietatem, facultatem, facilitatem, proprieta-

De Orat. & multis aliis locis.

prietatem, elegantiam, quibus longè multúmque cæteris omnibus omnium ætatum hominibus antecelluit, conſequutus & adeptus eſt. Et ut eò aliquando perveniam, quò maximè & directò hoc meum ſpectat inſtitutum, non tantum juventus noſtra aſſiduis iſtis animorum, ingeniorum, linguarum exercitationibus, à prima pueritia ad ineuntem uſque progredientémque adoleſcentiam aſſuefacta, à deſidia malorum omnium matre arcebitur: verumetiam Chriſtiana pietas, quæ eſt virtutum omnium fundamentum, eiſdem occaſionibus toties repetita altiſſimas in teneris illorum animis radices aget: quæ mirificè etiam confirmabitur; ſi vel ſua ipſi voluntate, vel præceptorum monitis diligenter exquirent, quæ ſunt in iſtis inſtitutionibus de pietate noſtra tradita, quibus ea ſacrarum literarum fundamentis nitantur. Quod ut ſine ullo penè labore tædióve præſtare poſſint, appoſitæ ubique in conſpectu notæ facilem ipſis compendiariámque viam oſtendunt.

oſtendunt. Fieri verò non poteſt, quin de tremenda Divini numinis Majeſtate, potentia, juſtitia, ejuſque rurſum paterna in ſuos per Chriſtum bonitate, benignitate beneficentia, & de tota Religione Chriſtiana, aſſiduè audiendo, legendo, repetendo, meditando, ea ætate, quæ eſt ad optima quæque opportuniſſima, fieri, inquam, non poteſt, quin & Dei metum atque reverentiam (quæ jam ex hoc mundo penè profligata eſſe videtur) ejúſque etiam amorem, atque illi placendi, vitæque cum virtute degendæ ſtudium, in auribus, oculis, atque animis ſuis ita penitùs defigant, ut nulla unquam vi labefactari, aut oblivione deleri poſſe confidam. Hæc eſt ſumma conſilii mei, hæc me ratio impulit, ut laborem mihi non neceſſarium, ſtudioſis adoleſcentibus, ut ſpero, utilem ſuſciperem. Hujus, ut omnis mei otii, pariter atque negotii rationem vobis reddendam eſſe exiſtimavi, Patres in Chriſto reverendiſſimi, quorum ego pietatem,

tem, ſapientiam, doctrinam, authoritatem, ut debeo, plurimi facio, benevolentiáque, & grata memoria, atque honore merito proſequor.

Veſtri ſtudioſiſſimus obſervantiſſimúſque,

ALEX. NOWELLUS.

Διδάσκαλος.

Διδάσκαλος. Μαθητής.

Δ. Ποίας εἶ θρησκείας, ὦ παῖ;

Μ. Τῆς αὐτῆς θρησκείας εἰμὶ, ἧς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, διδάσκαλος ὢν· ὅθεν Χριστιανὸς ὠνομάσθην, καὶ πέπεισμαι ἀτενῶς τοιῦτος εἶναι.

Δ. Τίς ὅζιν ἡ Χριστιανικὴ εὐσέβεια;

Μ. Ἡ Χριστιανικὴ εὐσέβεια ὅζι τὸ τὴν Θεὸν ἁγίως τιμᾶν, καὶ τοῖς νόμοις αὐτῦ πείθεσθαι.

Δ. Πόθεν δεῖ μανθάνειν ἡμᾶς αὐτά;

Μ. Ἐκ τῆς θείας λόγυ, ὥσπερ τοῖς τε παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς διαθήκης βιβλίοις ἐμφέρεται.

Δ. Διὰ τί τὴν θείαν λόγον τε καὶ διαθήκης ὀνομασίαν προσάπτεις;

Μ. Ὅτι τελείως καὶ ἀμεταμελήτως ἐλπίζεται ὧν ἡμᾶς ἐρέγεσθαι καὶ πίνων ἔργων ἀπέχεσθαι ὁ Θεὸς βέλεται· καὶ ἀπὸ ταύτης μὴ τῦ Θεῦ βελήσεως ἐθέλειν ἀποκλίνειν.

Δ. Πῶς οἷόί τ' ἂν εἴημεν γνῶναι τὸ θέλημα τῦ Θεῦ, τὸ διασαφηθὲν ἐν τῷ λόγῳ αὐτῦ;

Μ. Σωφρόνως αὐτὸν ἀναγινώσκοντες, καὶ μελεθῶντες, ἢ καὶ ἄλλων ἀναγινωσκόντων, καὶ εἰλικρινῶς ἐρμηνεύοντων αὐτὸν ἀκούοντες.

Δ. Μῶν ἀρκεῖ τῦτο;

Μ. Ἐπειδὴ ὑδεὶς πῶ ἀνθρώπων διὰ τῆς

Magister. Auditor.

Mag. NArra mihi, *mi fili, quam religionem colas.*

Aud. Eandem illam, quam Christus Servator noster docuit, unde Christianus nominor, & ita revera me esse confido. Act. 11. 26.

M. *Quænam est Christiana pietas?*

A. Pietas Christiana est divini numinis sancta veneratio, & obtemperatio legibus illius. Matth. 4. 10. Joh. 4. 24.

M. *Unde est ejus intelligentia capienda?*

A. Ex verbo Dei, quod veteris novique Testamenti libris explicatur. Joh. 5. 39. Act. 17. 12. 2 Tim. 3. 15, 16, 17.

M. *Cur verbum Dei vocabulo Testamenti nominatur?*

A. Quia divina voluntas de rebus expetendis fugiendisque in eo perfecte atque immutabiliter continetur, à qua ullam in partem non est deflectendum. Gal. 3. 15, 17. Joh. 4. 25. Gal. 1. 8, 9. Deut. 4. 2. Esa. 3. 21.

M. *Qua ratione modoque divina voluntatis in ejus verbo explicatæ perquirenda est cognitio?*

A. Assidua divini verbi lectione, atque meditatione, aut attenta ejus ab aliis lecti, purèque explicati auditione. Joh. 5. 39. Act. 17. 11.

M. *Satin' id est?*

A. Quia mortalium nemo divinæ sapientiæ 1 Cor. 1. 21.

(2)

τῆς ἰδίας ἀγχινοίας ἢ φιλοπονίας, δύνα-
ται πρὸς τῆς θεῖας σοφίαν ἐν τῷ αὐτῆς λόγῳ
κεκρυμμένην εἰδέναι, σπουδαίως καὶ δια-
πύρως τῷ Θεῷ δ' χεσθαι ὀφείλομεν, πρὸς
τῆς λόγου αὐτῆς γνῶσιν καὶ πίστιν, ἅμα ἢ
κ) ζφοδρὰν πνα ἐπιθυμίαν τῆς τῷ θεληθ-
ματι αὐτῆς ἐν ἐκείνῳ ἐκπληρωθέντι ὑπα-
κόειν ☩ ἡμετέρας διανοίας διὰ τῆς ἁγίου
πνεύματος αὐτῆς ἐμποιεῖν.

Δ. Τίνα ὄζει τὰ τῆς θείας λόγου μέρη
τὰ κύρια;

Μ. Ὁ Νόμος, κ) τὸ Εὐαγγέλιον.

Δ. Τί διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων;

Μ. Ὁ νόμος ἡμᾶς ὡς ἁπαντα πα-
δεύει, ὅσα ἡ θεῖα πρὸς τῆς Θεῆς λατρείαν,
ἢ πρὸς ἡμῶν πλησίον ἀγάπην τείνει, κ)
ἡμᾶς ἐπιτελῶς αὐτὰ ἐκτελεῖν κελεύει
τοῖς ☩ νόμον φυλάξασι ζωὴν αἰώνιον
ἐπαγγειλάμενος, τοῖς ὲ παραβᾶσιν αὐ-
τὸν θάνατον ἀπειλήσας αἰδιον.

Δ. Τὸ ὲ Εὐαγγέλιον τί;

Μ. Τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῖν βεβαιοῦται
Θεὸν διὰ πίστεως εἰς Χριστὸν τοῖς εἰς ☩
νόμον ἡμαρτηκόσιν ἵλεων κ) ἐυμενῆ ἔσε-
σθαι, ὅσοι γε ὀπὶ τῷ φεύγειν αὐτῷ
λυπῆν) κ) ☩ ἑαυτῶν ὅπον ἐπανορθῶν
πειρῶν).

Δ. Ἡ ἀληθινὴ θρησκεία πόσα μέρη
ἔχει;

Μ. Ἡ μὲ θρησκεία παρεπλησίως τῷ
θείῳ λόγῳ, ἐφ' ᾧ ὥσπερ ἀπὸ πνο πη-
γῆς ἀπορρεῖ, δύο ἔχει μέρη.

Δ. Τὰ ποῖα;

Μ. Τὰ-

pientiæ in eius verbo reconditæ ſcientiam ingenio induſtriave ſuapte conſequi poteſt, à Deo precari ſedulo vehementérque debemus, ut per Spiritum ſanctum ſuum mentes noſtras ſacri verbi ſui cognitione fideque, & voluntati ipſius in eodem illuſtratæ parendi ſtudio ardenti imbuere velit. 1 Cor. 3. 7. Pſal. 119 33, 34, 35. Joh. 16. 13.

M. *Quæ ſunt divini verbi partes præcipuæ?*

A. Lex & Evangelium. Joh. 1. 17.

M. *Hæc duo alterum ab altero quomodo ſecernuntur?* Luc. 16. 16. Act. 13. 39. Rom. 6. 14.

A. Lex ad omne nos officii munus inſtruit, tam pietatis erga Deum, quàm charitatis in proximum, utque utrique illud præſtemus ſummo ſtudio præcipit: & Legi parentibus vitam promittens ſempiternam, æternam mortem ejus ruptoribus minitatur. Matth. 22. 37, 38, 39 40. Luc. 10. 27, 28. Rom. 10. 15. Gal. 3. 20.

M. *Evangelium vero quid?*

A. Evangelium nobis confirmat, Deum per fidem in Chriſtum illis, qui contra legem commiſerunt, miſericordem ſe præbiturum, ignoturumque, modo animi dolore, quòd eum offenderint, afficiantur, & ſeipſos reprehendentes corrigere atque emendare ſtudeant. Marc. 1. 15. Luc. 5. 32. Joh. 1. 17. Act. 2. 38, 39. & 13. 38, 39. Rom. 1. 5, 16. & 6. 14, 15.

M. *Quot partibus conſtat vera religio?*

A. Religio perinde ac verbum Dei, ex quo, tanquam ex fonte profluit, duas habet partes.

M. *Quænam illæ ſunt?*

A. Obe-

Μ. Ὑπακολουθῶ, ὦ ὁ νόμος προστάττει, καὶ Πίστιν, ὦ τὸ Εὐαγγέλιον αἰτεῖ.

Δ. Βέλομαι ἔτι πρὸς μείζω σαφήνειαν εἰς πλείω μέρεα διαιρῆς τὴν θρησκείαν.

Μ. Δοκῶ μοι ἐκ ἀλόγως διωρίσθαι τὰ τέτταρα ταῦτ' ὡς τὰ ἐξαίρετα τῆς ἀληθοῦς θρησκείας μέρη καταλέγειν, τὴν Ὑπακοὴν λέγω, καὶ τὴν Πίστιν, καὶ τὴν Προσευχὴν, καὶ τὰ Μυστήρια.

Δ. Ἄγε δὴ, ταῦτ' ἡμεῖς ἐξῆς ὡς κεῖνται ἐξετάσωμεν. Ἐπειδὴ ἓν τῆς γνησίας καὶ ἀληθινῆς ὑπακοῆς, ἡ πρὸς τὸν μέγαν ὄντα, πρὸς τὸ θεῖον νόμου κανόνα καθαμίζειν χρὴ, ἀνάγκη δὴ πρῶτον εἰδέναι ποίαν δεῖ τοῦ νόμου διάνοιαν ἔχων τυγχάνειν.

Μ. Τὸν μὲ νόμον λυσὶ πλαξὶν ἐγγεγραμμένον, τελειοτάτην δικαιοσύνης καθαμίζειν ἦ ἡγοῦμαι, προστάττοντα τὰ καλὰ, καὶ ἀπαγορεύοντα τἀναντία.

Δ. Ἡ πρώτερα πλὰξ τίνα προείλημφεν;

Μ. Τὰ ἀνθρώπινα τῷ Θεῷ τῆς ὑποταγῆς ἔργα· ἦ πάντων τῶν πρώτων ἐντολαί.

Δ. Ἡ δ' ὑστέρα τὶ διδάσκει;

Μ. Περὶς ἀγάπην καὶ τὰ εἰς ἀλλήλους καθήκοντα ἡμᾶς παιδεύει, ὧν ἦ τὰ λοιπὰ ἐξ ὑποταγματά ἐστιν· ὅτως ὅλῳ ὁ νόμῳ δύο ἐντολὰς πάντως ἔχει, ὅθεν καὶ δεκάλογος προσηγορεύθη.

Δ. Τί ἐστι τὸ πρῶτον ἐπίταγμα τῆς πλακὸς;

Μ. Ὁ

A. Obedientia, quam Lex imperat: & fides, quam Evangelium requirit. Joh.14.15, 21, 23. 24. Rom.10.5, 6 8.

A. Verùm majoris perſpicuitatis gratia, in plura te membra religionem partiri velim. Marc.1.15. Rom 1.5.16

A. Videor mihi non ineptè quatuor has, ut principes veræ Religionis partes, poſſe recenſere: Obedientiam, Fidem, Invocationem, & Sacramenta. Joh.14.15, 21,23,24. Marc.16.16. Act.2 21. Rom.19.12, 13

M. *Agè ergo, de iſtis quatuor, ut ea ordine recitaſti, te interrogabo. Et quoniam vera obedientia, quæ prima pars eſt, ad regulam divinæ legis ſit dirigenda, neceſſariò primùm intelligendum eſt, quid de Lege Dei ſentias?* Joh 14 15, 21,23,24. Gal.3.10.

A. Legem Dei duabus expreſſum tabulis, juſtitiæ normam eſſe perfectiſſimam arbitror, recta imperantem, vetantémque contraria. Exod.34. 28,29. Pſa.19.6,7, 8,9,10. Exod 20. Deut.5.

M. *Prior tabula quæ tractat?* Eſa.30 21.

A. Debita Deo pietatis officia tradit: quatuórque prima præcepta in ea continentur. Matth.22. 36, 37.

M. *Secunda quæ docet?*

A. Ad charitatem mutuáque inter homines officia nos inſtituit, ad quam reliqua ſex præcepta pertinent: ita Lex univerſa decem omnino præcepta complectitur, ex quo fit, ut Decalogi nomine appelletur. Mart.19 18, 19. & 22. 39, 40. Exod 34 28. Deut.4 13.

M. *Quod eſt primæ tabulæ præceptum primum?*

Περὶ τῦ Νόμυ.

Μ. Ὁ Θεὸς ἔτως ἔλεγεν. Ἄκυε Ἰσραὴλ, Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός συ, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτυ, ἐξ οἴκυ δυλείας. ὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι ἐνώπιόν μυ.

Δ. Τίνος ἕνεκα προσῶπον ἐποιησάμεθα ἡμᾶς, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ἡμέτερός ἐστι;

Μ. Ταῦτα τὰ ῥήματα τῦ ἀμετρον καὶ ἄπειρον αὐτῦ μεγαλειότητα, καὶ φιλανθρωπίαν δηλοῖ· καὶ ἡμᾶς παρακέλευεν αὐτῷ συναναγκάζει, ἐὰν μὴ τῷ τῦ δυνατωτάτῳ ἐναντιῶσθαι, καὶ πρὸς τὸ χρησότατον καὶ μεγαλοδωρότατον ἀχαριστεῖν ἐθέλωμεν.

Δ. Τί βλέπει ἐν οἷς προσάπτει μὴ ἔχειν ἀλλοτρίους θεὺς ἐνώπιον αὐτῦ;

Μ. Πᾶν εἰδωλολατρείας μῖσος ἐνδείκνυται καὶ ἀποδοκιμάζει.

Δ. Ἡ εἰδωλολατρεία τί ἐστί;

Μ. Τὸ τῷ κτισμάτων, ὥσπερ ἴδιόν τι λατρείαν προσάπτειν, ἢ ἐπ' αὐτοῖς ὡς θεοῖς ἔστιν ἐλπίζειν, καὶ πρὸς αὐτὰ καταφεύγειν· τῦτο γὰρ ὡς πάντων τῶν μυσῶν ἄθλιστον ὁ Θεὸς βδελύττεται. αὐτῦ γὰρ μόνον τὴν μεγαλειότητι ἡ δεικὴ τιμὴ, καὶ τὴν ἀγαθότητι ἡ ὑπερβάλλυσα ἡμῶν ἀγάπη ὀφείλεται. ἐπ' αὐτὸν καταφεύγειν ἡμᾶς, καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ ὁποιᾳδηπῶν χρυσῦς βοήθειαν καὶ ἐπικυρείαν παρ' αὐτῦ αἰτεῖσθαι, καὶ τῇ αὐτῦ καλοκαγαθίᾳ ἡμᾶς τὰ καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα προσθύμως ἀναπτέναι δεῖ.

Δ. Τί

A. Deus ſic eſt eloquutus, Audi Iſrael: Ego ſum Dominus Deus tuus, qui te eduxi ex domicilio ſervitutis Ægyptiæ: Non habebis Deos alienos coram me. Exod.20.1, 2, 3. Deut.5.5,6, 7.

M. *Quare nos primùm commonefacit, Se Dominum Deum noſtrum eſſe?*

A. Illis verbis ejus immenſa infinitáque majeſtas, potentia, bonitas explicantur, nóſque pariter parendi ſumma neceſſitate aſtringimur, niſi & contra potentiſſimum repugnare, & in benigniſſimum, beneficentiſſimúmque ingrati eſſe velimus. Deut.10.12, 13. Mal. 1.5,6.

M. *Quid eſt quod edicit nobis, Ne habeamus Deos alienos coram ſe?*

A. Idololatria omnis his verbis prohibetur, ac damnatur.

M. *Quid eſt Idololatria?*

A. Rebus ullis conditis divinum cultum tribuere, aut in illis ut diis quibuſdam, fiduciam, perfugiúmve habere: quod patrare, ſcelus eſſet maximè deteſtabile. Ipſius enim ſolùm majeſtati divini honores, ipſius bonitati ſingularis ille noſter amor debetur: ad illius opem confugere, ab illo in terroribus periculíſque omnibus opem atque auxilium petere, & expectare: illius benignitati nos noſtráque omnia deberi, gratis animis agnoſcere, ingenuéque confiteri oportet. Pſa.115.8,9. Matt. 4. 10. Deut.10. 12, 13. 20. 21. Matt.22. 37. Pſa.50.14. 25. 23. Pſal.79.13. & 95 6,7. & 100.1,2,3. John 3. 27. 1 Cor.4.7. Jacob. 1.17.

Δ. Τί σημαίνει τὰ τελευταῖα ῥήματα, Ἐναντίον μυ;

Μ. Ὅτι ἐδὲν ὕτω παντελῶς χρύπτον καὶ ἀδρατόν ἐστιν, ὥστε μὴ εἶναι τῷ Θεῷ ἐναλλύτατον· καὶ διὰ τῦθ' ὅτι ἡμῖν προσήκει μὴ μόνον διὰ τ φανερᾶς καὶ τῆς ἔξωθεν τῦ βίυ πραξέων καὶ προαιρετῶς, ἀλλὰ τῇ ἐνδοθεν καὶ ἀκιβδήλῳ καθαρᾶς ψυχῆς εὐσεβείᾳ τ ἕνα Θεὸν, καὶ μηδένα ἄλλον, ὁσίως πιμᾶν καὶ θεραπδύειν.

Δ. Εἰπέ μοι διὰ βραχέων, ὃς μάλιστα εἰς τόνδε τ νόμον ἀσεβεῖν νομίζεις.

Μ Πάντες, ὡς προλαβὼν ἔφην, οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ οἱ χρησμολόγοι, καὶ οἰωνοπόλοι, καὶ οἱ μάντεις, καὶ οἱ ἐνθυσιῶδοι, καὶ οἱ φαρμακεῖς, καὶ μάγοι καὶ πᾶσαι αἱ φαρμακίδες, καὶ πάντες οἱ τοιῦτοι ἐπιτρόμυσι, καὶ αὐτῆς πεδόντες, ἔτι δὲ πάντες οἱ φιλοσοφοῦντες, οἱ τὰ φιλοσοφῆ διδάσκοντες· πρὸς τῦτοις, ὅσοι τῷ τῦ Θεῦ λόγῳ καταχρῶνται, καὶ τ μεγίστης αὐτὸν πίστεως ὐκ ἀξιῦσιν, ὐδὲ τοῖς αὐτῦ παραγγέλμασι πειθαρχῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις ἐνυπνίοις καὶ φαντασίαις τ νῦν προσέχυσι· τὸ τέλος, οἱ τῆς κτισμάτων ὀπτὸν καὶ μᾶλλον καὶ ἴσως τῷ κτίσαντι Θεῷ φοβῦνται, καὶ ἀγαπῶσιν, καὶ πρὸ πολλῦ ποιῦνται, πάντες τοιγαροῦν εἰς τῦτον πλημμελῦσι τὸν νόμον.

Δ. Λέγε νυν τ δευτέραν ἐντολήν.

Μ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, ὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ ὐρανῷ ἄνω, καὶ

M. *Suprema illa verba, Coram me, aut in conſpectu meo, quid ſibi volunt?*

A. Nihil tam penitùs abſconditum eſſe, aut in occulto latere, quin Deo notiſſimum ſit, atque apertiſſimum: & proinde non voce, manifeſtiſque ſolùm vitæ actionibus, atque externa ſpecie, ſed intima etiam atque ſyncera puræ mentis ſanctitate Deum, illúmque unum, præterea neminem, piè colendum eſſe atque venerandum. Pſal. 7 9. & 32. 24. Eſa. 29. 3. Matt 5 8. & 15 8.

M. *Summatim expone, quos maximè putes hanc in legem peccare.*

A. Idololatræ, ut dixi, omnes, omnes arioli, augures & conjectores, incantatores, venefici, magi, ſagíque omnes omnéſque, qui ad illos deferunt, illíſve fidunt. Prophetæ item mendaces omnes, qui falſa vanáque docent: præterea qui verbo Dei abutuntur, aut maximam illi fidem non habent, nec illius monitis, ſed inanibus ſuis ſomniis aut conjecturis ducuntur: denique qui res ullas conditas, ſupra, aut æque atque Deum conditorem metuunt, amant, aut magnificiunt: hii omnes, hiíſque conſimiles univerſi hanc legem violant. Lev. 19. 31. Iſa. 8 19. & 47. 9. Deut. 18. 19, 20. Matt. 15 2, 3, 6, 9.

M. *Recita jam præceptum ſecundum.*

A. Signum ſculptile, aut ſimulachrum ullius rei, quæ aut ſupra in cœlo, Exod. 20. 4, 23.

κὴ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, κὴ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς, ὃ προσκυνήσεις αὐτοῖς, ἐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός συ, Θεὸς ἰσχυρὸς, ζηλωτὴς, ἀποδιδὺς ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτυ κὴ τετάρτυ γενεὰν τοῖς μισῦσί με, κὴ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με, κὴ τοῖς φυλάσσυσι τὰ προσάγματά μυ.

Δ. Δοκοίη μ' ἂν ἔτι ὁ νόμος τὰς τῦ πλασῶν τε κὴ τῦ γεραρέων τέχνας ἀποδοκιμάζειν· ὥστε κὴ ἔχειν ὅλως εἰκόνας κ' ὅσιον εἶη.

Μ. Ἡμισά γε· κὴ γὸ ἐν τῇ προτέρῃ ταύτῃ πλακὶ ὃ δὴ τῦ τεχνικῶν ἔργων τῦ πρὸς ἀνθρωπίνας κὴ πολιτικὰς χρείας ἀναγκαίων, ἀλλὰ μόνον δὴ τὸ τῆ τῦ Θεῦ λατρείᾳ προσηκόντων ὁ λόγος.

Δ. Τίς ἔν ὄζιν ἡ διάνοια τ' ἐντολῆς ταύτης;

Μ. Ἐνταῦθα ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει πρῶτον μὲν ὅπως μὴ πειρώμενα δι' εἰκόνος αὐτὸν ἡσυχεῦν μιμεῖσθαι, ἢ ἀπεικάζειν, ἢ ζητεῖν, ἢ τιμᾶν· ἔπειτα δὲ, ὃ εἰκόσιν αὐτῶν προσκυνεῖν, ἢ κὴ ὁπωσῦν εἰς εἰδωλολατρείαν ἢ δεισιδαιμονίαν παρακλᾶσθαι. προσάπτει μὲν ὃν τὸν Θεὸν μόνον, μὴ κτὶ τὸ δοκῦν κὴ ἀρέσκον ἡμῖν, ἀλλ' ἀληθῆ κὴ καθαρᾶ διανοίᾳ, κὴ ἀληθῶς, ὡς ἐκεῖνος ἐν τῷ λόγῳ αὐτῦ διετάξατο, θεραπεύειν κὴ σέβεσθαι.

Δ. Διὰ

aut infra in terra, aut in aquis infra terram ſit, non effinges: Ea non venerabe- Lev. 26. 1.
ris, neque coles; Nam ego ſum Domi- Deut. 4. 15,
nus Deus tuus, zelotypus, qui parentum 16. 17. 18. 19.
iniquitatem etiam in liberis vindico, ad Eſa. 40. 18.
tertiam uſque quartámque progeniem & 44. 9. &c.
o'orum mei: clementiáque utor ad milleſimam uſque progeniem, erga mei amantes, meíque præcepta conſervantes.

M. *Videri poſſit hac lege pictorum fictorúmque artificia condemnari, ita ut fas non ſit ullas omninò imagines habere.*

A. Nequaquam: in prima enim hac Matt. 22. 10.
tabula minimè de rebus artificioſis, quæ & 21. 36. 37.
ad humanos civiléſque uſus expetuntur, ſed de iis tantùm, quæ ad Dei cultum pertinent, agitur.

M. *Quænam eſt igitur hujus præcepti ſententia?*

A. Hoc ſecundo præcepto prohibet Eſa. 40. 18,
Deus primùm ne imagine ulla ipſum imi- &c.
tari, vel adumbrare, quærere, aut colere conemur. Secundo ne ſimulachra ipſa Deut. 5. 8. 9.
veneremur, aût illis quoquo modo ad I- Pſa. 97. 7.
dololatriam aut ſuperſtitionem abuta- Eſa. 44. 17.
mur, interdicit. Verùm ut Deum ſolùm, non ad noſtrum arbitrium libidinémque, ſed pura atque integra mente veréque, quemadmodum nobis ſuo ipſius verbo præſcriptum eſt, colamus & veneremur.

Δ. Διὰ τί τῷ Θεῷ σωματικῷ τινα καὶ ὁρατῷ μορφῷ ἁρμοζῃν ὐκ εὐσεβές ἐςι;

Μ. Ὅτι σωματικὴ, καὶ ἀόρατος, καὶ ἄϋλος, καὶ μάτην εἰκὼν τῷ Θεῷ, ὃς πνεῦμα ἀδιάνατόν ὄζι, καὶ ἀπειρόν τε καὶ ἄμετρον, καὶ ἀκαταλήπτου μέγεθ καὶ μεγαλειότητα κέκτηται, ὐδὲν προσοικέναι, μηδὲ παντελῶς ὁμοία εἶναι δυνατόν.

Δ. Ὁποῖον ὖν τὸ λατρείας εἶδ ἀποδοκιμάζῃ ἐνταῦθα;

Μ. Ὅταν προσδοκᾶς ποιεῖσθαι μέλλοντες πρὸς εἴδωλα τρεπώμεθα· προσκόπτοντες αὐτοῖς ἐκβιάσωμεν αὐτὰ, χυμῇ τῇ καρδίᾳ, ἢ καὶ ἄλλῳ τινὶ σημείῳ τιμῶ αὐτοῖς ἀποδῶμεν, ὡς ἂν εἰ ὁ Θεὸς παρὼν ἔτυχεν ἡμῖν ἐν αὐτοῖς.

Δ. Τὸ προστεθειμένον τῇ ἐντολῇ ταύτῃ παράρτημα λέγε.

Μ. Ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου ζηλωτὴς, ὁ ἀποδιδοὺς ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ὀπὶ τρίτου καὶ τετάρτου γενεᾶν τοῖς μισοῦσί με.

Δ. Τίνος ἕνεκα μνήμιον τούτων ποιεῖ ὁ Θεός;

Μ. Ἐν οἷς Θεὸν καὶ Κύριον ὀνομάζει ἑαυτὸν, ἀποτόμως ἡμῖν φαγγέλλῃ, τῇ μεγαλειότητι ἅμα καὶ τῇ χρηστότητι αὐτοῦ (ὡς καὶ ἄνω εἴπομεν) προσέχωσιν ἑαυτοὺς ὅλως τῷ αὐτοῦ θελήματι ἁρμόσασθαι. τὸ δὲ ζηλωτύπως ὄνομα προσάπτων ἑαυτῷ σημαίνῃ ὅτι τὸ προσκύσης αὐτῷ προσκυνήσεως ἑτέρα κοινωνὸν ἢ μέτοχον ἀνέχεται ὁρῶν.

Δ. Μῶν τι ἄλλο φθάζδύνυται εἰς τὸ

M. *Quam ob cauſam Deum corporea ſpectabilique forma effingere nefas eſt?*

A. Quia corporea, infirma, inanima, vanáque effigies aut imago nullam cum Deo, qui ſpiritus eſt immortalis, infinita, immenſa, incomprehenſibili magnitudine, majeſtatéque, communitatem habere, nec ullam ejus ſimilitudinem ſpeciémve gerere poteſt. Pſal. 113 4,5. & 115.3,4. Eſa. 40 8,&c. John 4 24 Rom 1.23, &c.

M. *Quemnam colendi morem hîc condemnat?*

A. Quum precatione uſuri, nos ad ſimulachra vertimus, ſupplices nos coram illis abjicimus, nudato capite, aut alia ſignificatione, illis honorem tribuimus, perinde quaſi Deus in illis nobis præſens adeſſet. Lev. 26 1. Deut 4.19. & 5. 9. Pſa. 97 7. & 115 8. Eſ. 44 17. Act 7.41.

M. *Clauſulam huic præcepto additam repete.*

A. Nam ego (inquit) ſum dominus Deus tuus, zelotypus, qui parentum iniquitatem etiam in liberis vindico ad tertiam uſque quartámq; progeniem oſorum mei. Exod 20.5. Deut.5.9. & 6. 15. Pſal.78.58.

M. *Quamobrem hæc commemorat Deus?*

A. Dei atq; Domini vocabulis ſeſe nuncupans etiam atq; etiam monet, ut tum ad majeſtatem, tum ad benignitatem ſuam, ſicuti ante dictum eſt, reſpectum habentes, ad ipſius arbitrium nos totos accommodemus. Zelotypiæ vero nomine declarat participem, aut conſortem ſecum venerationis ſuæ ſe nullo modo tolerare poſſe. Deut 10.12, 13. 3 Reg. 8.29. Mal. 1 5,6. 1 Tim 6.15, 16. Exod 34. 14. Eſa. 42.8.

M. *Ecquid præterea additum ad*

τὸ κωλύειν τινὰ εἰδωλολατρείαν;

Μ. Ὅπως ἡμᾶς τῦ εἰδωλολατρεῖν, ὃ αὐτὸς ὅτι ζφόδρα βδελύττεται, μᾶλλον ὀπτήσῃ, ἀπειλεῖ ὐ μόνον τὸν πλημμελοῦντας, ἀλλὰ κὴ τὸν παῖδας κὴ ἀπογόνυς αὐτῶν τιμωρήσεσθαι.

Δ. Διέξελθε γωῖ τὸ λειπόμενον τῆς ἐντολῆς ταύτης.

Μ. Ὥσπερ ὁ Θεὸς δεινῶς ἀπειλεῖ ἐπὶ τῷ ἀπῖ σκλήμασι ἐναπῦσθαι τολμῶντας, ὕτω σαφέστερον ἔπ τοῖς φιλάνθρωποις ἔστεδαι ἐπαγγελλόμενος, ὡς τὸ ἐυπρόσδεκτον εἶναι ἀπῶ ἡμᾶς τοῖς σώμασι ὑπισχνούμενος μὴ μόνον ἅπασι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ πολλαῖς γε ἀπογόνων αὐτῶν χιλιάσι πλεῖσον οἶκτον ἔχειν.

Δ. Ἐπειδὴ τοίνυν πιστείαν τῇ τείτῃ ἢ πλείσον τετάρτῃ γενεᾷ ἐπείληπε, πῶς νῦν ἐυμένειαν χιλίοις παρέξειν λέγει;

Μ. Ἵνα φανερὸν ποιήσῃ ὅτι πολλῷ μᾶλλον ἥδεται τῷ χρηστὸς κὴ ἐπεικὴς εἶναι, ἢ πικρὸς κὴ τιμωρητικὸς φαίνεσθαι.

Δ Μέπω δὴ ὀπὶ τὴ τείτλυ ἐντολήν.

Μ. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίυ τῦ Θεῦ συ ὀπὶ ματαίῳ· ὐ γὰ μὴ καθαρίσει Κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτῦ ὀπὶ ματαίῳ.

Δ. Τί ὄρι τὸ λαμβάνειν τὸ ὄνομα τῦ Θεῦ ἐπὶ ματαίῳ;

Μ. Τὸ

prohibendum Idololatriam?

A. Quo nos magis ab Idololatriæ peccato, quod tam vehementer detestatur, refrænet, minatur se non in maleficos tantum, sed in eorum etiam liberos posterósque vindicaturum esse. Exod 34 7. Esa.14.20, 21.

M. *Perge porro quod reliqui est in hac lege explicare.*

A. Quemadmodum Deus graviter minando terret, ne ipsius voluntati repugnare audeamus: ita prolixiùs adhuc de sua clementia, bonitatéque promittendo, nos ad sibi parendum allicit: confirmans cum iis omnibus, qui se amant, suísque præceptis obsequuntur, tum ipsorum etiam posterum multis millibus, misericordiam se singularem esse impertiturum. Deut 5 10. Exod 34 6, 7.

M. *Quum antea ultionem tertiæ, aut summùm quartæ generationi denunciet: quid est, quòd hic clementia sua aliquot millia comprehendat?*

A. Ut demonstret ad facilitatem se beneficentiámque, quàm ad acerbitatem atque asperitatem impendiò magis esse propensum. Psa.30. 5 & 203. 8. & 145.8. Esa 54.7, 8, 10.

M. *Perge jam ad tertium mandatum.*

A. Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis: neque enim sinet impunitum Dominus, qui ejus nomen inaniter adhibuerit. Exod 20 7. Lev.19 12.

M. *Quid est inaniter usurpare nomen Dei?*

A. Eo

Μ. Τὸ αὐτῷ ἢ εἰς βλασφημίαν, ἢ εἰς ἐπωδλὼ, ἢ εἰς φαρμακείαν, ἢ εἰς κατάρεαν, ἢ εἰς ἀσεβὲς βλητον κὴ ἀσεβνόητον ἢ κὴ ἀνόνητον ὅρκον καταχρῆσθαι κὴ δὴ κὴ τὸ ✝ Θεὸν ἢ ἅπαξ ὀνομάζειν, εἰ μὴ ἐυλόγυ αἰτίας τυχόντες χτ πλείσης ἐνδοπῆς τῦτο ποιῶμεν.

Δ. Οὐκ ἄρα δυνάμεθα τῷ ὀνόματι τῦ Θεῦ ἐν τῷ ὀμόσαι ὀρθῶς χρῆσθαι;

Μ. Δυνάμεθά γε ὅταν ἐπ' αἰτίᾳ δικαίᾳ ✝ ὅρκον δεχώμεθα, ὅπως δηλαδὴ ἢ ✝ ἀληθειαν τῇ μαρτυρίᾳ βεβαιῶμεν, κὴ μάλ ςα μὴ ἀρχοὶ Θ πρὸς ἡμᾶς εἰς τῦτο σφοκαλεσωμθα, ἢ κὴ δι' ἄλλας μεγάλας κὴ ἀξιόχρεως αἰτίας, οἷς, ἵνα τῷ Θεῷ ✝ αὐτῦ πιςὶν κὴ δόξαν ὁλόκληρον φυλάσσωμεν, ἢ αὔξωμεν ἢ κὴ πίςιν τὴ ἀνθρώπων σφὸς ἀλλήλυς ὁμόνοιαν κὴ ἕνωσιν διασώζωμεν. ὅταν ὁ κμεὸς τοιαύτην ἡμῖν αἰτίαν σφοσενέγκῃ, ὃ χον ἡμῖν λαμβάνειν ἔξεσι, τῷ πιςῷ κὴ φοβερῷ τῦ Θεῦ μόνον ἡμετέρυ, κὴ ἄλλυ μηδενὸς ὀνόματι χρωμένοις.

Δ. Τί ἔσπεται κεῖ Θ ἐν τῷ νόμῳ;

Μ. Λέγει ὅτι ὃ καθαίσει ὁ κύρι Θ ✝ λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτῦ ἐπὶ ματαίῳ.

Δ. Διὰ τί ἰδία ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς τοῖς εἰς τὸ ὄνομα αὐτῦ ὑβρικόσιν;

Μ. Ἵνα δηλώσῃ ὅσον τὴ τῦ ἰδίυ ὀνόμα Θ δόξαν χαίρει, ὅπως ἡμεῖς ὑπομιμνήσκωμθα τὴ πιςείαν ὁρῶντες, κὴ δίκαιων ἐυλαβώμεθα, μὴ ἀπιςίαν σφοσφέρωμεν αὐτῷ.

Δ. Ἡ

A. Eo ad blasphemiam, incantationem, veneficium, execrationem, perjurium, aut ad temerarium, inconsultum, vel non necessarium jusjurandum abuti: Deúmve nisi justa de causa, magnáque adhibita reverentia, vel semel nominare. Esa. 8.19. & 52.5. Lev. 19.12. Act. 19. 13. 1 Tim. 1.10. Matt. 5.33, 34. Psa. 113.1,2.

M. *Non potest ergo Dei nomen in jurejurando rectè adhiberi?*

A. Potest profectò; cum gravi de causa jusjurandum juramus, ut aut verum testimonio confirmemus, præcipuè, legitimæ alicujus potestatis accitu ad id evocati, aut ob alias res magnas atque graves, ut vel Deo suus honos atque gloria conservetur, aut cumulatius etiam augeatur & amplificetur, vel hominum inter homines conjunctio benevolentiáq; retineatur. Hujusmodi aliqua oblata occasione sacramento contendere licebit, venerando verendóque Dei tantum nostri, non ullius cujusquam alterius, nomine adhibito. Exod. 22.11. Jos. 2. 12. Psal. 15.5. & 63. 12. 2 Cor. 1.23. Gal. 1.20. Heb. 6. 16.

M. *Quid deinceps in lege est?*

A. Neque enim impunitum (inquit) sinet Dominus, qui nomen ejus inaniter adhibuerit. Exod. 22.7. Lev. 19.12.

M. *Cur in divinum nomen injuriosis peculiares hîc minæ proponuntur?*

A. Ostendere voluit quanti nominis sui decus æstimaret, ut impendentem vindictam cernentes, eo studiosius ne injuriam illi faciamus, caveremus. Lev. 19.12. Ezec. 20. 14.

M *An*

Δ. Ἦ ἔν ἀθέμιτον εἶ νομίζῃς, τὸν δείμανας ἢ ἄλλυς ἀνθρώπυς, ἢ κὴ πρόσ-ματα ὀμόσαι;

Μ. Κομιδῆ γε· τὸ γὰρ ὀμόσαι ἀδὲν ἕτερον ἄλλο, ἢ ἐπὶτον ἓν ὀμνύουσιν, τ' τ' ἀληθείας μάρτυρα ποιήσασθαι, κὴ ἐὰν ἐπορκῶμεν, αὐτὸν τ' ἐπορκίας τιμωρὸν κὴ ἐκδικητὴν καλέσαι. ταύτιν ἓν τ' τιμὴν ὑπολοπτ τὸ εἰδέναι τε κὴ πολάζειν πᾶς μοχθηρίαν τῇ τῦ Θεῦ μόνον σοφίᾳ κὴ μεγαλειότητι προσήκυσαν, τὸ ἐπ' ἄλλων ἢ προσώπων, ἢ πραγμάτων μεταχωμίζειν τῆς ἄκρας ἂν εἴη ἀσεβείας.

Δ. Λέγε νῦν τ' ἐπομθήκιν ἐντολήν.

Μ. Ἡ τετάρτη ἐντολὴ, ἢ κὴ τ' πρώτης μακρὸς πολυτάκα, ὅπως ἔχει. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῦ σαββάτων, ἁγιάζειν αὐτήν. ἓξ ἡμέρας ἐργάσῃ, κὴ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σε. τῇ δ' ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σε ὄξιν. ὃ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον, σὺ, κὴ ὁ υἱός σε, κὴ ἡ θυγάτηρ σε, ὁ παῖς σε, κὴ ἡ παιδίσκη σε, ὁ βῦς σε, κὴ τὸ προσήλυτόν σε. κὴ πᾶν κτῆνός σε, κὴ ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν ἐν σοί. ἐν γὰρ ἓξ ἡμέραις ἐποίησε Κύριος τὸν τ' οὐρανὸν, κὴ τὴν γῆν, κὴ τὴν θάλασσαν, κὴ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, κὴ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. διὰ τῦτο ἠυλόγησε Κύριος τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν.

Δ. Τὸ

M. *An ergo nefas esse putas, divorum aliorúmve hominum, aut rerum nomina in Sacramento interponere?*

A. Omnino: jusjurandum enim dare idem est, atque eum, per quem juramus, & veritatis testem, & si pejeremus, perjurii nostri ultorem punitorémque constituere: quam laudem intelligendi vindicandíque maleficia omnia divinæ soli tam sapientiæ atque majestati debitam, aliis personis rebúsve impertiri immane scelus esset. Exod. 22. 11. Psa. 63. 12. Heb. 6. 16. Deut. 6. 13. & 10 20. Jos. 23. 7. Esa. 85. 16.

M. *Recita jam proximum præceptum?*

A. Præceptum quartum, quod & primæ tabulæ est postremum, sic habet. Diem Sabbati sanctè agere memento: sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo verò die, quod est Domini Dei tui Sabbatum, nullum opus facies, nec tu, nec filius tuus, nec filia tua, nec servus tuus, nec ancilla tua, neque jumentum tuum, neque apud te degens peregrinus. Nam sex diebus perfecit Deus cœlum & terram, & mare, & quicquid in illis continetur, septimo quievit. Itaque diem Sabbati sacrum, sibíque dicatum esse voluit. Exod 16. 23. & 20 8, 9, 10, 11. & 31. 13. Lev. 23. 3. Deut. 5. 12, 13, 14, 15. Ezek. 20 12. Gen. 2. 1 2 3. Heb 4. 3. & 9, 10.

M. Sab-

Δ. Τὸ Σάββατον ὄνομα τί σημαίνῃ;

Μ. Τὸ μὲν Σάββατον, ἐὰν μεθερμηνεύηται, ὁλὴ ἡ ἀνάπαυσις λέγεται. ἐν ἐκείνῃ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ οἱ εὐσεβεῖς πᾶσαν ἀνθρωπίνης ἀσχολίας χρείαν φεύγειν ὀφείλουσιν, ὅπως τῇ τῦ Θεῦ λατρείᾳ καὶ εὐσεβείᾳ ἀπερίσπαστοι ἑαυτοὺς παρέχειν δυνήσωνται.

Δ. Πῶς χαλεπὸν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ταῦτὸ μιμεῖσθαι ὅσῳ αὐτὸς ἐποίησε;

Μ. Ὅτι τὰ λαμπρὰ καὶ φερπὰ τῶν παραδειγμάτων τῇ ἀνθρωπίναις ψυχαῖς βεβαίως ἐμφύεται, καὶ ὀξυτέρας πίνας ὁρμὰς ἐνεργάζεται. οἱ γὰρ δοῦλοι τῦ δεσπότας, καὶ οἱ παῖδες τῦ γονεῖς ῥᾳδίως μιμοῦνται. ἀδὲν δὲ ὅπως εὐχῆς ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀνθρώπυς Θεὸν ἐφ' ὁμοιότητα τῇ διανοίας πεφύκοτας αὐτῦ μιμητὰς γενέσθαι, καὶ ὁμοίως αὐτῷ ἐπιδέχεσθαι.

Δ. Τίνι τρόπῳ δυνησόμεθ' ἂν τὸ Σάββατον ὀρθῶς τηρῆν;

Μ. Δεῖ τὸ λαὸν εἰς ἐκκλησίαν συλλέγεσθαι, ὅπως τὸ τῦ Χριστῦ διδασκαλίας μανθάνῃ, καὶ τῇ πίστεως ὁμολογίαν ποιῆ, καὶ μιᾷ φωνῇ κοινὰς τῷ Θεῷ εὐχὰς ἀναπέμπῃ, καὶ τῶν τῦ Θεῦ ἔργων μνήμην διασώζῃ, καὶ τῷ Θεῷ ἐφ' οἷς ὑπ' αὐτῦ εὐεργετῆται χάριτας ὑπονέμῃ, καὶ τὰ φθαρτὰ ὑπὸ Χριστῦ μυστήρια ἐπιτελῇ.

Δ. Πότερον ἄλλα μανθάνοις ἂν ἢ τῇ Σαββάτε εὐσεβὴς θεραπεία;

Μ. Ἔστ

M. Sabbati *vocabulum quam habet ſignificationem?*

A. Sabbatum, interpretatione explicatum, vacatio aut quies dici poteſt: nam eo die pii humana opera omnia miſſa facere debent, ut divina religionis ſanctitatiſque ſtudia diligenter colere poſſint. Exod. 16 23. & v. 16 31. Jer. 27 21. Luc 13 56. Ezec 46 3. Marc 6.5.

M. *Quamobrem ſuum nobis factum Dominus ad imitationem expoſuit?*

A. Quia inſignia præclaráque exempla humanis mentibus penitùs inſident, ſtimulóſque admovent acriores. Dominos enim ſervi, & parentes liberi perlibenter imitando exprimunt. Maximè verò omnibus eſt optabile, ut mortales Deum ſibi ante oculos mentis proponentes, ipſius ſeſe imitatores ſimiléſque præberent. Tob. 2.12. Joh. 13.13 15. 1 Cor.4 15. 16. & 11. 1. Eph. 5 1. 1 Pet. 2. 21, 42.

M. *Sabbati piè colendi quænam eſt ratio?*

A. Populus in unum locum congregari debet, ut diſciplinam Chriſti intelligat, ut fidei ſuæ confeſſionem edat, una voce communia vota Deo faciat, ut divinorum factorum memoriam conſervet, ut Deo pro ſuis divinis erga ſe meritis gratias agat, & ut myſteria ſacra à Chriſto inſtituta concelebret. Mar.6.2. Luc.4.16. Act.13.27. Matt.10.32. Pſal.95.2. Eſa.56.7. Matt.21.13. Eph.3.21. 1 Cor.11.18. & 14. 26.

M. *Ecquid præterea requiritur, ut diem Sabbati ſanctè agamus?*

A. Ex-

Μ. Ἐςὶ μὲν ἥδε σωματικὴ τις ἀνά-
παυσις καὶ θεραπεία τ̃ Σαββάτυ. χωρὶς
δὲ τ̃ εἰρημένης ὀςὶ καὶ ἄλλο ἀναπαύεως
τε καὶ σεβάσεως τῦ Σαββάτυ εἶδός τι πνευ-
ματικόν.

Δ. Ποῖον δή;

Μ. Ὅταν ἐν σχολῇ ἀπὸ τ̃ ἀνθρωπί-
νων ἔργων, καὶ ῥᾳθυμασμῶ, καὶ ἐπιμε-
λειῶν ἐδίων γιγνόμενοι, ἑαυτὸν ὅλες τ̃
Θεῷ δῶμεν, ὅπως αὐτὸς ἡμᾶς ἑαυτ̃
ἁγιάσῃ. καὶ ὅταν (κατὰ τὸ ῥητὸν τ̃ γραφ̃ς)
τ̃ ἡμετέραν σαρκὰ ςαυρῶμεν, καὶ τὰς
ὁρμὰς καὶ κινήσεις εἰσενεγκάμενοι, καὶ
τ̃ πονηρὰν ἡμῶν φύσιν σωφρονίζοντες,
ἵνα τῷ θελήματι τῦ Θεῦ κατήκοοι γενώ-
μεθα. ὕτω γὰρ ἡ ἡμέρα τῦ Σαββάτυ
τύτυ. ἣν ὅτε τ̃ γ̃ῆς ἑορτάσομεν ἄγομεν,
καλῶς καὶ σεσοφικότως τὸ παράδειγμα
[illegible] καὶ τ̃ ὁμοίων τ̃
καταπαύσεως, ἧς ἐν γραφῇ αἰωνίᾳ ὕσης,
καὶ ἀδιάλειπτόν τινα καὶ ἀΐδιον χαρὰν φερού-
σης ἀπολαύσομέν ποτε.

Δ. Μῶν ἱκανὴ δ' ἐςὶν ἑπτὰς ἡμέρας ταῦτα ἀποτελεῖν;

Μ. Δεῖ μὲ ἔγωγον ἡμᾶς ταῦθ' ἑαυτ̃
ὁσημέραι εἰς μακρὰν παιδεύειν καὶ τελεί̃ν·
τ̃ γὰρ ἀνθρωπίνης ἀδυνατίας ἔνεκα, καὶ ὡς
τὸ μὴ ἓν ἡμᾶς ῥαδίως, ἵνα τε
καὶ ταχὺ ἡμέρᾳ τῷ ἔργῳ τύτῳ ὡρισέ-
ταικ).

Δ. Μέχρι τύτων τὰς τ̃ς ὑστέρας
πλακὸς ἐντολὰς διεξῆλθες· ἐν αἷς τ̃ς
ἀλη-

A. Externa hæc est requies celebratióque Sabbati: præter quam quies est, colendíque Sabbati ratio quædam spiritualis.

M. *Quænam ea est?*

A. Quum à rerum humanarum occupationúmque & studiorum nostrorum cura vacantes, Dei nos arbitrio, ut is ad suum nos sensum formet, penitus tradimus: quúmque (ut sacrarum literarum verba usurpem) carnem nostram crucifigimus, & affectionibus commotionibúsque tanquam frænos injicimus, vitiosam naturam nostram comprimentes, ut ad divinam nos voluntatem accommodemus: eo enim pacto Sabbati nostri dies quam in hac terra celebramus, aptè & convenienter exemplar, & similitudinem requietis illius imitabitur, quam in cœlo sempiternam & perpetuæ sanctæque oblectationis plenissimam fruitus habituri. Esa. 1. 14, 16. & 58. 13. Heb 4. 9, 10. Gal 5 24. Col. 3 5.

M. *Satin' erit ista septimo quoque die exequi?*

A. Oportet sanè quemque seperatim ista secum quotidie recordari, atque meditari: humanæ tamen infirmitatis desidiæque effugiendæ gratia, certus dies ad hanc rem propriè designatus est. Psal. 1. 2. & 84. 4. Luc. 18 1. Eph 5. 19, 20.

M. *Hactenus prioris tabulæ præcepta percensuisti, quibus vera Dei veneratio,*

quæ

ἀληθινῆς τῦ Θεῦ λατρείας, ἢ παντὸς ἀγαθῦ πηγὴ καὶ ἀρχὴ τυγχάνει ὖσα, (συντομός πις ἔκθεσις ἐστὶ τέχνη), καὶ πάντα ἀδιάφορα, δι' ὧν εἰς τ Θεὸν ἰδία ἁμαρτάνομεν ἀπαγορεύεται. Λέγε νυν ἑπόμενα περὶ ἧς τ ἡμετέρας ἀγάπης καὶ εὐνοίας εἰς ἀνθρώπυς ἔργων, ἃ ἀπ' αὐτῆς τ πηγῆς ὑπορρεῖ καὶ ἀναβλύζει, καὶ τῇ δευτέρᾳ πλακὶ ἐμπεριλαμβάνει.

Μ. Ἡ δευτέρα πλὰξ τοιαύτην ἀρχὴν ἔλαβε. Τίμα τ πατέρα συ, καὶ τ μητέρα συ, ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τ γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεὸς δίδωσί σοι.

Δ. Τὸ τιμᾶν περὶ πάντων λέγεις ἔνδειξιν;

Μ. Ἡ μὲν παίδων πρὸς τὺς γονεῖς τιμὴ τ ὑπ' αὐτῆς ὀφειλομένην ἐκείνοις ἀγάπην καὶ φόβον καὶ θεραπείαν σημαίνει· κεῖται δ' ἐν τῷ ὑπακύειν, καὶ ὑπηρετεῖν, καὶ ἐπικαρπίαν φέρειν, καὶ ἀμύνειν, καὶ τρέφειν, καὶ διάπαν αὐτῦ, ἐάν τινος πρόσδεων.

Δ. Πότερον δὲ τοῖς φύσει μόνον γονεῦσι πρόσηκεν ὁ νόμος ὗτος;

Μ. Πάντες οἱ ἀξιώματι προέχοντες, καὶ πάντες ὃς ἐν τιμῇ ἄγειν πρέπει. Οἷ τε οἱ ἄρχοντες, καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιμένες, καὶ οἱ διδάσκαλοι, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, πάντες ἢ παιδείᾳ, ἢ σοφίᾳ, ἢ ἡλικίᾳ, ἢ τιμῇ προβαίνοντες, τ τῶν γονέων ὀνομασίας ἠξιώθησαν.

Δ. Τίνος δὲ χάριν οἱ διωρισμένοι καὶ οἱ

quæ fons eſt omnis boni atque origo, brevi explicatur, noxiæque omnes, quæ ad Deum directò ſpectant, prohibentur. Nunc verò quæ ſint charitatis benevolentiæque in homines noſtræ partes, quæ ex eodem illo fonte fluunt, atque hauriuntur, & ſecunda tabula continentur, perge declarare.

A. Secunda tabula hoc habet principium: Honora Patrem & Matrem: ut ſis longævus ſuper terram, quam daturus eſt tibi Dominus Deus tuus. Exod.20 12. Deut.5.16. Matt 15 4.

M. Honoris *vocabulum quam hîc habet ſignificationem?*

A. Honor Parentum, eorum amorem, timorem, obſervantiámque comprehendit: & in parendo, inſerviendo, opem ferendo illis, eóſque tuendo, alendo etiam, atque ſuſtinendo, ſi quid ipſis opus fuerit, ſitus eſt. Prov.1.8. Marc.7.10, 12. Col.3.10. Heb.12.9.

M. *Hæc lex naturaléſne ſolùm parentes attingit?*

A. Qui autoritatem habent omnes, omnes adverſus quos reverentia eſt aliqua adhibenda, ut magiſtratus, miniſtri Eccleſiaſtici, præceptores, doctrina, ſapientia, ætate, honore, aut alia aliqua dignitate antecedentes, *Parentum* nomine deſignantur. Deut.17.9, 10. Rom.13.1. Luc.10.16. Lev.19.32. 1 Tim.5.1. Prov.5.13.

M. *Principes, magiſtratus, cæteriq; qui aliis*

οἱ ἐν τέλει ὄντες, καὶ πάντες οἱ ἄλλων προστάττοντες τῷ σῷ γονέων ὀνόματι προσαγορεύονται;

Μ. Ἵνα ἐντεῦθεν μάθωμεν, ὅτι ἔδωκεν ἡμῖν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐπὶ τῷ ἰδίῳ καὶ τῷ κοινῷ συμφέροντι. καὶ ὅπως ἡ τῶν γονέων ἐπωνυμία, ἡ τοῖς ἄρχουσι, καὶ τοῖς προστάταις, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν ἀξιώματι ὁτῳοῦν ἡμῶν ὑμομώνοις κοινὴ ὖσα, ἡμᾶς νεύθεῖ, ὡς μὴ μόνον πείθεσθαι αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ αἰδεῖσθαι καὶ ἀγαπᾶν αὐτοὺς ἡμῖν προσήκῃ.

Δ. Τί ἄλλο φείχει ὁ νόμος;

Μ. Ἐκείνως μακρὸν καὶ μακάριον τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ βιώσεσθαι βίον, ὅσοι τοῖς γονεῦσι, καὶ τοῖς ἄρχουσι, καὶ τοῖς προστασίαν ἀξιωματικὴν ἢ ὑπερογὴν λιπαρῶν εὐληφόσι πειθήνιος ἑαυτοὺς παρέχουσι, καὶ τὴν ὀφλομένην τιμὴν ἀπονέμουσι. τοὐναντίον δὲ τοὺς ἀφιλοτιμίζοντας καὶ ἀπειθοῦντας ἢ γονεῦσιν, ἢ προστάταις, ἢ ἄρχουσιν, ἢ ἄλλοις προέχουσιν, ἢ καὶ ὑβρίζοντας εἰς αὐτοὺς, ταχέως καὶ ἀπροσδοκήτως καὶ ἀτίμως ἀπολεῖσθαι, ἢ βίον παντὸς θανάτου λυπηρότερον, καὶ ἀδοξότερον ζήσεσθαι, καὶ τελευτῶν τιμωρίαν ὑφέξειν τῆς ἀσεβείας καὶ ἀσεβείας ἐκείνης αἰώνιον ἐν ᾅδου.

Δ. Μεταμανθάνω ἐπὶ νοῦν τὸ ἐκτὸν ἔγκλημα;

Μ. Οὐ φονεύσεις.

Δ. Μῶν ἱκανῶς τὸν νόμον τοῦτον ἐπιτηρήσομεν, ἐὰν τὰς χεῖρας φόνου καὶ αἵματος

aliis præsunt, cur Parentum *nomine notantur?*

A. Ut declaretur, quòd Deus eos nobis nostro, reipublicæque commodo donaverit. Atque ita Parentum nomine, quod principibus, magistratibus aliisque superioribus tribuitur, commonemur, ut illis non pareamus solùm, verumetiam ut eos revereamur, atque amemus. Rom. 13. 4. Heb. 13. 17.

M. *Quid deinceps in hac lege est?*

A. Longam eos beatámque vitam, Dei beneficio esse victuros, qui parentibus, principibus, magistratibus, aliisq; superioribus dicto audientes fuerint, debitúmque ipsis honorem tribuerint. Contráque consequens est, qui parentibus, principibus, magistratibus, aut superioribus aliis minùs se obedientes præbuerint, aut contumelioſi in eos fuerint, illos aut citò repentinóque cum ignominia morituros, aut vitam quavis morte acerbiorem turpioremque traducturos esse, qui etiam ad extremum contumaciæ scelerisque sui pœnas apud inferos sempiternas sustinebunt. Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. Eph. 6. 2, 3.

M. *Sextum jam quod sit præceptum dicito.*

A. Non occides. Exod. 20. 13.

M. *Satisne Legem hanc observabimus, si manus ab homicidio, sanguineque,* Deut. 5. 17. Matt. 9. 21. & 19. 18. Jac. 2. 11.

αἵματος καθαρὰς ἔχωμεν;

Μ. Ἀπαγορεύεται καὶ ἐκεῖνα, ἃ ἀφορμὴν πως τῦ φόνυ δίδωσι, δηλονότι σκώμματα καὶ τωθασμοὶ, καὶ βλασφημίαι, καὶ φρυπλακισμοὶ, καὶ λοιδορίαι, καὶ ἔριδες, καὶ μάχαι, καὶ πάντα τούτοις ὅμοια.

Δ. Ἢ ἄλλο τί ὄζι;

Μ. Ὁ Θεὸς ὁ φρὸς τὰς ἔξωθεν μόνον πράξεις, ἀλλὰ καὶ μάλιστα φρὸς τὰ ἔνδον διανοιῶν πάθη βλέπων ἔθηκε τὸν νόμον αὐτῦ. Ἔνδον γὰρ τῇ Θεῷ κρίνῃ ὀργή τε καὶ μῖσος, καὶ πᾶσα τῦ φονεύειν, καὶ πικρεῖας, καὶ βλάπτειν ἐπιθυμία, φόνος ὄζιν. Οὕτος ἓν ὁ νόμος ἀπείργει ἡμᾶς καὶ τούτων.

Δ. Ἐὰν ἓν μηδένα μισῶμεν, τὸν νόμον φρονικόντως φυλάξωμεν;

Μ. Ὁ Θεὸς μισῶν ἀλλήλυς ἀπαγορεύων, κελεύει πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ δὴ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν συνοικεῖν· ὥστε καὶ τοῖς ἀπεχθῶς καὶ φθονερῶς, καὶ δὴ καὶ δυσμενῶς τε καὶ ἀπιστῶς φρὸς ἡμᾶς διακειμένοις σωτηρίαν καὶ εὐθυμίαν, καὶ εὐτυχίαν, καὶ εὐθυμίαν ἐπεύχεσθαι· μηδὲ τῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ εὖ δρᾶν αὐτοῖς, ἐάν γε δυνώμεθα, καὶ τῷ Θεῷ ὑφὲρ αὐτῶν εὐχὰς ποιεῖσθαι.

Δ. Ὁποῖόν ὄζι τὸ ἕβδομον φρόσταγμα;

Μ. Οὐ μοιχεύσεις.

Δ. Τίνα διάνοιαν ἔχει ὁ νόμος;

Μ. Κα-

que, integras ſervabimus ?

A. Prohibentur etiam ea, quæ cædis occaſionem aliquam habent, ut ludibria, irriſiones, maledicta, probra, convitia, rixæ, pugnæ & ſimilia omnia. Matt.5.21, 22,23,24. Rom.3.13, 14,15. Gal.5.20,21 Jac.3.14,16.

M. *Ecquid eſt amplius ?*

A. Deus ſua lege non externis tantùm actionibus, ſed animorum etiam affectionibus, iiſque vel maximè cavit : apud Deum enim judicem iracundia, odiúmque, & occidendi, vindicandi, aut nocendi voluntas omnis homicidium eſſe decernitur. Hoc ergò jure divino iſta etiam vetamur. Matt.5.22. Gal.5.20,21 1 Joh.2.9, 10,11.

M. *Si neminem ergò oderimus, abundè legi huic erit ſatisfactum ?*

A. Deus cum odium reprobat, benevolentiam à nobis in omnes mortales, hoſtes etiam, requirit : idque adeò quidem, ut malevolis invidíſque noſtris qui infenſo crudelitérque infeſto in nos ſunt animo, ſalutem, & tranquillitatem, omniáque fauſtè, fœliciter, & proſperè evenire optemus, beneficiis illos etiam, ſi facultas in nobis fuerit, afficiamus, Deóque pro illis vota faciamus. Luc.6.27,28 Rom.12.14, 17,19,20.

M. *Quod eſt ſeptimum præceptum ?*

A. Non adulteraberis. Exod.20.14. Deut 5.18.

M. *Hoc præceptum quam ſententiam habere putas ?* Matt.19.18.

Μ. Καταδικάζει πᾶν αἰσχρῶν ἡδονῶν εἶδος, καὶ πᾶσ αἰσχρολογίαν, καὶ τ ἐν τοῖς ὄμμασιν ἢ ἐν τῷ χάσματι ὑπάρχουσαν ἀσέλγειαν, καὶ πάντα συλλήβδην ἀκαθαρσίας σημεῖα καὶ τεκμήρια, χωρὶς ὧ τούτων ἀπαγορεύῃ ῥαθυμίαν καὶ ἀργίαν, καὶ ὀφθαλμίαν καὶ οἰνοφλυγίαν, καὶ ἀβεβιότητα τοῦ σχολῇ καὶ ἀγῶνάς τε καὶ παιδιὰς ἀκολάστους; καὶ ὅσα ἄλλα αἰσχρότητος ὑπηνοσῶν ἢ ἐν σώματι ἢ ἐν ψυχῇ αἴτια γιγνέσθαι εἰώθει. κελεύομεν γὰρ καὶ τὰς διανοίας ἡμῶν πασῶν ἀκαθάρτων ὀρέξεων καὶ ἐπιθυμιῶν ἀγνὰς διατηρεῖν, ἐπειδὴ αἱ ψυχαί τε καὶ τὰ σώματα ἡμῶν ἀντὶ ναῶν τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἱέρωνται.

Δ. Πεῴθει δή.

Μ. Ἡ ὀργὴ ἐντολή ἐστιν, Οὐ κλέψεις.

Δ. Τίνα τρόπον ἀπηγόρευσ;

Μ. Οὐ μόνον ὅπως μὴ ἀσκοίμην τὰς κολαζομένας ὑπ ἀνθρώπων κλοπάς, ἀλλὰ καὶ μηδένα ἀπατοίμην ἢ ἁρπαγάς καὶ πρᾶσιν ἀπατηλὴν χρώμενος, ἢ μέτρα καὶ σταθμία ἄδικα ἔχοντες, ἢ κίβδηλόν τι καὶ νόθον πωλοῦντες, καὶ ὅπως μὴ ἀδικοίμην ἄλλον ἢ ἐκ τῶν τὰ δικαστήρια δικάζειν, καὶ δωροδοκίᾳ διαφθείρειν, ἢ ἄλλο τι δι ἀπάτης καὶ δόλου πράσσειν. Ἔτι καὶ πρὸς τούτοις, οἱ ἄλλων ὑφελόμενοί τι μὴ πρεσκόντων αὐτῆς, οὓς οἱ πολὺ ἐργάτας ὑποστεροῦντες τοῦ μισθοῦ, καὶ οἱ διὰ πλεονεξίαν μὴ βυλό-

A. Obſcenarum voluptatum univerſum genus, omnis verborum turpitudo, oculorum, geſtúſque, petulantia omnis, omnes impuritatis notæ, atque indicia quæcunque, hac lege condemnantur. Deſidia item inertiáque, in cibo, potu, veſtitu luxus & luxuries, ludi, luſúſque impudici, & quæcunque prætereà ad corporis animíve fœditatem ſolicitare, aut commovere poſſunt, hoc præcepto vetantur. Nam ut mentes etiam noſtras ab appetitionibus deſideriíſque impudicis puras conſervemus, præcipitur, propterea quòd tam animæ quàm corpora noſtra templa ſunt divino ſpiritui conſecrata. Prov 6.24, 25. Matt.5,27, 28,29. Rom.13.13. 1 Cor.6,9, 10,15,16, 17,18,19. 1 Theſ. 4.3, 4.5.7.& 5.22 Ezek.16 43, 56. Eccleſ.33. 26. 1 Cor. 3.16, 17. & 6, 15, 16.

M. *Perſequere reliqua.*

A. Octavum præceptum eſt: non furaberis. Exod.20.15. Matt. 19.18.

M. *Hoc præcepto quæ prohibentur?*

A. Non ea ſolùm furta vetantur, quæ humano jure plectuntur: ſed etiam edicitur, ne nundinatione aut venditione fraudulenta, menſuris doloſis, parúmve legitimis ponderibus, aut adulterinis fucatíſque mercibus quenquam fallamus, néve judiciis pecunia tentatis pretióque & largitione corruptis, aut ulla alia fraude, dolóve malo adhibito, quenquam circumveniamus. Præterea, qui officium debitúmve alteri ſubducunt, ut qui laborum mercedem operariis non perſolvunt: qui per avaritiam pauperibus Prov.11.1.& 20.10.23. 1 Theſ. 4.5. Tit. 2.2c. Pſal.62.10. Prov. 17.23. Eſa.5.23. Ezec. 22 13. Malac. 3. 5. 1 Tim.5 18. Prov. 14 20, 21,31.

βλαβόμενοι τοῖς πλησίοις καὶ ἕτερος βοηθεῖν τοῖς ὀρφανοῖς ἀμύναι, τοῖς ξένοις καὶ ἀποδήμοις ἐπικουρεῖν, καὶ οἱ τοὺ ἀμαθεῖς καὶ ἀπείρους μὴ παιδεύοντες, καὶ οἱ βαλλιὼ μὴ δόντες τοῖς βαλλῆς φερομένοις, καὶ οἱ τοὺ πλανωμένους τ πλάνης ἐκ ἀπαλλάττοντες, καὶ εἰς τ εὐθεῖαν ὁδὸν ἐπανάγοντες, καὶ οἱ τοῖς ἐν λυσιτελείᾳ καὶ ἀδημονίᾳ γινομένοις παρεμυθίαν μὴ φέροντες καὶ πάντες οἱ τότοις ὠφελημένοι πλημμελοῦντες διὰ τότο τοῦ νόμου καταδικάζονται.

Δ. Μῶν ἄλλό τι περιέχει ἐν τῷ παραγγέλματι τότῳ;

Μ. Μάλιστα μέν, καὶ γὰ ἀπαρρεδόμεθα μὴ ἐν τῷ ἅπαξ ἔχειν ζημιῶν τὴν ἀλλοτρίων τὰ ἴδια κέρδη καὶ ὠφελείας διηρεῖσθαι. τὸ γὰ εἰς ἀνθρώπους ἄδικον, τότο καὶ θέλειν ἢ ποιεῖν ὠφελῶ Θεῷ φανερόν ἐστι.

Δ. Λέγε γοῦν πῶ ἐναντίω ἐντολῶ.

Μ. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις καὶ τὸ πλησίον σε μαρτυρείαν ψευδῆ.

Δ. Ἔστι ἡ ἐντολὴ τίνα ἰσὸν ἔχει;

Μ. Ὁ νόμος ἔστι ὁ μόνον πῶ ἀντικρυς ἀποστασίαν καὶ πῶ τοῦ ὄρκου ὑπέρβασιν ἀπειρικὸν, ἀλλὰ καὶ καθόλου πᾶν ψεῦδος καὶ λοιδορίαν καὶ διαβολὴν καὶ βλασφημίαν, καὶ κολακείαν, καὶ φευσποίησιν, καὶ εἰρωνείαν δι' ὧν ἡ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πέλας ζημιοῦται, ἢ καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ βλάπτεται. φευσθῆναι ἅμα μήτ' αὐτὸν εἰπεῖν τί ποτε ψεύδεις καὶ ἐκ ἀληθὲς, μήτε ἄλλων τινὸς τὸ εἰπόντων ἀκούειν

indigentibúſque opem ferre, viduis ſuccurrere, orbis pupillíſque ſubvenire, peregrinis atque advenis opitulari recuſant: quíſque rudes atque ignaros rerum non inſtituunt atque erudiunt: qui conſilii expertes conſilio non juvant: qui vagos errantéſque ab errore non avertunt, neque in rectam viam revocant atque reducunt: qui afflictis mœrentibúſque conſolationem non adhibent: omnéſque horum ſimiles hac lege condemnantur. Jac. 2. 3, 6, & 5. 19 2°. Lev. 19. 9, 10. & 23. 2. Deut. 22. 1, 2, 3, 4. & 24. 15 17, 19. & 27. 19. Iſ. 58, 18, 19.

M. *Hoc præcepto an quicquam adhuc præterea continetur?*

A. Omninò: Nam ex alienis damnis utilitates noſtras aucupandi, aliquam etiam voluntatem cogitationémve ſuſcipere hac lege prohibemur. Nam quod in homines injuriòſum eſt, id vel optare aut expetere vitioſum eſt in conſpectu Dei. Zac. 8. 16, 17. Act. 20. 33.

M. *Recita jam nonum præceptum.*

A. Non eris adverſus proximum tuum teſtis mendax. Exod. 20. 16. Deut. 5. 20.

M. *Hæc lex quam habet ſententiam?* Matt. 19. 18.

A. Hac lege non apertum ſolùm evidénſq; perjurium, jurisjurandíſque violatio, ſed omnis etiam vanitas, calumnia, obtrectatio, maledictio, aſſentatio, ſimulatio, diſſimulatióque omnis quæ ſint aut contra rem, aut exiſtimationem proximi, generatim vetantur. Præcipitúrque ut nec ipſi unquam mendacium, falſúmve quicquam dicamus, neque in aliis, Exod. 23. 1. Lev. 19. 11. Deut. 19. 18, 19. Pſal. 15. 3. Soph. 3. 13. Matt. 19. 13. Luc. 3. 14. 1 Pet. 2. 1, 2.

ἀκούσαντας ἢ λόγῳ ἢ γραφῇ ἢ σωτῆρι συναινεῖν ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν διηνεκῶς θεραπεύειν, καὶ φυλάττειν, καὶ ἀναζητεῖν, καὶ ἀμύνειν.

Δ. Οὐδὲν ἄλλο κελεύει ὁ νόμος;

Μ. Θεὸς, ὁ πρὸ ἔνδοθεν ἡμῶν λογισμὸς καὶ διανοίας παντελῶς εἰδὼς, ἀπεπτὸν ἡμῖν μὴ κακηγορεῖν τινα, ἀπεῖπεν ἅμα μηδὲ φαύλως περὶ τινος ὑπολαμβάνειν καὶ δόξαν ἀναιτίως λαμβάνειν ἀλλὰ καὶ θεραπεύει περὶ ἄλλων ὡς χρηστῶν ὄντων διανοεῖσθαι, καθόσον ἡ ἀλήθεια μὴ κωλύσῃ, καὶ πᾶσαν ποιεῖσθαι σπουδὴν, ὅπως ἂν ἔχωμεν μεθ' ἁπάντων ἀρετῆς καὶ καλοκαγαθίας δόξαν, καὶ αὐτὴν σώαν ἔχοντες διατελῶσιν.

Δ. Λείπει νῦν τὸ ἕβδομον παράγγελμα.

Μ. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὴν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοὸς αὐτοῦ, οὐδὲ τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τοῦ πλησίον σου ἐστί.

Δ. Αὕτη δὲ ἐντολὴ τί ἔχει διαφέρον τῶν ἐν τῇ προειρημέναις προειρημένων;

Μ. Μέγει τούτων ὁ Θεὸς τὰς πονηρὰς πράξεις, καὶ τὰ διεφθαρμένα τῶν ψυχῶν πάθη ἀπεδοκίμασε, νῦν δὲ ὁσότητα πάντως τέλειον, καὶ μηδενὸς ἐνδεῆ ἡμᾶς ἀπαιτεῖ· ὥστε μὴ ἐᾶν μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐπιθύμησιν, μηδ' ὅλως ἐμπαθῆ τῆς

verbo, scriptura, reticentiáve comprobemus: sed ut veritatem semper colamus, tutemur, exquiramus, atque sustentemus. Prov 3 3. & 12.17 19 22.24 Eccl. 37.15. 2 Cor. 12 8.

M. *Nihílne ultra requiritur hac lege?* Eph 4 25.

A. Deus qui intimos animorum nostrorum sensus penitùs perspectos habet, à maledicendo nos prohibens, aliquid etiam mali temere de proximo vel suspicari opinaríve prohibet: adeóque præcipit, ut quoad per veritatem licebit, benè de aliis existimemus, bonámque ipsis famam, quantum quidem efficere poterimus, conservemus. Matt 7.1. Rom 14.10. 1 Cor. 13.5, 7.

M. *Restat jam postremum præceptum.*

A. Non concupisces cujusquam domum, non uxorem, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec quicquam omnino aliud, quod alterius sit. Exod 20.17. Mic. 2.1,2. Rom 7.7. & 13. 14. 1 Cor. 10.6.

M. *Hoc præceptum, quid ultrà quàm superiora, imperat?*

A. Anteà Deus maleficia, depravatásque animorum affectiones vetuit: jam verò innocentiam omnibus suis numeris expletam à nobis exigit: adeò quidem ut nullum omnino vel tenuissimum desiderium, vel leviss imæ cogitationis motum, Eph. 1. 16. Gal. 5. 24.

τῆς διανοίας ὁμιλῶ καὶ κίνησιν καλὴν σμικρὰν, τοῦ καλοῦ ἀνδρὸς τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἐπεργάζεται. πρέπει γὰρ καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ μάλιστα ἁγνὰς εἶ καὶ ἁγίας, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἄδην ὡς καλὸν καὶ νόμιμον ἀποδέχεται, ἐὰν μὴ τελείως καὶ ἀληθῶς τοιοῦτον ᾖ, ἃ δὴ κανόνα καὶ γνώμονά τινα ἀκριβέστατον περὶ ὁμμάτων ἡμῖν ἔθηκε, δηλαδὴ τόνδε τὸν ἐπ' αὐτοῦ κείμενον νόμον.

Δ. Ἐπειδὴ τὴν διανοίαν τὴν δεκαλόγου διεσάφησας βραχέϊ ἑρμηνείᾳ χρώμενος, εἰπὲ νῦν εἰ μὴ δυνάμεθα τὰ ἴδια καὶ καθ' ἕκαστόν εἰρημένα εἰς ζωτικόν τινα καὶ ζωοποιὸν λόγον πάντα συνάγειν;

Δ. Δυνάμεθά γε· καὶ γὰρ χριστὸς ὁ θεῖος ἐκεῖνος διδάσκαλος τὸν ὅλον νόμον ἀνακεφαλαιωσάμενος, τὸ κεφάλαιον αὐτοῦ ἐν ὀλίγοις ἐδήλωσε διὰ τούτων· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. αὕτη ἐστὶ μεγάλη ἐντολὴ ἐν τῷ νόμῳ. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.

Δ. Ὁποίαν νομίζεις δεῖν εἶ τὴν ἀγάπην ἡμῶν πρὸς Θεὸν ἔχειν κελεύομεθα;

à virtute quicquam deflectentem in mentes noſtras irrepere patiamur. Æquum namque eſt, ut in animis etiam & mentibus noſtris, ſumma coram Deo caſtitas ſanctimoniáque ſplendeat. Ab illo enim bonitas atque æquitas non niſi perfectè abſoluta probari poteſt, cujus etiam legem hanc ſuam, normam omni ex parte perfectiſſimam nobis ante oculos conſtituit.

Jer. 11.4. Ezek. 18. 31. Matt. 5 8. Rom. 12. 2. Pſal. 5. 4, 5. 2 Cor. 6. 14.

M. *Poſteaquam decem jam præceptorum ſententiam interpretatione brevi explanâſti, dic mihi cunctáne ea quæ ſeparatim articulatímque explicuiſti, in paucа conferri, brevitérque & ſummatim deſcribi nequeunt?*

A. Poſſunt ſanè: nam & Chriſtus, divinus ille Doctor, totam Legis vim atque rationem coarctans ejus ſummam quàm breviſſimè his verbis expoſuit. Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: Et hoc maximum eſt Præceptum in Lege. Secundum autem eſt huic ſimile, Diliges proximum ſicut teipſum. Ad hæc enim duo mandata, univerſa Lex & Prophetæ referuntur.

Matt. 22. 37. Marc. 12. 2. Luc. 10. 27.

M. *Amorem in Deum cujuſmodi hic à nobis deſiderari putas?*

Μ. Τῶν τοῦ Θεοῦ προσώπων, βουλομένου ἵνα αὐτὸν Κύριόν τε κράτιστον, καὶ πατέρα χρηστότατον, καὶ σωτῆρα φρονιμώτατον ὁπωσοῦν νοήσωμεν ὄντα. δεῖ δὴ τὴν ἡμετέραν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην τοιαύτην εἶναι, ὥστε καὶ τὴν μεγαλειότητα αὐτοῦ σέβεσθαι, καὶ τῷ θελήματι αὐτοῦ πειθαρχεῖν, καὶ τὴν ἀγαθωσύνην αὐτοῦ μιμεῖσθαι.

Δ. Τί βούλει τὸ, ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς ὅλης, καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος;

Μ. Ἐντεῦθεν μανθάνειν ἔχομεν ὅτι βούλεται καὶ ἀκίβδηλον εἶναι δεῖν τὴν ἡμῶν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ὥστε πάντας λογισμοὺς, καὶ ὀρέξεις, καὶ βουλὰς, καὶ πράξεις τὰς τῇ ἀγάπῃ ταύτῃ ἐναντίας ἐξωθεῖν καὶ ἐξελαύνειν. τὸν γὰρ Θεὸν μὴ μόνον μᾶλλον ὧν ἔχει ἁπάντων, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ πολὺ πλεῖον εὐσεβὴς πᾶς φιλεῖ.

Δ. Νῦν τὶ λέγειν ἔχεις περὶ τῆς πρὸς τὸν πέλας ἀγάπης;

Μ. Ὁ Χριστὸς ἤθελε πάντας τοὺς Χριστιανοὺς πρεπῇ τινι ὁμονοίᾳ καὶ φιλίᾳ οἰκειότατα πρὸς ἀλλήλους συνάπτεσθαι. ἐπειδὴ γὰρ παρύχαμεν ἅπαντες καὶ ἐν ἡμετέρᾳ ἔχομεν τὸ ἑαυτοῦ φιλεῖν, οὐδένα ἄλλον πρέπειν ἐστὶν ἀγαπᾶν, ἢ τὸν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ληφθέντα προσήκειν ἡμῖν ὁ Κύριος, ἵνα δηλονότι ἔχωμεν τὸν πλησίον ὁμοίως καὶ ὡς

A. Qui Deo fit idoneus, hoc est, ut summa potestate dominum, summa parentem bonitate, conservatorem nostrum summa misericordia præditum, eum esse confiteamur. Ad amorem itaque erga Deum nostrum accedere debet, ut & revereamur majestatem illius, & ejus pareamus voluntati, ejusque bonitati confidamus. Deut.10.12, 17 20. Psal.25 1. & 31 1 & 67, 8,9. & 118.8.

M. *Totum cor, anima tota totæque vires quid declarant?*

A. Eam videlicet amoris flagrantiam & incorruptam integritatem, ut cogitationibus, cupiditatibus, consiliis, actionibus ullis, quæ Dei amori repugnant, nihil prorsus loci relinquatur. Etenim Deum non modò plusquam sua omnia, sed multò etiam magis quàm ipse se quisque pius diligit. Deut.6 17, 18, 30 6. Jos. 23 11. Joh 14 15, 21,23,24. & 15 10. Matt.10.37, 38. Luc.14.26.

M. *Nunc de proximi amore quid habes dicere?*

A. Christus voluit Christianos suos summæ inter se conjunctionis vinculis arctissimè astringi. Et quum nostri nobis amor naturalis sit atque in animis penitùs insitus, nulla expeditior, contractior nulla, nulla justior fraterni amoris norma, nec quæ plus habeat efficacitatis, reperiri potest, quàm quæ ab ipso humano ingenio deducta, nobis à Domino præscribitur, ut unusquisque scilicet proximum eodem, quo seipsum, amore complectatur. Joh.13 34, 35. 1 Cor.13. 4, 5. &c. Eph. 5.2.29. Phil 1.2, 3. 1 Thes.4.9, 10. Mat 7.12. & 22 39. Luc 6.31. Rom.13 8,9, 10. 1 Cor.13 5,6,

ἴσως ἑαυτῷ φιλῆ. τύτων ἢ ἐπόμψυόν ὄξιν, ὅτε ὁρᾶν π ἢ πέλας, ὅτ' εἰπεῖν, ὅτε διανοεῖδαι περὶ αὐτῦ τοιῦτον, οἷ ἂν ἡμεῖς ὑπ' ἄλλων πάσχοντες, ἢ πρὸς τίναν ἀκύοντες, ἢ ἑτέρως περὶ ἡμῶν λογιζομένοις ἥλοι ἂν εἰπεῖν χαλεπαίνοντες.

Δ. Ποίυς ἀνθρώπυς προσαγορδύεις τῷ τῦ πέλας ὀνόματι;

Μ. Αὐτη ἡ ὁμίχλησις μὴ τὸν πλησίον ἡμῶν ὁ κεῖνας μόνον, ἢ συγγενεῖς, ἢ ἀστεῖς, ἢ φίλυς, ἢ ἑταίρυς, ἢ τὸν ἄλλως πως ξυνήδεις ἡμῖν ὄντας περιλαμβάνει, ἀλλὰ κὴ τὸν ἀγνώστυς, κὴ δὴ κὴ τὸν πολεμίυς.

Δ. Ἐπειδὴ ἔν ὁ νόμος ἢ ἢ πρὸς τὸ θεῖον εὐλαβείας, κὴ ἢ εἰς ἀνθρώπυς ἀγάπης κὴ εὐνοίας ἀκριβέστατον κανόνα διατάξει, ὃ δεῖ ἡμᾶς ὅλον ἡμέτερον βίον πρὸς αὐτὸν οἱονεὶ πρός τινα σάθμιον καταδύνειν;

Μ. Πάνυ μὲν ἔν· κὴ δὴ ὁ Θεὸς τοῖς ἀκολύθως τῷ νόμῳ αὐτῦ βιῦσι ζωὴν ἐπαγγέλλεται, κὴ τἐναντίον, ὡς ἔρθημα ἄνω εἰπόντες, θάνατον ἀπειλεῖ κτὶ πᾶσι μὴ ἐμμενόντων αὐτῷ.

Δ. Ἢ ἔν οἴει δίκαιός εἶ τὸν μηδὲν ὅλως περὶ ἢ θεῖον νόμον ἐξαμαρτάνοντας;

Μ. Εἰ μή τυες πολλαπλῶν ἰσχὺν εἶχον ὥστε δύασθαι νόμον παντελῶς διατηρεῖν, ἐκεῖνοι μάλα εἰκότως δίκαιοι εἶναι ἂν νομίζοντο· νῦν ἢ δὲ ἢ ἐνδεσις ἡμῶν

plectatur. Cui consequens est, ut ne quid agamus contra proximum, ne quem sermonem, ne quam cogitationem de illo habeamus, quod nobis ab aliis fieri, vel de nobis dici, cogitarive nollemus.

M. Proximi *vocabulum quàm longè patet?*

A. Non tantùm prope nos habitantes, aut cognationis, affinitatis, amicitiæ, amoris, civilísve alicujus consuetudinis vinculis astricti, sed & ignoti, atque etiam hostes, hac voce *Proximi* continentur. Matt. 5. 43, 44. Luc. 10. 33, 36, 37. 1 Thes. 4. 9, 10.

M. *Quando igitur Lex divini numinis piè sanctéque venerandi, & charitatis atque benevolentiæ erga homines habendæ rationem absolutam præscribit, annon ad illius normam tota est vita nostra dirigenda?*

A. Omninò, atque hoc tantopere, ut Deus mores ad legis suæ regulam confirmantibus vitam paciscatur, & à legis præscriptione aberrantibus, è contrario, sicuti suprà diximus, mortem minetur. Deut. 8. 1. & 11. 22, 23. & 30. 15, 17. Matt. 19. 17. Joh. 12. 50. Rom. 6. 23. & 10. 5.

M. *Justos ergò eos esse putas, qui à jure divino nulla ex parte discedunt?*

A. Certè quidem, si qui ad legem Dei usquequaq; servandam valerent, jure illi quidem justi censeri possent: sed ingenita naturæ nostræ corruptione, ita ex Rom. 10. 5. Gen. 6. 5. & 8. 21.

insci-

ἡμῶν διαφθορᾶς, ἕτως ἀμαθεῖς καὶ ἀδι-
κεῖς καὶ πονηροὶ πάντες πεφύκαμεν, ὡδ'
ἡμᾶς μήτε γινώσκειν τί ὁ νόμος κελεύει,
μήτ' ἰσχύειν, μήτε θέλειν αὐτὸ ἀποτε-
λεῖν. Εἰ καὶ γὰρ διωατὸν ἦν ἴσως ἕνα
τινὰ εὑρεῖν, ὃς ἦν ἔξωθεν ἔν τι τῆ ἐν
τῷ νόμῳ κελευομένων ποιήσειν ἱκανὸς ἂν
ᾖ, ὅμως ἐκεῖνο ἄλλα πλεῖστα τῦ ὀρθῦ
διαμαρτάνει, καὶ ὁ ἀνθρώπινος νῦς τ' ἔν-
δοθεν ἐκείνης δικαιοσύνης καὶ ἁγνείας, ἣν
ὁ νόμος ἀξιοῖ, ζωγραφῶς ἀποπλανᾶται.
διὸ δικαιωθῆναί τινα ἐκ τῶ νόμυ ἀδυ-
ατὸν ὄζιν ἔμπροσθεν τῦ Θεῦ, ὃς καταγ-
φίζει, καὶ ἀποστρέφει, καὶ βδελύττεται πά-
ντας, τῶν μὴ ἅπαντα ἐν τῷ νόμῳ προ-
σταττόμενα ποιούντας.

Δ. Ἆρα οὖν ὁ νόμος πάντας ἀνθρώπυς
ταύτη τῆ ἀληθεστάτη καταστάσει βεβάλ-
λει, ὥστε εἶ ἔξω ἀπαλλαγῆς;

Μ. Τὸς μὲ ἀπίστυς καὶ ἀσεβεῖς δὴ ἀν-
θρώπων ὁ νόμος ἐν τύτοις, ὡς εἴρηκα, χώ-
ρῳ τάττει, πάσης ἀποστερημένυς ὅλως ἐλ-
πίδος ἔσεσθαί ποτε ἐν βασιλείᾳ ὄντας· οἵτινες ὥ-
σπερ ὁ διώκων δὲ τελέσαντες τῷ νόμυ
μέρος ἐπιτελεῖν, ἕτω τῆ τῦ Θεῦ διὰ
Χριστὸν ἐλέῳ ὁ πεπίστευκε τοῖς δ' ἐυσε-
βέσι χρήσιμός ὄζιν ὁ νόμος πρὸς ἄλλα.

Δ. Ποῖα δή ὄζι ταῦτα;

Μ. Πρῶτον μὲ ὁ νόμος τελειότατον τῦ
βίυ κανόνα πρὸ ὀμμάτων πᾶσιν θεμένυς, τὴν
ἡμῶν ἐπιμέλειαν ἀναζωπυρεῖ, πρὸς τὸ
ζῆν προσηκόντως αὐτῷ.

Δ. Τί

inſcitia, debilitate, pravitate laboramus universi, ut officium jure divino debitum neque intelligamus, neque illi ſatisfacere aut valeamus, aut velimus. Tametſi enim inveniatur unus aliquis, qui in aliqua re una & altera externa legem observet, tamen is in multis aliis à recto diſcedit, & humanus animus ab illa juſtitia atque innocentia interiori, quam Lex requirit, perpetuò aberrat. Quamobrem nemo jure juſtus eſſe poteſt in conſpectu Dei, qui de omnibus, qui non omnia, jure divino deſcripta exequuntur, ſententiam fert, eóſque deteſtatur, atque execratur.

Prov. 20 9. Rom. 7. 14, 15 Gal. 2. 16. Prov. 20. 9. Deut. 17 26. Gal. 3. 10. Jac. 2. 10, 11.

M. *Num igitur Lex cunctos omninò mortales miſerrima hac conditione, ſine ullo prorſus remedio aſtringit?*

A. Deo diffidentibus, & à religione pietatéque remotis, Lex hanc, quam memoravi, conditionem conſtituit, illis ab omni omnino ſpe derelictis: qui ut ne tenuiſſimam quidem particulam legis præſtare poſſunt, ita nihil quicquam Dei miſericordiæ per Chriſtum confidunt. Piis verò Lex aliarum utilitatum fructus præbet.

Deut. 27. 26. Rom. 3. 10. &c. & 8. 7, 8. Eph. 5. 5, 6. Jacob. 2. 10.

M. *Quinam illi ſint dicito?*

A. Primùm omnium, Lex vitæ regulam perfectè abſolutam nobis ante oculos proponens, diligentiam noſtram excitat, ut mores noſtros ad illam dirigamus.

Deut. 6 6, 7. Joſ. 1. 7, 8. Pſal. 1. 2. & 119. totum.

M. *Quid*

Δ. Τί πρὸς τύτοις;

Μ. Εἶτα ἡμεῖς τ νόμον ὁρῶντες μείζονα ἢ κτ' τὴν ἡμετέραν δύναμιν ἀπατῶντα, κὴ ἑαυτοῖς ἀδυνάτοις ὄντι τὰ προσταττόμενα ποιεῖν ζημιοῦντες, ἐπὶ τὸ βοηθεῖσαν παρὰ Θεῦ αἰτεῖν ἐντεῦθεν παρορμώμεθα.

Δ. Πρόδηλον.

Μ. Ἐπ ἧ ὅταν τὰς τ ἡμετέρων ἁμαρτημάτων κηλῖδας κὴ ῥυπαρίαν, ἐν τῷ νόμῳ, οἱονεὶ ἐν κατόπτρῳ τινὶ, θεωρῶμεν, ὥσπερ χαλινὸς ἡμῖν ἐμβάλλει, κὴ μὴ ἐᾷ ἡμᾶς ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ μεγαφρονεῖν ἐμποδὼν τῦ Θεῦ.

Δ. Ἄγε δή.

Μ. Ἐπειδὰν τῷ τ ἁμαρτίας, τύτεστι τ τῦ θείε νόμε παράβασεως, ζημιῶδες πεζώμεθα, ὥστε μηδὲ δίκαιοι εἶναι, κὴ εἰδῶμεν ὅτι ἕνεκα τ ἁμαρτίας ὁ Θεὸς βδελύττεται κὴ δεινῶς κατεῖ κὴ μέγιστα χαλεπαίνει πρὸς ἡμᾶς, κὴ ὅτι ὁ μισθὸς τῆ ἁμαρτία ὀφειλόμενός ἐστι, μὴ μόνον ἀπάσης τ συμφορᾶς κὴ ταλαιπωρίας τῆς ζωῆς ταύτης, καὶ τ νόσοις τε κὴ τῷ θανάτῳ τῦ σώματος, ἀλλὰ κὴ καταχρίσει κὴ ὀλέθρῳ αἰωνίῳ ἐνέχεσθαι ἡμᾶς· ὅταν ἐκ τῦ νόμε γινώσκωμεν, ὅτι ἡμεῖς δι' ἁμαρτίαν εἰς ταύτην τ τάξιν κατέστημεν τὴν κατεγνωσμένων ἀνθρώπων, ἵνα μηδὲν ἄνθρ φεικτότερον ἐνθυμηθείη, συδὲ ὅλοι τῇ διανοίᾳ, κὴ ψυχῇ, κὴ καρδίᾳ, κὴ θυμῷ τρεμομεν κὴ τρομαινόμεθα, κὴ ἔστος ὁ νόμος σωτηρίαν πνα ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ κατα-

M. *Quid præterea?*

A. Secundò, quum legem, ultrà quam mortalium vires præstare possunt, requirere, nobísque potestatem tanti oneris sustinendi deesse animadvertimus, ad auxilium à Deo flagitandum Lege exuscitamur. Rom. 3. 19. & 7. 14, 15. 2 Cor. 3. 5. Psal. 119. 5, 12, 27, 28, 33, 34. &c.

M. *Perge.*

A. Porrò autem, quum turpitudinis nostræ labes atque fœditatem in Lege, ut in speculo, cernimus, tanquam frænos nobis injicit, reprimítque, ne integritate nostra confisi, superbos nos in conspectu Dei præbeamus. Rom. 3. 10, 11, 12, 19, 20 & 7. 7.

M. *Prosequere.*

A. Quando peccati, quod divinæ Legis est violatio, conscientia stimulamur atque convincimur, intelligimúsq; nos per peccatum in execrationem, acerbissimum odium, gravissimámque divini numinis offensionem, atque indignationem incurrisse, mercedémque atque stipendium, quod peccatum meretur, esse, ut non solùm omnibus calamitatibus atque miseriis hujus vitæ, morbísque & morte corporis afficiamur, verum etiam ut damnatione atque interitu sempiterno mulctemur: simul atq; ex Lege agnoscimus nos per peccatum in hunc condemnatorum statum, quo nihil tetrius cogitari potest, perveniisse, toto pectore, tota mente, toto corde, animóque cohorremus, & contremiscimus, atque ita, ut casum nostrum salutа- Prov. 20. 9. 1 Joan. 3. 4. Deut. 27. 26. Gal. 3. 10. Rom. 1. 18. & 2. 9. & 4. 15. & 6. 23. 2 Cor. 3. 7, 9. Eph. 5. 5, 6. Rom. 3. 20, 21, 22. & 5. 15, 16. &c.

καταξάσει λύπλω ἐμποιεῖ, κὴ μετάνοιαν ζωαπτικλει, κὴ παρρησίᾳ πρὸς τὸ αἰτεῖν κὴ προσδοκᾶν συγγνώμλν ἧς ἁμαρτημάτων, κὴ δικαιοσύνλν, κὴ ζωλν αἰώνιον (ὧν ἂκ ἠδυνάμεθα ἐκ τῦ νόμε τυγχάνειν) διὰ Χριςῦ τῦ σωτῆρ@ μόνον, κὴ διὰ Χριςόν.

Δ. Τοιῶτον ἂν ὄξιν ὅ μοι δοκεῖς περὶ τῦ νόμε διανοεῖσθαι, ὅτι δηλαδὴ οἱονεὶ παιδαγωγός τις κὴ ἡγεμὼν πρὸς Χριςὸν τυγχάνει ὤν, ὃς ἐκ γνώσεώς ἑαυτῦ, κὴ μετανοίας, κὴ πίςεως, ἡμῖν τ εὐθείας ἡγεῖ ἐπ' αὐτὸν ὁδῦ.

Μ. Οὕτως ὄξιν· ὅθεν κὴ δῆλον γένοιτ' ἄν, ὅτι ὁ νόμ@ ὁ ματαίως ἢ ἀνωφελῶς ἔκειτο, εἰ κὴ οἱ ἄνθρωποι τῇ δυνάμει τῦ ποιεῖν τὰ θελεχόμενα ἐν αὐτῷ ἔργα πολὺ λίαν ἀπολείπονται.

Δ. Ἀληθῆ λέγεις. Νῦν ὦ φίλε παῖ, ἐπειδὴ τὰ περὶ τῦ νόμε κὴ τ ὑπακοῆς ἀποχρώντως ἡμῖν, ὡς πύσῳ κὴ παχυλῶς τὸν λόγον πεπεμμένοις, εἴρηται, καιρὸς ὄξιν ἤδη ἐν τοῖς ἑπομένοις λέγειν περὶ τῦ Εὐαγγελίε, ὃ θελαμβάνει τὰς ἐπαγγελίας τ συγγνώμης ἧς εἰς τ νόμον πεπλημμελημένων, ἧς ὁ Θεὸς διὰ Χριςὸν νέμει παντὶ τῷ ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μετανοοῦντι, πρὸς ὃ Εὐαγγέλιον ἡ πίςις μάλιςα ἀποβλέπει· τῦτο γὰρ ἀρχόμενοι ἧς λόγων τὸ δεύτερον τ δι' αἱρέσεως μέρ@ ἐποιησάμεθα, κὴ δεῦρο ἡ χὴ ἐν τοῖς λεγομένοις εἰρμὸν ἀκολυθία κὴ τάξις ἡμᾶς οἱονεὶ ἐχειραγώγησεν.

ſalutariter doleamus, & ut noſmet noſtri pœniteat. Lex efficit, impellítque ut peccatorum veniam, juſtitiam & vitam ſempiternam (quæ ex Lege adipiſci non poſſumus) à Chriſto ſervatore tantum, & per Chriſtum expetamus, atque expectemus. Gal.2.16.

M. *Legem igitur, quantum intelligo, tanquam magiſtram ſe, ducémque ad Chriſtum præbere affirmas, quæ nos notitia noſtri, pœnitentiaque & fide recta ad ipſum viæ perducat.* Rom.10 4. Gal.3 10,11. & 24.

A. Sanè ita eſt: ſimúlque ex his perſpicuum eſt illud, legem non fruſtrà latam eſſe, tametſi mortales ab officii, quod Lex requirit, præſtandi facultate longiſſimè abſint. Rom 3 33. & 7. 12,13, 16. Gal.3.20.

M. *Verum dicis. Nunc dilecte fili, quando de Lege & obedientia ſatis, ut in hac contractione brevitatéque, dictum ſit, ratio flagitat, ut proximè dicatur de Evangelio, quod divinæ per Chriſtum miſericordiæ promiſſa eis, qui contra legem commiſerunt, modò ipſos commiſſi pœniteat, facta complectitur, ad quod Evangelium fides præcipuè referenda eſt: hoc enim ſecundo loco in noſtra diſtributione propoſitum fuit, & eorum quæ tractavimus, continuatione, quaſi manu, eò deducti ſumus.*

γώγησεν. Εἰπὲ ἀρά γε ἡ τὸ τῦ Εὐαγγελίυ τε καὶ ἡ ἡμετέρας πίστεως κεφάλαιον.

Μ. Τὸ αὐτὸ ὅσῳ τὰ ἐξαίρετα τ ἡμῶν Χειστιανῶν πίστεως μέλη, τὰ Ζωηφόρως πάλαι Ζωημιθέντα, καὶ εἰς ἓν Ζωησωμένα περιέχει.

Δ. Φέρσον μοι τὴν Ζωὴν πίστιν.

Μ. Πιστεύω εἰς Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν ὐρανῦ καὶ γῆς· καὶ εἰς Ἰησῦν Χειστὸν τὸν ὑὸν αὐτῦ τ μονογενῆ, κύριον ἡμῶν, συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίυ· γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τ παρθένυ· παθόντα ἐπὶ Ποντίυ Πιλάτυ· σταυρωθέντα, θανόντα, καὶ ταφέντα· καταλθόντα εἰς ᾅδυ· τῇ τείτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν· ἀνελθόντα εἰς ὐρανύς, καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τῦ παθὸς παντοκρατορος· ὅθεν μέλλει ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρύς. Πιστεύω εἰς πνεῦμα ἅγιον· πιστεύω τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν, ἁγίων κοινωνίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, σαρκὸς ἀνάστασιν, ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν.

Δ. Τὴν σύμπασαν ταύτην τ πίστεως ὁμολόγησιν εἰς πόσα μέρη διαιρεῖς;

Μ. Εἰς τέσσαρα, τὰ μάλιστα λύσ ἄξια. ἐν τῷ πρώτῳ διασαφεῖ τὰ περὶ Θεῦ τῦ παθὸς καὶ τ ἁγίων πάντων κτίσεως. ἐν τῷ δευτέρῳ τὰ περὶ τῦ ὑὸς αὐτῦ Ἰησῦ Χειστῦ, ἐν ᾧ καὶ τ τ ἀνθρωπίνης ἀπολυτρώσεως κεφάλαια ἐκθέσις ἔχει. ἐν τῷ τείτῳ, τὰ περὶ τῦ ἁγίυ πνεύματος· ἐν τῷ τετάρτῳ τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν

ſumus. Dic ergò quæ ſit Evangelii fideique noſtræ ſumma.

A. Eadem illa, quæ Chriſtianæ fidei principes articulos unà olim arctè contractos comprehendit: quámque vulgus ex prima voce nominat **the Creed**, id eſt, idem noſtram.

M. *Fidem tuam pronuncia.*

A. Credo in *Deum* Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ: & in *Jeſum Chriſtum* filium ejus unicum Dominum noſtrum, qui conceptus eſt è *Spiritu* ſancto, natus ex *Maria* virgine: paſſus ſub *Pontio Pilato*, crucifixus, mortuus & ſepultus: deſcendit ad inferos, tertia die reſurrexit à mortuis: aſcendit ad cœlum, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, unde venturus eſt ad judicandum vivos & mortuos. Credo in *Spiritum* ſanctum, Sanctam Eccleſiam Catholicam, ſanctorum Communionem, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem, & vitam æternam. *Amen.*

M. *Univerſam hanc fidei confeſſionem in quot membra diſpartiris?*

A. In quatuor principalia: in quorum primo, de Deo patre & rerum omnium creatione: in ſecundo, de ejus filio Jeſu Chriſto, quod & humanæ redemptionis ſummam omnem continet: in tertio, de ſacro Spiritu: in quarto, de Eccleſia, &

de

Περὶ Πίστεως.

τῆς χαρισμάτων, ὧν ὁ Θεὸς τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ Χριστοῦ ἔδωκεν.

Δ. Φέρε δή, ταύτῃ μοι τῇ τάξει τὸν περὶ δικαιωθῆναι καὶ σκόμβρους ὧδε τὰ πρῶτα τῶν μερῶν καὶ πρῶτον εἰπέ τι βέλτιον τοῦτο τὸ Πιστεύω, ὃ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τῆς ἐξομολογήσεως Χριστιανικῆς ἐνείσκει;

Μ. Διὰ τοῦτο λαλῶ, ὅτι ἡ ἀληθινὴ καὶ ζῶσα, τουτέστι ἡ περὶ Χριστοῦ ὠφελήκουσα πίστιν ἔχω εἰς Θεὸν τὸν πατέρα, καὶ εἰς Θεὸν τὸν υἱὸν, καὶ εἰς Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα. καὶ ὅτι ταύτην τὴν πίστιν διὰ τοῦτο τῆς ἐξομολογήσεως τύπῳ ἐπαγγέλλομαι, καὶ βεβαιότατα ἐκμαρτυρῶ.

Δ. Εἰπέ μοι ὡς ἂν δυνῇ σαφέστατα πῶς ὄζιν ἡ ζῶσα ἐκείνη καὶ ἀληθινὴ καὶ Χριστιανικὴ πίστις;

Μ. Ἡ πίστις ὄζι τελεία πληροφορία καὶ γνῶσις τῆς παλαιᾶς τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ εὐνοίας, καὶ ἐλπὶς ἐπ' αὐτῇ, ὥσπερ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μαρτυρεῖ, ἥτις ἐπιμέλειαν τοῦ εὐσεβῶς καὶ ὁσίως ζῆν, τουτέστιν ἀρεσκόντως τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ἀεὶ ζωπυρεῖ καὶ ἐγκαλλωπίζει ἔχει.

Δ. Τοιοῦτον ἄρα νοῦν ἔχει ὃ λέγεις, ὅτι ὐδεὶς δύναται ἀσεβῶν, οἵπινες ἢ συγγνώμης τυχεῖν παρὰ Θεοῦ ἀπεγνώκασιν, ἢ τῷ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ μὴ φοβοῦνται, ἀλλὰ μοχθηρῶς ζῶντες ἐπ' ἀδείας διατελοῦσι, τὴν νησίαν ταύτην καὶ Χριστιανικὴν πίστιν ἔχειν δύνανται.

Μ. Παν-

de Dei donis Eccleſiæ per Chriſtum datis, explicatur.

M. *Age igitur, hunc ordinem in explanandis iſtis quatuor partibus conſervato: principio verò* Credendi *verbum in primo Chriſtianæ fidei introitu, quam vim habeat, expone.*

A. Hac voce ſignifico, me veram atque vivam, hoc eſt, Chriſtiani hominis fidem, in Deum patrem, Deum filium, & Deum ſpiritum ſanctum habere, eámque me fidem, hac confeſſionis formula profiteri, firmiſſiméque aſſeverare. Matt 10.32, & 28.19. Joh.1.12,13. Rom.1.17. & 10. 9. Gal.3 26. Heb.4. 14.

M. *Viva ea veráque & Chriſtiana fides quæ ſit, mihi quàm potes apertiſſimè declarato.*

A. Fides eſt certa cognitio, paternæ Dei erga nos per Chriſtum benevolentiæ, fiduciáque in eadem, ſicuti in Evangelio teſtatum eſt, quæ ſtudium piæ vitæ, id eſt, Dei patris voluntati obſequendi ſemper conjunctum habet. Joh.1.12,13. Rom. 8. 1. 14.38,39. Col.2.2,3. Heb.10.22, 23. & 11.1. Pſal.1.3. Matth.7 17, 18. & 13.23. Gal.5.6. 1 Pet.1. 13, 14,15.

M. *Intelligis igitur, nullos impios, qui aut de Dei miſericordia deſperant, aut ejus juſtitiam non pertimeſcunt, ſed vitam vitioſam animo ſecuro vivunt, hanc veram Chriſtianam fidem habere poſſe, tametſi ejus verba pronuntient?*

A. Ita

Μ. Παντάπασι μὲν οὖν.

Δ. Ὅτι μόνον ἑνὸς Θεοῦ, πῶς ἐν τῇ ἐξομολογήσει τῆς Χριστιανικῆς πίστεως τρεῖς ὑπείληπται, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα;

Μ. Οὐκ ὀλίγα ταῦτα διάφορα πλείονων ἑνὸς θεῶν ὀνόματα, ἀλλὰ τριῶν διωρισμένων ἐν μιᾷ θεότητι ὑποστάσεων φησὶ γραφή. καὶ γὰρ Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ Θεὸς ὁ υἱὸς, καὶ Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις εἰσὶ, καὶ εἷς Θεὸς μόνον, καθὼς παρὰ τῶν θείων ἐδιδάχθημεν λογίων, οἷς πειθόμενος πιστεύειν ὀφείλει μᾶλλον, ἢ τὸ ἀπειρον βάθος τῆς ἀπορρήτου τούτου καὶ κρυπτῆς μυστηρίου πολυπραγμονεῖν ἐρευνῶντας.

Δ. Ἀληθέστατα λέγεις. φέρε δὴ, διὰ τί Θεὸν τὸν τοῦ παντὸς ὀνόματι προσαγορεύεις;

Μ. Πρώτως μὲν καὶ κυρίως ὅτι τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ φύσει πατήρ ἐστιν· εἶτα ὅτι καὶ ἡμέτερος πατὴρ τυγχάνων, μὴ μόνον πλάσας ἡμᾶς καὶ ζωὴν ἅπασι χαρισάμενος, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δικαίως διὰ τὴν ἀγίου πνεύματος, πάλιν γεννήσας, καὶ διὰ τὸ ὅτι τοῦ ἀληθινοῦ καὶ φυσικοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστεως ἡμᾶς ἐκλεξάμενος, καὶ δι' ἐκείνου παῖδας αὐτῷ ποιησάμενος, καὶ τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν τε καὶ ζωῆς αἰωνίου κληρονόμους καταστήσας.

Δ. Τίνος ἕνεκα τὸν Θεὸν καλεῖς παντοκράτορα;

Μ. Ὅτι

A. Ita omnino intellexi.

M. *Quum non nisi unus sit Deus, dic mihi quare in Christianæ fidei confessione tres nominentur*, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.

A. Non variorum deorum hæc sunt nomina, sed trium diversarum in una divinitate personarum. Nam *Deus Pater, Deus Filius, & Deus Spiritus Sanctus*, tres personæ, unus tantùm Deus sunt, sicuti edocti sumus ex sacris literis, quibus promptam potiùs fidem adjungere, quàm tam penitùs reconditi & abditi mysterii infinitam altitudinem curiosè scrutari debemus. Matt. 3. 16, 17. & 28. 19. 1 Joh. 5. 7. Joh. 10. 30. & 14. 7, 8, 9, 10, 11. 1 Cor. 8. 5, 6. Prov. 25. 26.

M. *Verissimè loqueris: perge porrò quàmobrem* Deum Patris *nomine nuncupas?*

A. Primùm omnium, maximéque, quòd unici filii Jesu Christi natura pater sit. Deinde quòd noster etiam sit pater, tum quia nos condidit, omnibúsque vitam dedit: tum etiam quòd nos iterum divinè per spiritum sanctum generavit, & per fidem in verum suum atque naturalem filium Jesum Christum nos elegit, sibíque filios & regni cœlestis, atque sempiternæ vitæ hæredes, per eundem instituit. Psal. 2. 7. Matt. 3. 17. Joh. 1. 14. Rom. 15. 6. 2 Cor. 1. 3. Gen. 1. 27. Mal. 1. 6. & 2. 10. Joh. 1. 12. & 3. 3, 5. Rom. 8. 15, 16, 17. Gal. 4. 5, 6. Eph. 1. 5, 6. Tit. 3. 7. 1 Pet. 1. 3, 4, 23.

M. *Cur* Deum Omnipotentem *appellas?*

Μ. Ὅτι καὶ πάντα περᾶτον ἔκτισε, καὶ πάντα διοικῶν καὶ κυβερνῶν διατελεῖ, ὡς ἂν αὐτῷ βουλομένῳ ἦ.

Δ. Μῶν τὰ πράγματα πονηρὰ καὶ αἱ ἀσεβεῖς τῆς ἀνθρώπων τῷ τῶ Θεῶ κράτει συνέχον;

Μ. Ἄλλως μὲν ἂν ποτε μεμιμνῶντες καὶ φοβέμενοι παυσαίμεθ' ἂν, εἰ πνα εἶχον ἐξουσίαν βλάπτειν ἡμᾶς ἄκοντος τῦ Θεῦ. τῦτο δὲ μείζω ἡμῶν παραμυθίαν φέρει, ὅταν ἐνθυμώμεθα ὅτι μήτε οἱ δαίμονες, μήτε οἱ μιαφώτατοι τῆς ἀνθρώπων ποιεῖν τὶ ὅλως δύνανται εἰ μὴ καλύσαντος ἢ ἐάσαντος τῦ Θεῦ, καὶ ὅτι ἡμεῖς κηδεμόνα καὶ φύλακα τ ἡμῶν σωτηρίας κεκτήμεθα τὸν πάντων ἐγκρατῆ πατέρα, ὥστε μηδὲ τρίχα μίαν ἀπὸ κεφαλῆς εἰς γῆν πεσεῖν δύνασθαι, εἰ μὴ κατὰ τὸ θέλημα τῦ ὄντως ἐυνοϊκῶς περὶ ἡμᾶς ἔχοντος Θεῦ.

Δ. Διὰ τί ἐπιφέρεται τὸ, Θεὸν ἐν τῷ ἱερατῷ καὶ τ γῆς κτίσιν.

Μ. Ὅτι τ τῦ Θεῦ δύναμιν, καὶ σοφίαν, καὶ ἀγαθοσύνην. (ὧν ἐ δυνάμεθα ἐξ ἑαυτῶν τ ἔννοιαν λαβεῖν) ἐν τοῖς κτίσμασιν αὐτῦ, ὥσπερ ἐν κατόπτροις, θεᾶσθαι ἔξεστιν. ὅταν γὰρ τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο τῦ κόσμου μέγεθος θεωρῶμεν, καὶ πανταχῦ ἐν τῆς ὅλων σύστασιν ἐννοῶμεν, οὐκ ἂν μηδὲ ἐνορφεπτέρεμεν πρὸς ὕψιν, μηδὲ πρὸς πάσας χρείας ὠφελιμωτέρεμεν ἐν δύνασθαι, οὐδὲ τ ἀκαταλήπτον τῦ δημιεργῦ καὶ ποιητῦ δύναμιν

A. Quòd & fabricatus est omnia & omnes res ex sua voluntate moderandi summam potestatem habet. Esa.40.21, 22, &c. Matt.5.45. & 10. 29.

M. *Spiritúsne etiam malitiosi impiiq; homines in Dei potestate continentur?* Eph. 1.11. Heb.1.2,3.

A. Nunquam alioquin sine summa sollicitudine essemus, si quam illi lædendi nos facultatem, contra divinam voluntatem haberent. Verùm ea consolatione sustentamur, quòd neque dæmones, neque conscelleratissimi homines, nihil quicquam, nisi Dei arbitratu vel permissione tentare omninò valeant, quódque nos adeò in tutela patris omnium rerum præpotentis sumus, ut ne ullus quidem capitis nostri pilus, nisi ipsius voluntate, qui nobis optimè vult, in terram decidere possit. Joh. 1. 10, 11,12. Matt.8.31, 32. Luc.22.31, 32. Joh.10.28, 29. & 19. 10,11. Act.2.23,24 & 4.27,28. & 12.11. Luc.12.7. & 21.18.

M. *Cur adjungitur* Deum Cœli & Terræ Creatorem esse?

A. Quòd divinam potentiam, sapientiam atque bonitatem, (quæ per se intelligentia comprehendi non possunt) in ejus operibus, ut in speculis, intueri liceat. Nam quum immensam illam mundi magnitudinem contuemur, eámque esse partium omnium constitutionem, ut neq; ad aspectum magis decoræ, neq; magis ad utilitates omnes accommodatæ excogitari possent, artificis illicò effectoríque infinita Psal.19. 1. & 50.6. Rom.1.19, 20.

δωάμεν τε καὶ σοφίαν, καὶ χρησότητα ἐνδυμούμεθα καὶ λογιζόμεθα.

Δ. Πῶς φῶς ὑπὸ Θεοῦ ἐκπίπτει πάντα;

Μ. Θεὸν ἡ πατέρα ἄειδον καὶ μέλιδον ὄντα ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐξ ὕδατος, διὰ τῆ δωάμεως τοῦ λόγου αὐτοῦ, ἤγουν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τὸν σύμπαντα τοῦτον ὁρατὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντα, καὶ τὰ πνεύματα ὁμοίως ἀσώματα, ἃ καλοῦμεν ἀγγέλους, δεδημιουργηκέναι καὶ ἐκπεκέναι.

Δ. Πότερον ὀρθῶς ἀποφαίνεσθαι νομίζεις, τοὺς πάντα τὰ πνεύματα, καὶ τὰ πονηρὰ αὐτὰ, ἃ διαβόλους καὶ δαίμονας ὀνομάζομεν, ὑπὸ Θεοῦ πεποιῆσθαι λέγοντας;

Μ. Ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν αὐτοὺς πονηροὺς ὄντας, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐκ οἰκείας φύσεως ἰδίᾳ αὐθαιρέτῳ κακίᾳ ἀγόμενοι ἀπέδησαν, πᾶσαν ἀπολέσαντες ἐλπίδα τοῦ ἀναλαβεῖν αὐτὴν ὥσε οὐκ ἔπεσεν ἡ φύσει, ἀλλὰ διαφθορᾷ τῆς φύσεως κακοὶ ἐγένοντο.

Δ. Πότερον ἦ ὁ Θεὸς ἀγαπήσας τὰ πάντα ἅπαξ ἐκπεκέναι, πᾶσαν ἔπειτα τὴν αὐτῶν ὀπιμέλειαν ἀπέβαλεν;

Μ. Μηδαμῶς· ὁ Θεὸς γὰρ ἅπαντα ποιήσας, ταυτὰ καὶ σώζει καὶ κυβερνᾷ, ἐπεὶ καὶ ἄλλως εἰς ὕδεν μεταπεσεῖν ἀνάγκη ἦν.

Δ. Πρὸς ποῖον τέλος ὑποβλέψαντα τὸν

infinita potentia, ſapientia, bonitas nobis ante oculos mentis obverſantur.

M. *Qua ratione univerſa à Deo condita eſſe affirmas?*

A. Deum patrem Opt. Max. à principio, & ex nihilo, per potentiam ſui verbi, hoc eſt, Jeſu Chriſti filii ſui totum hunc ſpectabilem mundum, & univerſa in eo incluſa, atque ſpiritus etiam corporis expertes (quos nuncupamus Angelos) fabricatum eſſe & conſtruxiſſe. Gen.1.1.&c. Pſal.33.6,7. & 89.11. Joh.1.3. Act.14.15. 1 Cor.8.6. Heb.1.2. Col.1.16.

M. *Num cenſes tamen ſatis piè aſſeverari, Deum ſpiritus omnes, malitioſos etiam eos, (qui à nobis Diaboli nominantur) feciſſe?*

A. Deus illos tales non effecit, verùm illi à prima creatione, ſuo ipſorum vitio, omni reſtitutionis ſpe perdita, defecerunt: proinde non creatione & natura, ſed naturæ corruptela depravati ſunt. Gen.1.31. Joh.8.44. Jud.6.

M. *Satiſne Deo fuit cuncta ſemel creâſſe, poſteà verò omni rerum curatione vacâſſe?*

A. Nequaquam. Deus enim ut omnia fecit, ita omnia fulcit, & moderatur, alioqui univerſa in nihilum ſubitò occiderent. Pſal.75.3. & 104.8,9. &c. & 145. 14,15. & 147 5,6, &c. Col.1.16,17 Heb.1.3.

M. *Quem ſibi finem Deum Opt. Max.*

† Θεὸν πεπλακέναι προφῆτην, καὶ νῦν δόκειν τὰ σύμπαντα νομίζειν;

Μ. Ὁ κόσμος ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων ἐδημιουργήθη, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα ἡυτρεπίσθη πρὸς τὸ ὠφέλιμα καὶ λυσιτελῆ εἶναι τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ὥσπερ ὁ Θεὸς τὰ λοιπὰ πάντα τῶν ἀνθρώπων χάριν ἐποίησεν, οὕτω καὶ † ἄνθρωπον αὐτὸν δι' ἐκεῖνο ἔπλασεν, ἵνα τῷ αὐτῷ δοξασθῇ.

Δ. Τὸν τρόπον διασάφησον πῶς ὁ ἄνθρωπος τὸ καθ' ἀρχὰς ἐκτίσθη καὶ ἐποιήθη.

Μ. Ὁ Θεὸς ὥσπερ ἰδεῖν ἔστιν ἐξ ὧν ὁ Μωσῆς κατέλιπε συγγραμμάτων, τῷ πρωτοπλάστῳ, ὃν ἐκ πηλίνης ἐποίησεν ὕλης, ψυχὴν καὶ ζωὴν ἐνέπνευσεν· ἔπειτα δὲ † γυναῖκα ἐκ † πλευρᾶς τοῦ ἀνδρὸς εἰς ὕπνον πραπέντος λαβών, καὶ εἰς φῶς ἄγων τῷ ἀνδρὶ ζωῆν ἔφερεν, ἵνα βοηθὸς αὐτῷ καὶ σύζυγος ἐν τῷ βίῳ γένηται.

Δ. Ἐξὸν δὴ νῦν μοχθηρίαν καὶ κακίαν καὶ διαφθορὰν ἔτι πρείττων ἐν ἀμφοτέροις, ἀνδράσι τε καὶ γυναιξίν, ἧς ἰδεῖν, μὴ αὐτοὺς ὁ Θεὸς τοιούτους καταρχὰς ἐποίησεν;

Μ. Ἠκιστά γε· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ τελειότατα ἀγαθὸς ὑπάρχων οὐδὲν ποιεῖν τὸ μὴ ἀγαθὸν ὂν δύναται. ὁ Θεὸς δὴ † ἄνθρωπον πρὸς † ἰδίαν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἔπλασεν ἐν ἀρχῇ.

Δ. Ποία δὴ ἡ εἰκὼν ἔστι, πρὸς ἣν φῂς † ἄνθρωπον πεποιῆσθαι;

Μ. Δικαιοσύνῃ πάντῃ πάντως ἐντε-

λεσάμη

in condendis gubernandisque rebus omnibus proposuisse putas?

A. Hominum gratia fabricatus est mundus, & quæ in eo continentur cuncta comparata sunt, ut utilitati commodisque humanis servirent. Et ut cætera universa humani generis causa, ita hominem ipsum Deus, ad suam propriè gloriam fecit. Gen. 1. 26. 29. Psal. 8. 6, 7. & 104. 14, 15. &c. Prov. 16. 4. Esa. 43. 7. Rom. 11. 36. Col. 1. 16.

M. *Edissere quis primus fuerit hominis ortus atque fabricatio.*

A. Deus, ut à Mose in scriptis relictum est, primo homini è limo terræ formato, animam atque vitam inspiravit: fœminam exinde deductam ex viri somno consopiti latere, & in lucem editam, cum viro sociavit, ut adjutrix, vitæque illi consors esset. Gen. 1. 25. & 2. 7, 8, 20, 21, 23.

M. *Cùm in viris simul & fœminis pravitas, nequitia, distortióque adeò summa nunc appareat, num à principio Deus eos ejusmodi fabricavit?*

A. Minimè omnium: Nam Deus perfectissimè bonus nihil aliud quàm bonum facere potest. Deus igitur ad suam imaginem similitudinémque hominem initio formavit. Gen. 1. 6, 27, 31. Col. 3. 10.

M. *Quænam est illa imago, secundum quam hominem factum esse dicis?*

A. Ea est justitia omni ex parte perfecta, Deut. 30. 6. 4.

λεσάτη, καὶ ὑπερβάλλουσα ἀγνεία, ἥτις τῇ τῆς Θεᾶς φύσει ἰδίως προσήκει· καὶ αὕτη μὲν τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς Θεὸν ὁμοιότητος ὑπῆρξεν, ἄλγεις δ' ὁ ἄνθρωπος τῷ τῆς ἀμορτίας πίλῳ ἐμίηνεν αὐτήν.

Δ. Εἰπὲ δὴ ὅπου τοῦτο γινέσθαι φιλεῖται;

Μ. Ἡ γυνὴ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου ἐξαπατωμένη καὶ τροπιδομένη, ἔπεισε τὸν ἄνδρα τῆς καρπῆς γεύσασθαι, ὃ ὁ Θεὸς ἀπηγορεύκει μὴ ἅπτεσθαι. ὅθεν ἡ εἰκὼν αὐτὴ, πρὸς ἣν ἐκτίσθη, ἐξηλείφθη καὶ ἠφανίσθη, καὶ αὐτά τε καὶ πάντες οἱ ἀπόγονοι ἐχθροὶ τῷ Θεῷ, καὶ πονηροὶ, καὶ πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἀδυνατοῦντες γινόμενοι, ἃ μόνον παντοδαπῆς τῆς ἐκ τούτου συμφορᾶς, καὶ νοσήματα, καὶ θανάτῳ ἐνεπεπώκασιν, ἀλλὰ καὶ αἰωνίῳ ἀπωλείᾳ καὶ κολάσει ἔνοχοι κατέστησε.

Δ. Ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸν ἑνὸς μόνου μίλιν γευσάμενον ἄνθρωπον ἄγαν τιμωρήσασθαι νομίζοιτο ἄν, ἢ οὔ;

Μ. Ἀπόκρινται πάντες ἀπολόγημα ποιεῖσθαι τῆς μήσεως ἐκείνης, τὸ ἐλαφρὸν καὶ σμικρὸν αὐτὸ εἶναι, μήτε τῷ καρπῷ μόνον καὶ τῇ ἄγαν γαστριμαργίᾳ ἀνακεινέτωσαν τὸ πρᾶγμα. ὁ ἀνὴρ γὰρ ἅμα τῇ γυναικὶ τῆς ἀπατηλαῖς τοῦ Σατανᾶ πειθεὶς καὶ ἀλεαδεὶς ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ πρὸς ψεῦδος ἀπίστως ἀπεστράφατο, οἷς τὸν Θεὸν ὁ ὄφις ἐλέλεγεν, ὡς ψεύστην καὶ βάσκανον ὄντα, καὶ ἀγαθὸν πνα αὐτὸν ἀποστερῶντα ἀδίκως

secta, summáque sanctitas quæ ad ipsam divinam naturam propriè pertinet, quæ homini cum Deo similitudo usque eò fuit, quoad eam homo peccatorum maculis fœdavit. Rom.6.11. & Col.2.10. 1 Joh.1.5. & 2.29.& 3.3. Sap.1.13, 14. &c.

M. *Qua ratione istuc factum esse dicis?*

A. Fœmina à Diabolo circumventa, virum impulit ut fructum quo illi à Deo interdictum fuerat, comederet: quo illorum facto imago, secundum quam creati sunt, est obliterata: & cum ipsi, tum ipsorum posteri, Deo adversarii, perversi, imbecillésque ad omne bonum effecti, non in omnes solùm vitæ hujus miserias, corporis morbos, atque mortem, sed & interitum etiam sempiternum, perpetuámque damnationem inciderunt. Gen.3.1,7. &c. Sap.1.12,14. 1 Cor.2.14. Rom.8.7,8. 2 Cor.3.5. Rom.6.20. Eph.5.5,6.

M. *Utrum tamen existimari non queat, graviter nimis Deum pomi unius gustatum vindicâsse?*

A. Detestabile illud hominis facinus, quasi levis culpa fuerit, nemo verbis extenuare, aut ex pomo, & immoderata modò edacitate rem æstimare velit. Ipse enim pariter cum uxore sua fallacibus Satanæ blandimentis illectus illaqueatúsq; infidelis à Dei veritate ad vanitatem declinavit: falsis Serpentis criminationibus, quibus de mendacio, invidentia, & malevola commodi alicujus subductione Gen.6.2,3, 5,6,11,12. Gen.1.26,27 Psal.8.4,5,6 &c. & 104. 14,15.

(32)

ἀδίκως ἐπίστευσεν· ἀναείθμητα ἐνεργετήμηθ ἀγαθὰ, εἰς τ ἐνεργετοῦντα Θεὸν ἀχάρις θ ἦν ἐθη· ἀνθρώπου ὄντα δηλαδὴ ἐκ γῆς καὶ πηλοῦ πλασθέντα ἄρτι, οὐκ ἀγαπῶν τῷ Θεῷ ὅμοιον εἶναι, ἐξ ὑπερβαλλούσης τινθ αὐθαδείας καὶ ἀλαζονείας ἴσον ἡγήσασθαι τῇ τ Θεοῦ μεγαλειότητι ἐπόθησε· τὸ τελευταῖον τῆς κτίσαντος αὐτὸν Θεοῦ ἀφηνίασε, καὶ τ ἐπικείμενον ὑπ' αὐτῆς δηλαδὴ ζυγὸν τ ἴσην σφετερίσασθαι ἀπέρριψεν αὐχένων· ὥστε μάταιον ἂν εἴη ἐλαφρώτερον διὰ λόγων ποιήσασθαι τὸ τῆς Ἀδὰμ πλημμέλημα.

Δ. Πῶς δὲ οὐκ ἄδικόν ἐστι τοὺς ἐκγόνους σύμπαντας, τοσούτοις ἐυδαιμονίας ἀπεστερημένους ἄνδ' ὧν οἱ γονεῖς ἠδικήκασιν, ἐκ τοσαύτας δυσχερείας ἐπέχεσθαι;

Μ. Ὁ Θεὸς τ Ἀδὰμ ἐκείνοις τ τιμῆς χαρίσμασιν ἐκόσμησεν, ὅπως αὐτὸς ἐκεῖνα ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ γνήσεσθαι μέλλουσιν ἢ σώζῃ ἢ ἀποβάλλῃ. καὶ ὥσπερ πᾶσα ἀνάγκη ἐστὶν τὰ πονηρὰ τῆς δένδρων καρποὺς ὡσαύτως πονηρὸν φέρειν, ὅτως ἐπεὶ ὁ Ἀδὰμ ὑφ' ἁμαρτίας ἐλέφθαρτο, ἅπασιν αὐτοῦ γνησίαν τὴν συμφύτῳ ὀνομαζομένῃ ἁμαρτίᾳ μὴ λυμαίνεσθαι ἀμήχανον ἦν. εἰ καὶ τί δεῖ ὕτω δεινῶς ἐγκαλεῖν τῷ σφετέρῳ γονῆπτει Ἀδὰμ, ὅταν καὶ αὐτοὶ διὰ πολλὰς καὶ μεγάλας ἰδίας κακίας συμπάσας ταλαιπωρίαις, καὶ κατακρίσει, καὶ θανάτου δικαιότατα κολαζόμενοι· ὧν κακῶν ἕτ' ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἀπαλλάξειν οἷοί τ' ἦμεν,

ἕτ'

Deum accusat, fidem adjunxit: innumerabilibus beneficiis ornatus, ingratò in Deum, qui ea contulit, animo fuit: homulus ex terra modò lutóque fictus, non satis esse putans, quòd similitudo illi cum Deo esset, per intolerandam insolentiam & arrogantiam exæquare se cum Divina majestate expetivit: postremò creatoris se ditioni subtraxit, jugum etiam ejus à suis cervicibus protervè repulit. Inaniter igitur Adæ maleficium minuitur.

Ge. 1. 26, 27. Col. 3. 10. Oseæ 6. 7.

M. *Verùm cur ob parentum scelera posteri omnes de tam beato vitæ statu dejecti, in omnes calamitates inciderent?*

A. Deus Adamum illis honoris insignibus ornavit, ut ea cùm sibi tum suis, id est toti humano generi, aut servaret, aut amitteret. Neque aliter fieri potuit, quin sicut ex arbore mala mali fructus eduntur: ita Adamo peccati corruptela depravato omnis ejus progenies ingenito illo peccato (quod originale vocant) corrumperetur. Quanquam quid opus est tam graviter de parente Adamo conqueri? quando nos etiam ipsi ob plurima nostra maximáque vitia calamitatibus omnibus, damnatione, mortéque dignissimè mulctemur: à quibus malis ut liberemur, nihil in nobis, aut in ulla

Matt. 7. 18. & 12. 33. Rom. 5. 12, 14, 17. &c. Oseæ 6. 7. Rom. 6. 23. 1. 2 Cor. 11. 3. Eph. 5. 5, 6.

ἐστ' ἄλλο τι ἢ τῶν κτισμάτων τοῦτο ποιεῖν δύναται.

Δ. Τίνα οὖν ὑπόλοιπον ἔχομεν ἐλπίδα καὶ παραμυθίαν ἐπὶ τῇ κειμένῃ;

Μ. Ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς, δηλονότι Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Μαρίας τὴν παρθένον υἱὸν, τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως, τοῦτέστι τὸν ἠπατηκότος αὐτοῦ διάβολον, συγκλάσειν, καὶ αὐτός τε καὶ τὰ ἀπογόνων, ὅσοι ἐπ' αὐτῷ ἐλπίζοιεν, ῥύσεσθαι. καὶ τοῦτο μὲν ὅτι τὸ ἐν δευτέρῳ τοῦ Συμβόλου μέρει ἐπόμενον, Πιστεύω εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν.

Δ. Τί σημαίνει τὸ Ἰησοῦς;

Μ. Τὸ Ἰησοῦς ἑβραϊκόν ἐστιν ἄλλο ἢ Σωτήρ. Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παρθένου, ἡμᾶς ἁμαρτίαις πεφυρμένους, καὶ τῷ διαβόλῳ τοῦ ἀρχαίου ὄφεως τοῖς διαβόλοις ζυγῷ κεκρατημένους, καὶ τοῖς τοῦ αἰωνίου θανάτου δεσμοῖς αἰχμάσας καὶ οἰκτρῶς ἐκβεβλημένους ἠλευθέρωσε, καὶ σεσεπόηκε.

Δ. Τίς αὐτὸν ὅπως σεσωκέναι φησίν;

Μ. Ὁ ἄγγελος σεσαλπίσαντος Θεοῦ.

Δ. Νῦν μοι σαφέστερον τί τὸ Χριστοῦ ὄνομα βούλεται;

Μ. Χριστός ἐστιν ὥσπερ ἐὰν κεχρισμένον αὐτὸν ὑποκαλῇς· ὅθεν γινώσκειν ἔχομεν, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος κεχρισμένος βασιλεύς τε μέγιστος, καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ σεσοφώτατος ἀνεδείχθη.

Δ. Μῶν γήινη ἐστὶν ἡ τοῦ Χριστοῦ βασιλεία;

Μ. Οὐκ·

ulla aliâ creatura opis aut auxilii omnino supereſt.

M. *Quæ ſpes eſt igitur conſolatióque reliqua, & in quo ſita?*

A. Promiſit Deus fore, ut ſemen mulieris, qui eſt Jeſus Chriſtus Filius Virginis Mariæ, Serpentis, hoc eſt, Diaboli qui eos decepit, caput contereret: ipſóſque atque eorum poſteros, qui promiſſo illi fidem haberent, liberaret. Atque hoc illud eſt, quod in ſecunda jam Symboli parte ſequitur: *Credo in Jeſum Chriſtum.* Gen.3.14,15. Rom.5.15, 16. &c. Gal.3.16,17. Heb.2.14, 15,16.

M. *Nomen* Jeſus *quid ſignificat?*

A. Jeſus ſermone noſtro idem eſt, quod ſervator. Jeſus enim Chriſtus filius Dei, idémque virginis filius, nos qui ſcelere devincti, & ſub antiqui Serpentis Diaboli ſervili jugo captivi, ſempitérnæq; mortis vinculis conſtricti, turpiſſimè miſerriméque jacebamus, in libertatem vindicavit, atque ad ſalutem reduxit. Matt.1.21. Act.10.38. Col.1.13,14. Heb.2.14,15. 1 Joh.3.8.

M. *Quis nomen* Jeſu *illi impoſuit?*

A. Angelus ex Dei ipſius præcepto. Matt.1.21. Luc.1.31. & 2.21.

M. *Explica nunc quid Chriſti nomen ſignificet?*

A. Chriſtus idem eſt, atque ſi unctum appellares: quo nomine indicatur eum ſpiritus ſancti unctione maximum Regem, Sacerdotem, atque Prophetam creatum eſſe. Pſal.2.6. Eſa.61.1. Dan.9.24, 25. Luc.4.18. Act.4.27. Act.10.38. Heb.1.9.

M. *Chriſti regnum ne mundanum?*

A. Nequa-

Μ. Οὐκ· ἀλλὰ πνευματικὴ καὶ ἀόρατος, κυβερνᾶται δὲ τῷ θείῳ λόγῳ καὶ πνεύματι, οἷς δικαιοσύνη καὶ ζωὴ ζωνέζωνται).

Δ. Τί ἡμᾶς ὠφελεῖ αὕτη ἡ τοῦ Χριστοῦ βασιλεία;

Μ. Ἰσχυὰ ἡμῖν καὶ ὅπλα πνευματικὰ ἐνεργεῖ, δι' ὧν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀντιπάλους, τὴν σαρκικὴν δηλαδὴ, καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τὰς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ Διαβόλου κρατεῖν δυνάμεθα, καὶ ἱκανωτέρους ἡμᾶς ποιεῖ εὐσεβῶς καὶ ὁσίως τὸν βίον διάγειν.

Δ. Ποιός πις ἱερεὺς ὄζιν ὁ Χριστός;

Μ. Μέγις καὶ αἰώνιος, ὁ μόνος εἰς ὄψιν τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν, καὶ μόνος τὴν θυσίαν, ἣν ὁ Θεὸς ἀποδέχεται) θῦσαι, καὶ μόνος τὸν ὀργισθέντα Θεὸν πεῖσαι δυνάμενος.

Δ. Τί τούτων ὄφελος ἡμῖν;

Μ. Αὐτὸς αἰτῶν καὶ ἐντυγχάνων τῷ Θεῷ, συμπαθῆ ἡμῖν καὶ ἵλεων πίθησιν αὐτὸν, τεθυμωμένον ἡμῖν τὸν Θεὸν ἐκπραΰνει, καὶ τῷ πατρὶ ἡμᾶς καταλλάττει. ὁ Χριστὸς μὲν ἡμῖν διδάσκων τρέχεται, ὁ δὲ σύνοιαν τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἀνακτώμενος. Καὶ δὴ καὶ ἡμῖν πῶς τὸν ἱερωσύνης αὐτοῦ μετέδωκε, προσήλισεν ἡμῖν πρὸς τὸν πατέρα συνεπόησας, ὥστε ἑαυτοὺς αὐτῷ μετ' ἀγαθῆς ἐλπίδος παραστῆναι, καὶ αὐτούς τε καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα εἰς θυσίαν προσενέγκαι Θεῷ τῷ πατρὶ δι' αὐτοῦ τολμᾶν.

Δ. Ὁποῖος προφήτης ὄζιν ὁ Χριστός;

Μ. Ὅτε

A. Nequaquam: verùm spirituale & sempiternum, cujus regni gubernacula sunt Dei verbum, atque spiritus, quæ tum justitiam, tum vitam secum adferunt. Luc. 1.32,33. Joh. 18.36. Col. 1.13,14 2 Tim. 4.1.

M. *Quam nobis utilitatem præbet hoc Christi regnum?*

A. Vires nobis armáque spiritualia, quibus atroces & truculentos animarum nostrarum hostes, Carnem, Mundum, Peccatum, Diabolum profligemus, adjumentaque ad vitam cum virtute & sanctitate degendam subministrat. Rom. 13.12. &c. & 16.20 2 Cor. 10.4, 5. Eph. 6.10, 11, &c.

M. *Cujusmodi sacerdos est Christus?*

A. Summus atque æternus; qui solus in conspectum Dei venire, solus sacrificium, quod Deo placeat satisfaciátque, conficere, solus iratum Deum placatum efficere potest. Psal. 110.4, 5. Heb. 4.14,15. &c. & 5.6,7. & 7. 2, 3. & 11. 2. &c. & 9.13,14.

M. *Cui nobis utilitati sunt ista?*

A. Nobis ut pacatus propitiúsque sit Deus, postulat & deprecatur, nobis offensum Deum lenit, nosq; in gratiam cum patre reducit. Solus enim Christus pacificator nobis propositus est, qui nobis Dei gratiam reconciliet. Immò verò sacerdotii etiam sui nos quasi consortes esse voluit, nobis introitum ad patrem patefaciens, ut in illius præsentia cum spe summa comparere, nósque & nostra omnia veluti hostias ad sacrificium, Deo patri per ipsum præbere non dubitemus. Joh. 14.27. Act. 10.36. Eph. 2.14, 15. &c. Col. 1. 20. Heb. 9.14, 15. 1 Tim. 2.5. Rom. 8.15. & 12. 1. Gal. 4.5,6. Eph. 3.12. Heb. 4.15, 16.

M. *Qualis propheta est Christus?*

A. Quum

(35)

Μ. Ὅτε μὴ ἄλλων ἁπάντων θεοφιλὴς καὶ διδασκάλων μὴ τῶ Θεῶ ὑπηρεσὴς ὠλιγώρων καὶ μηδὲν ἐφεύπιζον οἱ ἄνθρωποι, Χριστὸς αὐτὸς ὁ υἱὸς τῶ Θεῶ καὶ πάντων μὴ θεοφιλὴς κύριος ὢν, τῶ παιδὸς ἑρμηνεὺς καὶ πρεσβευὴς ἐξ ἐρανῶ πρὸς ἀνθρώπους καπέβη, ὅπως τὸ τῶ παιδὸς θέλημα τελείως ἐξηγήσῃ, καὶ τ' ὀρθὼ τῶ Θεῶ καὶ πάσης ἀληθείας γνῶσιν ἡμᾶς παιδεύῃ. καὶ ἔτω τῶτο τέγονα Χριστὸς τὰ τοῖα ἐκεῖνα ἔργα πεποίηκεν, ἃ ὁ υἱὸς τῶ Θεῶ ὑπὸ τῶ παιδὸς ἐδέξατό τε καὶ ἐπλήρωσεν, ἵνα τ' ἡμομοίης ἐξ αὐτὴς ὠφελείας ἡμῖν μεταδῶ. ὁ υἱὸς γὰρ τῶ Θεῶ ὁ μόνον ὀνομάζεταί τε καὶ ἀτεχνῶς ἐστὶν Ἰησῆς Χριστὸς, τυτέστι Σωτὴρ, καὶ Βασιλεὺς, καὶ Ἱερεὺς, καὶ Προφήτης, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν καὶ εἰς ὑμετέραν ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τοιῦτος ὑπάρχει.

Δ. Πῶς ὃ Χριστὸν τ' μονογενῆ τ' Θεῶ υἱὸν καλεῖς, εἰ πάντες οἱ ευσεβεῖς υἱοὶ Θεῶ θεοσυγγενεῖόν ;

Μ. Ὅτι μόνῳ Χριστὸς φυσικῶς τ' Θεῶ υἱὸς καὶ τῶ πατρὶ ὁμοούσιῳ τυγχάνει ὤν. ἡμεῖς γὰρ τῶ παναγῶ Λόγῳ υἱοὶ ὄντες φύσει, χάριτι καὶ ευνοίᾳ, διὰ δὲ Ἰησῆ Χριστῶ τῶ σωτῆρος ἡμῶν ἔχων πρὸς ἡμᾶς διατελεῖ, παῖδες εἰσποιήθημεν τῷ Θεῷ.

Δ. Διὰ τί καλεῖς Χριστὸν τ' κύριον ἡμῶν ;

Μ. Ὅτι ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ πάντων συλλήβδην μὴ ὄντων αὐτὸς ὑπὸ τῶ

A. Quum reliquos omnes prophetas atque doctores Dei servos despicerent mortales, Christus ipse Dei filius, & prophetarum omnium dominus, patris interpres & nuncius de cœlo ad homines descendit, ut paternam voluntatem planè explicaret, mortalésque rectâ Dei atque omnis veritatis intelligentiâ informaret. Atque ita Christi nomine tria illa officia comprehenduntur, quæ Dei filius sibi à patre delata persolvit, ut omnis eorum fructus nos secum participes faceret. Filius enim Dei nón solùm nominatur, & est revera *Jesus Christus*, hoc est, Servator, Rex, Sacerdos, Propheta, sed & nobis ita est, ad nostrámque utilitatem atque salutem. Luc. 7. 16. Act. 7. 37. Heb. 1. 1, 2. Joh. 8. 26, 40 & 15. 15. & 17. 6, &c. & 18. 37.

M. *Qua ratione Christum filium Dei unicum profiteris, quando qui pii sunt, omnes filii Dei vocentur?*

A. Quòd solus Christus naturalis Dei filius, ejusdémque sit cum patre substantiæ. Nos verò quum naturâ Adami veteris filii simus, gratiâ tamen benevolentiáque, qua nos per Christum servatorem nostrum prosequitur, filii Dei adoptamur. Matth. 2. 15. & 3. 17. Joh. 1. 14, 34 & 14. 10, 11. Heb. 1. 2, 3. & 5. 5. Rom. 8. 14, 15. Gal. 4. 4, 5, Eph. 1. 5. 1 Joh. 3. 6.

M. *Quam ob causam Christum Dominum nostrum nuncupas?*

A. Propterea quòd Angelorum, hominum, rerúmque omnium dominatus sit illi Matt. 9. 6. & 10. 1. & 21, 18 & 28. 18.

136)

τῶ παῤῥὸς πεπίσθαι τὸ κρείττος· καὶ ὅτι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐν ὑρανῷ τε καὶ ὅλῃ τῇ γῆς τῇ ἰδίᾳ βελῇ καὶ δυνάμει κυβερνᾷ καὶ διέπει.

Δ. Μῶν τί λείπει;

Μ. Αὕτη ἡ ἔννοια πάντας τοὺς εὐπειθεῖς ποιεῖ, μὴ δεῖν αὐτοὺς ἄπω ζῆν ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ, ἀλλὰ σώματά τε καὶ ψυχὰς, καὶ ἐν ζωῇ καὶ ἐν θανάτῳ τοῦ τοῦ παντὸς βελήμασι πειθαρχεῖν ἐῤῥωσκότας, καὶ αὐτῷ ὅλῃ πᾶσι πειθαρχεῖν, καὶ πίστως δουλεύειν.

Δ. Τί τούτοις ἐπόμενόν ἐστι;

Μ. Δηλοῖ πῶς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐφθαρμένη πάντα διεφθείρατο, ὅσα τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ ἀναγκαῖα ἦν.

Δ. Ἆρ' οὖν ἀναγκαῖον τὸν Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι;

Μ. Παντάπασι μὲν οὖν· ὃ γὰρ ἀνθρώπῳ εἰς τὸ Θεὸν ἐπημμελήθη, τοῦτο δίκην ὑπέχειν καὶ ἔκτισιν ποιεῖσθαι τὸ ἀνθρώπου ἔδει αὐτὸν καταζόμενον. τοῦτο δὲ τὸ ἔργον ἀπάντων ὂν χαλεπώτατον μόνος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς Θεὸς ἅμα καὶ ἄνθρωπος ὑπάρχων ἐπιτήδειος ἦν ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀδυνάτου ἦν ἄλλον μεσίτην δοῦναι, ὃς εἰρήνην ἡμῖν καὶ συγγνώμην ἀνακτήσαιτο ἄν, εἰ μὴ ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός.

Δ. Τί τὸ μυστήριον τοῦτο;

Μ. Συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου.

Δ. Διὰ

illi à patre traditus: quódque ſuo arbitratu atque potentia regnum Dei tum in cœlo tum in terra moderetur. Luc.1.32,33 & Eph.1.20, 21. &c.

M. *Num quidnam reſtat?*

A. Hac cogitatione commonefiunt pii omnes non ad ſuum ſibi arbitrium vivere licere: verùm oportere eos corporibus ſimul & animis, in vita pariter atque in morte, totos ſeſe ad Domini ſui nutum accommodare, ipſique in rebus omnibus obtemperare, & fideliter inſervire. Deut.10. 12,20. Mal.1.6. Luc.9.22,24 & 14.26,27. Heb.2.5,6. &c.9.10.

M. *Quid tum inde?*

A. Declaratur quemadmodum naturam humanam ſuſceperit, cunctáq; perfecerit, quæ ſaluti noſtræ opus erant.

M. *Eratne ergo neceſſarium filium Dei hominem eſſe?*

A. Maximè: nam quod homo in Deum nefariè commiſit, id hominis etiam ſupplicio luendum erat atque expiandum: quod onus longè graviſſimum ſolus *Jeſus Chriſtus* idem Deus, & idem homo, ſuſcipere poterat: quin nec potuit alius mediator inveniri, qui à Deo pacem atque veniam hominibus impetraret, niſi Deus ſimul & homo Jeſus Chriſtus. Matt.8.17. & 17.22,23. & 20.18,19. Joh.1.14. & 11.50,51. Rom.5.15. &c. 1 Cor.15. 21,22. Phil.2.6,7. &c. Heb.2.9. 1 Tim.2.5. Heb.9.14, 15. & 9.14. 1 Pet.2.21, 24.

M. *Quid deinde ſequitur?*

A. Chriſtum è ſpiritu ſancto conceptum, ex Maria virgine natum eſſe.

M. *Quam-*

Δ. Διὰ τί οὐχ ἑνώνῃ τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις κοινὸν ὄφος, καὶ χρῶμα;

Μ. Ὅτι τὸ μέλλοντα τὰς τῆς ψυχῆς ἡμετέρων ἁμαρτιῶν κηλῖδας ἐξαλείφειν, πάσης ἁμαρτίας αὐτὸν παντελῶς καθαρὸν εἶναι προσῆκον ἦν. διὰ ταύτην οὖν αἰτίαν ὁ ἁγνότατος ἐκεῖνος τοῦ Θεοῦ ἀμνὸς Ἰησοῦς Χριστὸς τῇ θαυμαστῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος δυνάμει ἐξ ἁγνῆς παρθένου Μαρίας πρὸς τὸ ἁμαρτίας μολυσμοῦ καθαρὸς ὢν ζωογονήθη καὶ ἐτέχθη.

Δ. Τίνος χάριν τὸ τῆς παρθένου Μαρίας ὄνομα δηλοῖ;

Μ. Ἵνα γνῶμεν ὅτι Χριστὸς τὸ ἀληθινόν, ἔστιν ἐκεῖνο τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ σπέρμα, ὃ διὰ χρησμῶν, ὧν ἔδωκαν ὁ Θεὸς, οἱ προφῆται ἐμήνευσαν προεγίγνετο. Μαρία γὰρ ἡ παρθένος ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ γενεαλογεῖται, ἀνέσεως καὶ εὐδοξίας τὴν γενεαλογίαν.

Δ. Λέγε νῦν τὰ τούτοις ἑπόμενα.

Μ. Παθόντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, σταυρωθέντα, θανόντα, καὶ ταφέντα.

Δ. Διὰ τί τὸ Σύμβολον τοῦ ὅλου τοῦ Χριστοῦ βίου σιγῇ ἐῶν, ἀπὸ τῆς γενέσεως εὐθὺς ἐπὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ μεταφέρεται;

Μ. Ὅτι τὸ σύμβολον τῆς καρυφαίου μόνον ἐμνήσθη τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως κεφαλαίων, καὶ τῆς ὅτου ζωοποιήσεως αὐτῇ, ὥστε τὸ ὅλον αὐτοῦ ἐνέργειαν συνέχειν.

Δ. Ὀλίγῳ ἂν σαφέστερον εἰπὲ πῶς ὁ Χριστὸς ἐθανατώθη.

Μ. Ὑπὸ

M. *Quamobrem vulgari hominum consuetudine natus alitérq; generatus non est?*

A. Propterea quòd per quem peccatorum nostrorum maculæ erant delendæ, eum ab omni omnino peccato integrum conservari par erat. Ob eam igitur ipsam causam castissimus ille agnus Dei Jesus Christus admirabili spiritus sancti virtute, ex incorrupta virgine Maria purus ab omni peccati labe conceptus, atq; natus est. Joh.1.19,36. 1.Cor.7.7,8. Heb.4.15.& 9.14. Matt.1.23. Luc.1.31,35.

M. *Quare virginis Mariæ nomen commemoratur?*

A. Ut agnoscamus Christum esse verum illud semen Abrahæ atque Davidis, de quo prophetæ oraculis instinctu divino editis prænunciarunt atque præmonuerunt: ex Abrahami enim & Davidis stirpe Maria virgo directo est ordine procreata. Gen. 22.18. Esa. 11.1. Matt.1.1. &c.& 22.42. Rom.1.2.

M. *Reliqua ut instituisti, deinceps persequere.*

A. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus.

M. *Verùm cur Symbolum, Christi vita silentio præterita, protinùs ab ejus ortu ad mortem transit?*

A. Quòd in Symbolo summa solùm redemptionis nostræ capita memorentur: quæque illi à Deo sunt peculiaria, ut illius vim omnem in se inclusam teneant. Esa.53. Act.13,23, 27, &c.

M. *Mortis ejus rationem paulò adhuc apertiùs explicato.*

A. A dis-

Μ. Ὑπὸ τῶν μαθητῶν Ἰούδα, ἀργυρίῳ καὶ μισθῷ εἰς τοῦτο πειθόμενος, ἀπίστως φερόμην, ὑπὸ τῶν ἄλλων μαθητῶν ἔρημος κατελείφθην, τὸν Πέτρον καὶ ἐξομοσαμένου μὴ εἰδέναι, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ψευδῆ κατηγορήθην, ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου τοῦ φερομένου Ῥωμαίων ὄντος κατεκείθην, κολάφοις καὶ ὕβεσιν ἐμαστιγώθην, πλεκτὰς ἀκάνθας ἐσεφανώθην, ἱμάτιον πορφυροῦν περιεβλήθην, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πάμπολλα ἑαυτοῦ ἀνάξια καὶ δεινὰ πέπονθα, καὶ ἐνεπαίχθην, καὶ τέλος τοῦ σταυροῦ ἀξιωθείς, ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐπὶ τόπον τὸν καλούμενον Κρανίου ἀπῆχθην, ἵνα τῇ ἑξάτῃ ἡμέρᾳ κολαφθῶ, καὶ ἐν μέσῳ δύο λῃστῶν ξύλῳ περισταλῶ ἀπηνεστάτῳ, καὶ πᾶσαν αἰτίαν αἰτιωδεστάτην ὑπέμεινεν ὠμότατον καὶ ἀδοξότατον τῇ ψυχῇ δὲ μεταξὺ ταῦτα πάντων λύπας ὑπελύεγκε παντὸς θανάτου βαρυτέρας.

Δ. Μῶν ἐθελήσας ταῦτα πέπονθεν ὁ Χριστὸς, ἢ ἀνάγκῃ;

Μ. Εἰ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν ἀπηνέστατον τοῦτον καὶ ἀπιωέστατον θάνατον, ἢ ἄνθρωπος ὢν, ἐν τοῖς μάλιστα φεικτοῖς ἠγεῖτο, ὅμως ἡ τοῦ θεοῦ βουλὴ, ὃς ἐκεῖνον ὕστερον τελευτήσαι κατέκεινεν, ἑαυτὸν ὅλως περὶ πάντα χρῆσθαι παρέδωκεν. διὰ τοῦτο τὰς δεινὰς ὕβρεις, καὶ αἰκίας, καὶ θάνατον ὠμότατον, καὶ ἐκὼν καὶ συγκατανεύσας ὑπέμεινε, τῷ τε πατρὶ ὑπακούων, καὶ συγγνώμην τοῖς, ὑφ' ὧν ἐσταυρώθη, παρὰ θεοῦ αἰτῶν.

Δ. Διὰ

A. A discipulo suo Juda, qui corruptus pretióque conductus ad id fuerat, est perfidiosè proditus: à reliquis discipulis desertus, à Petro denegatus ejuratúsque: à Judæis, falsis criminibus objectis, maliosè accusatus, à Pontio Pilato Romano præside condemnatus est: pugnis lorisque cæsus, contextis spinis coronatus, toga purpurea indutus, aliisque multis modis indignissimè crudelissimèque tractatus est, & ludificatus: tandémque cruce cervicibus imposita, extra urbem in locum, qui Calvaria appellabatur, ad supplicium tractus est: ubi medium inter duos latrones ignominiosissimè cruci affixerunt: in qua summo cruciatu confectus, crudelissimam probrosissimámque mortem oppetiit: animi interim dolores, quavis morte acerbiores, perpessus. Matt. 26. 14, 15. &c. & 27. totum. Marc. 14. 45. &c. & 15. totum. Luc. 22. 47, &c. & 23. totum. Joh. 18. & 19. totum.

M. Suane voluntate, an vi coactus, ista sustinuit Christus?

A. Tametsi probrosa hæc sævissimáque mors humanæ suæ naturæ maximè terribilis erat, voluntati tamen patris sui qui isti ipsum morti addixerat, totum se permisit: itaque contumeliosa illa in se probra, tormenta, mortémque atrocissimam, & sponte, & patientissimè pertulit, tum patri obtemperans, tum veniam iis, à quibus est in crucem actus, à Deo precatus. Matt. 26. 37, 38, 39, 41, 42, 53. & 20. 28. Marc. 10. 45. Joh. 10. 11, 15, 17, 18. Phil. 2. 8. Luc. 23. 34.

M. *Quam-*

Δ. Διὰ τί ὁ Θεὸς τὸν μηδὲν ὅλως ἀδικοῦντα παραχρῆμα τῆς ζωῆς αὐτῆς ὄντως ἀπίμως καὶ ὠμῶς ἀποκεινόμενον ἐφείδετο;

Μ. Χριστὸς ἑαυτὸν Θεῷ τῷ πατρὶ ἐγγυητὴν ὑπὲρ ἡμῶν κατέστησεν· ὅθεν πάντα ὅσα ἡμεῖς ὀφείλομεν ἢ ἡμαρτήκαμεν, ἐφ' ἑαυτὸν ἐνεδέξατο. αὐτὸς γάρ, ὁ καὶ πάντων ἀδιαβέβαιος ὤν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀδικωτάτων ὑπαρχόντων ἀπέδωκεν. καὶ Θεὸς ὁ πατὴρ τὸ ἡμῶν βάρος αὐτῷ ἐπιθεὶς αὐτὸν καὶ τὸ ἀκριβοδίκαιον ἐκόλασεν, ὅπως ἡμῖν τὸ μείζονος δι' αὐτὸν συγχωρήσεως καταδῷ.

Δ. Λέγε δή μοι τὸ κεφάλαιον τῆς ἐνεργησίας αὐτῆς, ὧν ἐκ τῆς Χριστοῦ τελευτῆς ἐγκεκτήμεθα.

Μ. Χριστὸς, ὡς μοι ἀνωτέρω εἴρηται, Θεῷ τῷ πατρὶ ἠγωνίσατο καὶ ὡμολόγησε τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα ἐκπῖσαι, καὶ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, ἣν ὀφείλομεν ἡμᾶς ἕνεκα τῆς ἡμετέρας ἀπειθείας εἶχε, τῇ χαριεστάτῃ τῆς ὑπακοῆς θυσίᾳ προσφέρων καταπαῦσαι, καὶ ἡμᾶς αὐτῷ καταλλάξαι, καὶ οὕτω Χριστὸς ὁ ἀκακώτατος ἐκτὸς τῆς Θεοῦ ἀμοιβῆς δεσμοῖς ἐδήθη, ὅπως ἡμᾶς κακοὺς ὄντας, καὶ Σατανᾷ τε καὶ θανάτῳ, καὶ κατακρίσει καταδεδουλωμένους ἐλευθερώσῃ. Χριστὸς ὁ μηδὲν ὅλως ἀδικήσας κατηρεῴθη καὶ κατεκείθη ὑπὸ τῆς γῆς δικαστῆ, ἵνα ἡμᾶς τοὺς τὰ μέγιστα πλημμελήσαντας, καὶ τῆς κατακρίσεως ἀξιωτάτους ὑπάρχοντας παρὰ τῷ

M. *Quamobrem voluit Deus innocentissimum filium suum tam ignominioso truculentóque genere mortis affici?*

A. Christus Deo patri pro nobis se obligavit, atque spospondit: quicquid ergò nos debebamus, aut eramus commeriti, id omne sibi præstandum, solvendum, & dependendum Christus in se recepit. Et proinde ipse tametsi maximè innoxius, pro nobis nocentissimus luit. Deúsque pater onus illi nostrum imponens, summa juris judiciíque severitate in eum animadvertit, ut nobis, ipsius causa, summam misericordiam impertiretur. Esa.53.tot. Rom.1.3. 2 Cor.5.21. Gal.1.4. Eph 1.3. &c. 7. &c. Col.1.13,14 & 2.13,14. 1 Pet.3.13. & 4. 1. Joh.2.16. 2 Cor.15.21.

M. *Summam igitur beneficiorum illorum, quæ ex Christi morte capimus, mihi explicato.*

A. Christus, quemadmodum anteà attigi, nostro nomine locóque Deo patri satisdedit, se pro nostris peccatis ipsi esse satisfacturum: se ipsius iram in nobis ob contumaciam nostram conceptam, suavissimo obedientiæ suæ sacrificio placaturum, nósq; in gratiam cum Deo restituturum esse. Atque ita Christus innocentissimus ille Dei agnus vinculis constrictus est, ut nocentes nos, qui Sathanæ, morti & damnationi eramus mancipati, in libertatem vindicaret: Christus, qui extra omnem omninò culpam erat, accusatus, condemnatúsq; fuit judicis terrestris sententia, ut nos, qui culpa tenebamur maximè, damnationéque eramus digniſſimi, Rom.5.8, 10,11. 2 Cor.5.18, 19,20,21. Eph 2.12, 13,14,17. &c. Heb.7.26, 27. & 9. 12, 14. & 10. 12,14,17. Rom.8.1.2, 33,44. Col.1.13,14 &c.20,21.

(40)

τῷ ἐφαπαξ βήματι τ αἰτίας ἀπολύσῃ· ὁ Χριστὸς τὸ ἔνσαρκον ἀυτῦ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας τὰς ἡμῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν κηλῖδας κ) ἀπλυς ἀπενίψατο κ) ἐξήλειψε· τελωνταῖων ὁ Χριστὸς ἀναξιώτατα ὑβρισθεὶς, κ) θάνατον ὑπομείνας πικρότατον κ) μάλιστα αἰσχυντὸν ἡμᾶς τιμωρίας, κ) ἀπιμίας, κ) αἰωνίυ θανάτυ, ὧν διὰ τὰ ἡμέτερα πλημμελήματα ἀξιώτατοι ἦμεν, ἀπήλλαξεν· ὥστε πάσας ἡμῶν ἁμαρτίας εἰς τὸ διηνεκὲς ἐξηλεῖφθαι, κ) πόρρω τ τ Θεῦ ὄψεως διὰ Χριστῦ πεποιῆσθαι. κ) ἔτω πάντων τῶν κακῶν, οἷς ἡ ἐπιγλυπὴς διὰ τ Ἀδὰμ, ἢ ὕστερον, διὰ τὰς ἰδίας ἡμῶν ἁμαρτίας περιπέσομεν, τὸ τ Χριστῦ πάθος ἴαμα κ) φάρμακόν ἐστιν, ἐάνγε πάσας τ ἐλπίσιν εἰς αὐτὸν ἀναφτώμεθα, κ) αὐτὸν ἀγαπῶμεν.

Δ. Ἀλλά γε τῷ τ σώματος θανάτῳ, ὃς τ ὀφειλομένης τῇ ἁμαρτίᾳ τιμωρίας μέρος τί ἐστιν, οὐκ ἦττον κολαζόμεθα κ) νῦν.

Μ. Ὁ τ σώματος θάνατος, ὃς ἀνθ Χριστῦ τὸ περίτρεγον ἦν τ ἄδυ, νῦν διὰ Χριστῦ πρὸς κ) εἴσοδος ἐπ' ἐκκλησίαν ἐγκύπτη, ὥσπερ κ) ὁ Χριστὸς αὐτὸς διὰ τ θανάτυ εἰς τ βασιλείαν αὐτῦ εἰσῆλθεν, ὅθεν θάνατος ὁ περίτρεγον κόλασμα, ἀνθ' ὧν ἁμαρτάνομεν, ὑπάρχων, νῦν διὰ Χριστῦ μέγιστον κέρδος ἐστίν.

Δ. Μῶν ἄλλων τινὰ ὠφέλειαν ἡμῖν παρέχει ὁ τ Χριστῦ θάνατος;

Μ. Τὸ

pro cœlesti tribunali absolveret: Christus pretioso sanguine suo pro nobis fuso, peccatorum nostrorum maculas sordésq; eluit atque delevit: Christus postremò, contumeliis, quibus est immeritissimè vexatus, acerbissimáque atque ignominiosissima morte, qua est affectus, nos à pœna, ignominia, mortéque sempiterna, quæ nostris sceleribus eramus maximè commeriti, liberavit: adeóque peccata omnia nostra oblivione sepulta, & procul à Dei conspectu per Christum amota sunt. Atque ita miseriarum omnium nostrarum, in quas vel origine per Adamum, vel posteà propriis nostris peccatis incidimus, Christi perpessio medicina est atque remedium, modò fiduciam omnémque spem in illo collocemus, amoréque illum amplectamur.

Psal.51.7. Heb.9.14. 1 Joh.1.7. Apoc. 1.5. 1 Pet.2.21, 22. &c. Rom.4.7,8. Col.2.13,14. Heb.10.17. Rom. 8.1,2.

M. *Morte tamen corporis, quæ pœnæ peccato debitæ pars aliqua est, nos nihilominus mulctamur.*

A. Corporis mors, quæ sine Christo atrium inferorum fuerat, jam per Christum, omnibus illi fidentibus, janua aditúsque in cœlum est effecta: quemadmodum & Christus ipse per mortem suam est regnum ingressus: ita ut mors quæ anteà peccati pœna erat, jam per Christum in maximo sit lucro ponenda.

Luc.23,42. Joh.25.26. 1 Cor.15.18, 21,54,55.&c. 1 Thes.4. 13, 14. Phil. 1.21, 23. Apoc.14.13.

M. *Ecquem alium nobis utilitatis fructum præbet Christi mors?*

Μ. Τὸ πάθος καὶ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, ὁ μόνον τῶν ἡμετέρων συμφορῶν, ὡς ἄνω εἴρηκα, σωτήριόν ἐστι φάρμακον· ἀλλὰ καὶ ἀναγεγραμμὸν ἐντεῦθεν ἔχομεν, ὃν μιμεῖσθαι ἡμῶν προσήκει.

Δ. Σαφέστερον εἰπέ τι νοῶ.

Μ. Ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς τῷ Χριστῷ ἀκολουθοῦντες, ὑπεραθεῖς εἰς τὸν θάνατον Θεοῦ τὸ ἀφανὲς ἡμῶν πάθος, καὶ πάντα δαπανᾶς βλάβας καὶ ἀδικίας ὑπ' ἄλλων ἡμῖν γινομένας εὐγνωμόνως φέρειν, τὰς πονηρὰς σαρκὸς ἐπιθυμίας σταυρῷ προσπήγνυειν, καὶ ἀμαρτίας πάσας οἱονεὶ τεθνηκέναι, καὶ ταφῆναι, ὥστε μηκέτι κακόν τι προσλέγειν καὶ ταῦτα τὸ Χριστὸν μιμούμενοι, ὃς ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν ἐσταυρώθη, καὶ ἔθανε, καὶ ἐτάφη. καὶ μὴ ὡς ἀληθῶς τὰ φαῦλα τοῦ παθόντος, τὰ ἄλλως ἀνάγωγα καὶ ἄλογα ὄντα, ἐν τοῖς τοῦ Χριστοῦ διὰ πίστεως προσαναφυκόσι τῇ δυνάμει τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὅπως οἱονεὶ σταυρῶ, καὶ τὸ διάπυρον αὐτοῦ τῷ αἵματι αὐτοῦ ὅπως σβέννυσθαι, ὥστε τοῦ πνεύματος πολλῷ ὑπερδεξιέστερος γενέσθαι. καὶ ὅπως τῇ δυνάμει τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐγὼ λαμβάνομαι πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν ἐμαυτὸν ἐφ' ᾧ ὁ τύπος τῆς ζωῆς τε καὶ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἡμᾶς παρεσκεύασε.

Δ. Ἦ καὶ ἐντεῦθεν καταμαθεῖν ἔχομεν πῶς ἡμᾶς δεῖ πρὸς τὸ Χριστὸν διακεῖσθαι;

Μ. Ἔχομέν γε· μανθάνομεν γὰρ ὅτι οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι πρὸς τὸ πιεῖν ὃ,

π

Christum exemplum imitandum.

A. Christi supplicium & mors non solum ærumnarum nostrarum, ut antè dixi, salutare medicamentum; sed & exemplar etiam est nobis ad imitandum. Eph. 5. 2. 1 Pet. 2. 21. &c. & 4. 1, 2. &c.

M. *Idem istuc planiùs expone.*

A. Debemus & nos ad exemplum Christi, voluntati Dei cœlestis nostri patris obedire, injuriásque omnes nobis ab aliis illatas patienter accipere: vitiosos carnis appetitus cruci suffigere, peccatísque omnibus quasi mortuos sepultósque esse, ita ut posthac nihil mali admittamus: idque exemplo Christi, qui propter peccatum in crucem sublatus, mortuus, & sepultus est. Et reverà depravatæ affectiones, quæ alioqui indomitæ sunt, in iis, qui Christo per fidem adhærent, ita virtute mortis ejus quasi cruci suffiguntur, illarúmque incendia ipsius sanguine ita restinguuntur, ut spiritui multò obsequentiores reddantur. Atque ita virtute mortis ejus ad ea præstanda confirmamur, ad quæ vitæ, mortísque ejus exemplis excitamur. Joh. 13. 15. &c. Eph 5. 2. 1 Pet. 2. 21. &c. & 4. 1, 2. &c. 1 Joh. 2. 6. Rom. 6. 2, 4, 7, 11. &c. Gal. 2. 20. & 5. 24. Col. 2, 13. &c.

M. *An non & de nostro etiam in Christum officio commonemur?*

A. Cōmonémur profectò non in nostra nos esse potestate, ut quæcunq; velimus, Rom. 14. 7, 8

πῶν ἡμεῖς θέλομεν χρὴ τὸ δοκῶν ἡμῖν, ἀλλ' ὅπ Χριστὸς, ὃς ἡμᾶς τοσῦτον ἀπολύτρωσεν, ὅλοι ἐσμὲν, ὃς τὸ ἐν αὐτῷ ὅτι πάντα ὑπήκοοι, καὶ ὅπ ἡμέτερον ἔργον ὃτι Χριστὸν, ἢ εἰς ἡμᾶς ὄντας ἐχθροὺς αὐτῷ ὄντας ἀγάπης ὑπερέξαντα, ἀντιτιλεῖν, καὶ ὅπ δεῖ ἡμᾶς Χριστῷ τῷ ἑαυτὸν ἡμῶν ὅλον δεδόντι, πάντα τὰ ἡμῶν θεσόντα, καὶ δὴ καὶ ἑαυτοὺς ὅλους ἀνταποδῶναι, καὶ ὅπ θεσπίκῃ ἢ Χριστὸς χάειν μὴ μόνον ἁπάσας τὰς κοσμικὰς χρείας, καὶ τῆσδε τ ζωῆς ἡδονὰς θεὶ ἀδενὸς ἡγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πὼ ζωὼ αὐτῶ θεὶ ἐ ἀπόνῳ ποιεῖσθαι τῷ Χριστὸν ἀποβάλλειν, καὶ τῷ θεὸς αὐτὸν καθήκοντος καὶ εὐσεβείας ἀπολείπεσθαι μανθάνῳ. τὸ εἰκότως νομίζοιτο ἂν ὁ θάνατος, ὃν τῇ θνητῇ φύσει ὀφειλόμενον, ἢ Χριστὸς μάλιστα χάειν ὑπομεῖναι ἂν πς. Χριστὸς λέγω, ὃς ἑκουσίως ἀπέθανε καὶ ἐπαλύτησεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὃς καὶ τ ζωῆς αἴπῳ ὢν, ἡμᾶς νεκροὺς ὑπάρχοντας τῷ θανάτῳ ἐξ ὁμῶ καὶ θέλει καὶ δωάται ἀθανάτους καθίσησαι.

Δ. Τίνῳ ἕνεκα ὀπζώγνυεις ἢ Ταφέντα;

Μ. Τὸ σῶμα αὐτῷ ἄψυχον ὂν ἐτάφη, ἵνα πάντες σαφῶς καὶ ἀτεχνῶς εἰδῶσιν, ὅπ ἀληθῶς τέθνηκεν. εἰ γὸ παρεχρῆμα ἀνέβίω, ὁ θάνατος αὐτῷ πολλοῖς ἂν ἐγλύετο ἀμφισβητήσιμῳ, καὶ πολλὼ ἴσως ἀπειαν παρεῖχεν ἀνθρώποις.

Δ. Τίνα

nostro arbitratu faciamus: verùm Christi, qui nos tam magno redemit, nos totos esse, illius voluntati parere, ad illius nos nutum accommodare oportere: Christum, qui nos adhuc hostes amore tanto prior amplexus est, ut redamemus, maximè nos esse obligatos: paratissimos etiam esse debere, Christo, qui ita se nobis totum dedit, omnia nostra, nósque adeò ipsos totos vicissim reddere: Christi causa non omnia solùm mundana commodi, hujúsque vitæ voluptates negligere, sed & vitam adeò ipsam deserere, potiùs quàm Christum amittamus, nostrúmque erga ipsum officium pietatemque non præstemus. Beata est enim censenda mors, quæ mortalis vitæ conditioni debita, Christi maximè gratia oppetita est: gratia dico Christi, qui sua sponte vitam profudit, mortéque pro nobis occubuit, quique vitæ author, mortuos nos, à morte revocatos, & vult & potest immortalitate donare.

1 Cor. 6. 20. 2 Cor. 5. 15. 1 Thes. 5. 10. Rom. 5. 8, 10 Matt. 10. 37. & 16. 25. Luc. 9 23, 24 &c. & 14. 26. Matt. 16. 25. Marc. 8. 35. &c.

M. *Quare adjungis eum fuisse etiam sepultum?*

A. Corpus exanime sepultura est affectum, ut omnes ejus mortem exploratam magis, penitúsque cognitam haberent; nam si redivivus subitò extitisset, mors ejus in quæstionem à multis dubitationémque adducta, scrupulúsque hominibus aliquis fuisset injectus.

Matt. 12. 4. & 27. 59, 60, &c. 1 Cor. 15 4.

Περὶ Πίστεως.

Δ. Τίνα νῦν ἔχει τὸ Κατελθόντα εἰς ᾅδου;

Μ. Μανθάνομεν ὅτι Χριστὸς καθὼς τὸ σῶμα εἰς γῆν ἐκρύβη, ὕτω τῆς ψυχῆς ἀπὸ τ σώματος χωρισθείσης εἰς ᾅδου κατῆλθεν, καὶ ἅμα ἡ ἐνέργεια τῆ θανάτε αὐτῆ εἰς τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ἐν ᾅδου ὄντας ἔτω διῆκνεῖτο· ὥστε τὰς τῶν ἀπίστων ψυχὰς πάνυ φοικτοτάτῳ καὶ τῇ ἀπιστίᾳ αὐτῶν μάλιστα προσήκουσαν κατάκρισιν ἑαυτὰς ὠφελησάσας ἀιδέους, καὶ Σατανᾶν αὐτὸν τ ἀρχηγὸν τ ἐν ᾅδου τ τυραννίδος καὶ σκότους δυνάμιν αὐτῆ καταλελυμένην, καὶ διεσκεδασμένην, καὶ εἰς ὀδὴν πεπτωκυῖαν ὁρᾶν· τοιαυτόν ἦν, τῶν νεκρῶν τοὺς Χριστῷ πεποιθότας ἐν τῷ βίῳ, τὸ τ ἀπολυτρώσεως αὐτῶν ἔργον ἤδη τετελεσμένον συνιδεῖν, καὶ τ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας αὐτῆ ἀπολαύοντας γλυκυτάτης καὶ ἀληκτε εὐθυμίας ἐμπεπλῆσθαι.

Δ. Μεταβαίνωμεν νυῦ ἐπὶ τὰ λοιπά.

Μ. Τῇ τείτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν.

Δ. Συκοῦν ἀπέχρησεν ἡμῖν τ αἰτίας, ἐξ ἧς ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς ἀπηλλαγμένοις συγγνώμης τετυχέναι;

Μ. Τοῦτο μὲν ἀποχρῆσαι φανερὸν ἔσται ἐὰν ἢ τ Χριστὸν αὐτὸν, ἢ ἑαυτοὺς λογιζώμεθα. εἰ γὰρ ὄκ ἂν ἐκεῖνος ἀνέζη, πῶς ἐνομίζετο ἂν τῷ Θεῷ υἱὸς εἶ), ἢ πῶς ἡμᾶς τῷ θανάτε ἀπολύειν ἠδύνατο; νῦν

M. *Ejus ad inferos descensus, quam habet sententiam?*

A. Quod Christus, ut corpore in terræ viscera, ita anima à corpore separata ad Inferos descendit, paritérque mortis ejus vis ad mortuos inferósque adeò ipsos usque eò permanavit, ut & animæ incredulorum tristissimæ, ipsorúmque incredulitati maximè debitæ condemnationis sensum perciperent, ipséque Satanas inferorum princeps, tyrannidis suæ, & tenebrarum potentiam omnem afflictam, profligatam, & ruina oppressam esse animadverteret: è contrario verò parte, mortui, qui vivi Christo confidebant, redemptionis suæ opus jam perfectum esse perspicerent, ejúsque vim & effectum sentientes, dulcissimo perpetuóque solatio fruerentur.

1 Pet. 1. 19. Joh. 8. 24. 1 Cor. 15. 54, 55. &c. Heb. 2. 14, 15.

Joh. 5. 25, 28. & 11. 25, 26. Rom. 4. 8, 9. Col. 1. 13, 14, 19, 20.

M. *Reliqua nunc persequamur?*

A. Tertia die resurrexit à mortuis.

M. *Satisne ergò effectum non erat, quòd Christi morte nobis culpa liberatis, venia data sit?*

A. Tu sat non fuisse constabit, si vel ipsius, vel nostram conditionem nobiscum reputemus. Nam si in vitam non rediisset, nequaquam Dei filius fuisset habitus, neq; nos morti eripere potuisset. At à

Rom. 1. 4. & 6. 4, 9, 10. &c. & 1. 2. &c.

νων ἢ ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐγερθείς, πῶ τε τ θεότητος αὐτῦ δύναμιν ἐνεδείξατο, κ ἀμαρτίαν, κ θάνατον, κ αὐτὸν τ διάβολον φανερὸς ὢν τῦ νενικηκώς.

Δ. Τίνα ὠφελήμεθα ἐκ τῦ τ Χριςὸν ἀναςῶναι εἰς ζωήν;

Μ. Πλεῖςα κ μέγιςα. ἐντεῦθεν γὰρ ἐπιθυμίαν, κ ἰσχὺν, κ βοήθειαν λαμβάνομεν εἰς τὸ ἀσεβείας κ ἁμαρτίας ζῆν· ἐντεῦθεν ἡμῖν ὁ Χριςὸς δικαιοσύνης ὁδὸν ἐνδείξας, πρότερον ἡμῶν, μετέβηκε· κ Χριςὸς ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν ἀναςὰς, τ ζωῆς ἡμῖν αἰτίῳ ἐχρήσθη· ἐντεῦθεν γὰρ ἐλπίδα ἔχομεν κ τὰ φθαρτὰ ἡμῶν σώματα ἐκ θανάτε εἰς ζωὴν ποτε ἀναςήσεσθαι, ἐπειδὴ ὁ Χριςὸς ἡμᾶς τ ἀναςάσεως κ ζωῆς αὐτῦ κοινωνὺς ἐποίησεν. Χριςὸν γὰρ, ὃς ἡμετέρα κεφαλὴ ἔζην, ἀναβιώσαντα, ἡμᾶς τῦ σώματος αὐτῦ μέλη ὄντας εἰς τὸ διηνεκὲς ἀποθνήσκοντας κ παντελῶς ἀπολλυμένους θεωρᾶν ἀμήχανον.

Δ. Πρέπει δή.

Μ. Ὥσπερ αἱ ἱεραὶ γραφαὶ διδάσκουσιν, ὅτι ὁ Χριςὸς διὰ τ ἡμετέραν δικαιοσύνην ἠγέρθη, ὡσαύτως κ ἡμᾶς παιδεύουσιν ἀκολούθως αὐτῷ τῆς ὁλεθρίων τ ἀσεβείας ἔργων ἀπεξενωμένους δικαιοσύνῃ κ ὁσιότητι ζῆν εἰς τὸ λοιπόν· ὃ ποιῆσαι ἱκανωτέρους ἡμᾶς ὁ Χριςὸς ἀναζωπυρίζεται, δύναμιν ἡμῖν ἐκ τ ἀναςάσεως αὐτῦ παρεχών.

Δ. Τί

mortuis ad vitam sempiternam excitatus, & divinitatis suæ vim ostendit pariterque peccati, & mortis, atque ipsius etiam Diaboli domitorem se esse comprobavit. 1 Cor. 15. 54. &c. Eph. 1. 20. &c. Phil. 2. 9. &c.

M. Quæ adipiscimur commoda ex eo, quòd Christus redivivus fuit?

A. Plurima, maximáque. Etenim illinc desiderium nobis, facultásque atque adjumenta, ad vitam cum virtute pietatéque degendam suppeditantur. Illinc nos Christus justitiâ, quæ nobis antèa defuit, imbuit. Et Christus à mortuis ad vitam excitatus, vitæ nobis author exístit: illinc enim spes nobis ostenditur, fore aliquando tempus, cum & mortalia corpora nostra à morte ad vitam reducentur, quòd Christus nos resurrectionis vitæque suæ fecit participes. Fieri enim omnino non potest, ut Christus caput nostrum reviviscens, nos sui corporis membra, morte in nihilum recidere funditúsque interire patiatur. Gal. 2. 19, 20 Rom. 4. 25. & 5. 15. &c. & 6. 4, 5, 11, 12. &c. 1 Cor. 15. 20. &c. 1 Thes. 4. 14. &c. Col. 1. 18. 2 Tim. 2. 11.

M. Perge.

A. Sicuti sacræ literæ declarant Christum propter justitiam nostram excitatum fuisse, ita nos etiam docent, ut Christi exemplo de mortiferis peccatorum operibus exurgentes, justitiæ posthac atque sanctitati vivamus; ad quod præstandum virtute potentiáque gloriosæ resurrectionis suæ nos Christus corroborat. Rom. 6. 4. &c. 9. 10, 11. &c. Eph. 5. 23. Col. 3. 1, 2. &c.

M. *Quid*

(45)

Δ. Τί νῦν ἔπεσ) ἐν τῇ ὁμολογήσει τ πίστεως;

Μ. Ἀνελθόντα εἰς οὐρανὲς, καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τ παντὸς παντοκράτορος.

Δ. Ἐπὶ πῶς τοῦτο νοητέον.

Μ. Σαφέστατα. Ἁπλαδὴ τ Χριστὸν τῷ σώματι εἰς οὐρανὸν ἀναβεβηκέναι, ἐν ᾧ ἐκ ἦν φρότερον τῷ σώματι· καὶ τ ἦν, ἐν ᾧ τῷ σώματι φρότερον διέτριβε, καταλελειφέναι.

Δ. Οὐκοῦν ἡμῖν ἔτι τυγχάνει παρὼν ὅτι γῆς;

Μ. Αὐτὸς τοῖς ἀποστόλοις φρέφει μὴ διάζειν μεθ' αὐτῶν συνεχῶς. ὃ ποιεῖ τ σωματικῆς αὐτοῦ παρουσίας νοητέον ὄσι. τῇ γὰρ αὐτοῦ θεϊκῇ φύσει, ἣ πάντα πληροῖ, ἐν οὐρανῷ ἀεὶ παρὼν διατετέλεκε, καὶ τῇ αὐτῇ τε καὶ τῇ τ πνεύματος αὐτοῦ δυνάμει τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ὅτι γῆς συνεχῶς παίρεσί τε καὶ παρέσται ἄχρις ἂν τὸ τ κόσμου σύμπαν ἅπαν φρὸς τὸ τέλει τ ἕξει χρόνος.

Δ. Οὐκ ἄρα τοῦ βοηθήσοντος καὶ ὑπερασπίσοντος ἡμῶν Χριστοῦ ἔρημοι καταλελείφθημεν, εἰ καὶ μὴ ἔχομεν αὐτὸν τῷ σώματι παρόντα;

Μ. Ἥκιστά γε. Χριστὸς γὰρ ἐκ δεξιῶν τ παντὸς καθεζόμενος τῇ αὐτοῦ δυνάμει, καὶ σοφίᾳ, καὶ φρονοίᾳ τ κόσμου κυβερνᾷ, καὶ διέπει, καὶ κινεῖ, καὶ διοικεῖ, καὶ διακοσμεῖ σύμπαν. ἔτι καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ πνεῦμα, ὡς μέγιστόν πε τ ἐκείνου εἰς ἡμᾶς ἀγάπης ἐνέχυρον ἐξ οὐρανοῦ,

καθὼς

M. *Quid in fidei confessione deinde sequitur?*

A. Ascendit ad cœlum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Marc.16.19. Luc.24.51. Act.1.9,10. &c.

M. *Hoc quemadmodum sit accipiendum expone.*

A. Planissimè, quòd Christus corpore in cœlum ascendit, in quo anteà corpore non aderat: quódque è terra, in qua priùs corpore præsens fuerat, discessit. Joh.12.8. & 16.10,16, 28. & 20.17.

M. *Annon ergò nobiscum amplius in terris adest?*

A. Prænonuit ipse Apostolos suos, non semper se cum illis præsentem futurum: quòd de corporea ejus præsentia est intelligendum. Divina enim natura sua qua universa complet, tum in cœlo semper aderat, tum eadem, & spiritus sui virtute præsens Ecclesiæ suæ in terris perpetuò adest, & adfuturus est, usque eò, dum mundana omnia ad exitum perveniant. Joh.12.8. Joh.17.5. Matt.18.20. & 28.20. Joh.14.18. & 26.7. Rom.8.9. &c.

M. *Minimè ergò deserti sumus ab auxilio, defensionéque Christi, tametsi corpore præsentem illum non habeamus?*

A. Nequaquam. Christus enim patri ad dexteram assidens, potestate, sapientia, providentiáq; sua mundum regit, & moderatur: movet, gubernat, temperat universa: sacrum etiam spiritum suum, ut maximum charitatis in nos suæ pignus, de Matt.28. 8. Joh.16.7. & 17.2. &c. Eph.1.20. & 4.8. &c. Phil.2.9,10. Col.1.18. Apoc.11.15

καθὼς προεπηγγείλατο, εἰς τὰς ἡμῶν φρένας καταπέμπει, ἃ τῷ λαμπροτάτῳ φωτὶ τὰς ἡμετέρας διανοίας (κότῳ καὶ ζοφερᾷς νεφέλας ἀπεκρημνίας καπνιζει καὶ καθαίρει· ἐκ τούτου καὶ τὰς ἡμῶν καρδίας λύπη κατέχεσθαι οὐκ ἐᾷ, ἀλλὰ μυριάδων ἡμῖν φέρων, ὡσαύτως ποιοῦσιν μέχρι τέλους τοῦ κόσμου.

Δ. Νῦν λέγε τί μάλιστα τῷ Χριστῷ αὐτῷ ἰδίως προσηκόντων νοῶ, ἐν ᾧ αὐτὸς ἀνέβη καὶ ἐκ δεξιῶν καθέζεται τοῦ πατρός.

Μ. Πρέπον ἦν Χριστὸν, ὃς ἐν ὑψηλοτάτῃ τιμῇ καὶ μεγαλειότητι ἡνώμενος, εἰς ἐλαχίστου τοῦ δούλου τάξιν, καὶ ἀπιμίαν τοῦ καταπτύστου καὶ ἀκλεοῦς ἀποκλείνειν ἑαυτὸν, πάλιν εἰς μεγαλοπρεπεστάτην δόξαν καὶ λαμπροτάτου ἀξιώματος θρόνον ἀναβαίνειν, καὶ τ' ἀοράτων κράτεσιν ἀνυμνεῖσθαι· ὅπως δικαιοσύνῃ τῇ ἀπιμίᾳ καὶ λοιδορίᾳ αὐτοῦ δόξα καὶ μεγαλειότης ἴσα καὶ ἀνάλογος γένηται.

Δ. Τί δ' ἡμῖν συμφέρει τὸ τ' Χριστὸν εἰς οὐρανὸν ἀνεληλυθέναι, καὶ ἐκ δεξιῶν τ' πατρὸς καθῆσθαι;

Μ. Πρῶτον ὁ Χριστὸς καθάπαξ· τὴν ἀνθρώπων χάριν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν ὡς ἐξουσίαν πνα, κατέβη, ὅπως καὶ εἰς οὐρανὸν τ' αὐτῶν κληρονομίαν οἷα ἐπ' ἀγαθῷ τὴν ἀνθρώπων ἀνῆλθε, τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάβασιν ἡμῖν ὁδοποιῶν, καὶ τὰς τοῦ οὐρανοῦ πύλας τὰς πρότερον δι' ἁμαρτίαν κεκλεισμένας ἀνοίγων. γεῖς

de cœlo, ut est pollicitus, in animos nostros demittit: cujus sui spiritus clarissimo lumine, mentes nostras, tenebris cæcisque nubibus circumfusas illustrat, ab animis etiam nostris ægritudinem repellit, consolationéque nos lenit, atque sustentat: eadem præstiturus, quoad hic mundus exitum habebit. Rom. 5. 5. & 8. 4, 5, 9. &c.

M. *Nunc autem dicito, quid præcipuè de Christi ascensu, sessioneque à dextera patris consideres, quod quidem ad Christum ipsum propriè pertineat.*

A. Æquum fuerat, ut Christus, qui ab altissimo decoris, & amplitudinis loco, ad infimum servi gradum, dedecúsque condemnationis, & ignominiosæ mortis sese demiserat, ad illustrissimum vicissim honorem, celsissimámque dignitatis sedem ascenderet, & in antiquum statum restitueretur: ut contemptio videlicet, illatáque ipsi probra, gloria & majestate, quasi paria paribus, compensarentur. Eph. 1. 20. &c. Phil. 2. 8, 9. &c. Joh. 17. 5.

M. *Nobis verò Christi in cœlum ascensus, sessióque à patriâ dextera quam adfert utilitatem?*

A. Principio, Christus, ut hominum gratiâ è cœlo in terram tanquam ad exulandum venit, ita & in cœlum, patrimonium suum, hominum vice ascendit, viam qua nobis sit ingrediendum in cœlum muniens, cœlíque portas nobis priùs ob peccatum occlusas reserans. Porrò præsens coram Deo, nósque Joh. 14. 2, 3. &c. Joh. 16. 26.

εἰς ἢ τούτων τῷ Θεῷ προσῆκε, καὶ ἡμᾶς αὐτῷ συνιςάνον, καὶ συγνώμην ἡμῶν παρ' αὐτοῦ αἰτῆσ κηδεμονίαν ἡμῶν ἔλαβεν, ἐ συναγορεύσαν ἡμῖν τ ἐγκλήμα ἀπολύσας ἡμᾶς ἀνάγκη.

Δ. Ἀλλὰ πῶς ἂν δυναίμεθα μιμηταὶ τ Χριςοῦ εἰς ἀρετὰς ἀναβαίνειν;

Μ. Δεῖ ἡμᾶς τ λοιπὸν ἀναβλέπειν καὶ τ διανοίας καὶ τ νοὸς ὅλην εἰς ἀρετὴν ἀπερείσασθαι, ὅπως ὁ Χριςὸς ἐκ δεξιῶν τ παθὼς καθεζόμενος πάντως ἐνθυμώμεθα καὶ φροντίζοντας τ θείων καὶ ἀρετῶν, καὶ αἰωνίων ἀλλὰ μὴ τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ὀπτικῶν, καὶ ἀκουστῶν.

Δ. Μῶν τι ἄλλο;

Μ. Μανθάνομεν ὡσαύτως Χριςῷ τῷ Κυρίῳ τ ἀρετῆ τὸ κράτος ἔχοντι νῦν, μὴ κοσμικὸν ὄγκον, ἢ διά τῆς ὑπ' ἀνθρώπων ὀπτανομένης ἐθελοθρησκείας πρόνοιαν ποιεῖσθαι, ἀλλὰ θείαν καὶ παντελῶς πνευματικὴν λατρείαν προσφέρειν, οἵαν θέλει θεὸς, καὶ ἡμῖν δοῦναι καὶ αὐτῷ λαβεῖν πρέπει ἂν μάλιστα, εὐσεβῶς καὶ ὁσίως αὐτὸν σέβεσθαι.

Δ Νῦν δ' ὀλίγων διασαφεῖν σε βούλομαι, τί ποτε τ ἐμφάτης κρίσεως τε καὶ τ τ κόσμου καταλύσεως ἐδιδάχθης.

Μ. Ὁ Χριςὸς ἥξει ἐν νεφέλαις τ ἀρετῆ μετ' ἀξιώματος λαμπροτάτης, καὶ ὀπτανεστάτης μεγαλειότητος, κυκλωθεὶς καὶ τῶν ἀρετῶν δορυφόρων χορῷ καὶ κύκλῳ περιεχόμενος· καὶ ἐπειδὰν ἡ φρικτὴ σάλπιγξ τὸ φοβερὸν σημεῖον σαλπίσῃ, σύμπαντες

nóſque illi commendans, & veniam nobis ab illo petens, cauſæ noſtræ patrocinium ſuſcipit, quo defenſore, cauſam nunquam amittemus. Rom.8.34. Heb.7.25. & 9.24. 1 Joh.2.1.

M. *Verùm qua ratione aſcenſus Chriſti in cœlum imitatores eſſe poſſumus.*

A. Suſpicere in poſterum, mentíſque & animi aciem in cœlum, ubi Chriſtus patri dexter aſſidet, intendere debemus: cogitationes omnes & curas noſtras in rebus divinis, cœleſtibus, ſempiternis, non in humanis, terrenis, atque fragilibus defigentes. 1 Cor.15. 47,48. &c. Col.3.1,2. &c.

M. *Ecquid prætereà?*

A. Commonemur etiam ut Chriſto Domino cœli jam imperium tenenti, non mundano ritu, aut futilibus commentis humanis honorem habeamus, ſed ut divino planéque ſpirituali cultu, qui & nobis, qui tribuimus, & illi, cui tribuitur, potiſſimùm conveniat, eum piè ſanctéq; veneremur. Eſa.1.11.&c. 16.17. &c. Matt.5.8.&c. Joh.4.23. &c. 24.

M. *Nunc te volo quæ de ſupremo judicio, mundíque exitu didiceris, mihi breviter enarrare.*

A. Chriſtus cum illuſtriſſimæ dignitatis ſplendore, magnificentiæque præcellentiſſima amplitudine in cœli nubibus adveniet, cinctus ſeptúſq; copiis & corona cœleſtium ſtipatorum, & ad terribilis buccinæ ſignum clangorémq; formidoloſum, mortales univerſi, qui ab ortu mundi Matt.24 29, 30,31.& 25. 31,32. &c. 1 Cor.15. 52. &c. 1 Theſ.4.16. &c.

σύμπαντες οἱ ζῶντες, οἱ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου ἄχρις ἐκείνης ἡμέρας τετελευτηκότες, τάς τε ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ἀρτιμελεῖς ἀναζήσουσι, καὶ τῷ Χριστῷ ἐπὶ βήματος καθημένῳ εἰς κρίσιν καταστάντες, ἕκαστοι ὧν αὐτοῖς πεπραγμένων εὐθύνας ὑφέξουσιν, ἃς ὁ δικαιότατος καὶ ἀποτομώτατος κριτὴς παρὰ τὸν τῆς ἀληθείας καθαρὸν ἐξετάσει.

Δ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν τελευτῆσαι, πάντων ἡ φύσις κατέκρινε, πῶς ἐν τῷ συμβόλῳ λέγεις ὅτι ζῶντες ἔσονταί τινες τότε;

Μ. Ὁ Θεῖος Παῦλος δηλοῖ ὅτι ὅσοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ζῶντες εὑρεθήσονται, ἐξαίφνης ἀναλαμπούσης μέλλουσι, καὶ πᾶσαν ἧς σωμάτων ἀπομορχθέντες φθορὰν, καὶ τὸ θνητὸν ἐνδυσάμενοι, ἀθάνατοι ἡμῖν μένοι ἀνασήσονται· καὶ αὕτη ἡ μεταβολὴ ἐν τάξει θανάτου ἔσται, ὅτι ἡ τοῦ θνητοῦ βίου τελευτὴ τὴν ἀθανάτου ζωῆς ἀρχὴ ἡμῖν ποιήσει.

Δ. Πότερον οὖν οἴει δεῖν τοὺς εὐσεβεῖς ἐκείνης μεμνημένους τὴν ἡμέρας φείδεσθαι, ἢ καὶ ἐκείνῃ φειδωλοὺς αὐτοὺς καὶ φιλοτίμους εἶναι νομίζεις;

Μ. Οὐ δῆτα· μᾶλλον δὲ ἡ φρόνησις αὐτῆς τὰς τῶν εὐσεβῶν διανοίας εἰς ἀγαθὴν ἐλπίδα ἄγει, καὶ μέγιστα φιλοτιμεῖται. αὐτὸς γὰρ δικάσει, ὁ ὑπὲρ ἡμῶν καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ, ὅπως μὴ ἡμᾶς εἰς ὑπότιμον τῷ Θεῷ κρίσιν ἀφῇ ἐντες καταγελῶμεν, ἀλλὰ τῆς κρίσεως ἀπαλλαγῶμεν ἀκατάκριτοι.

Δ. Ἐπειδὴ

di ad illud usque tempus ex hac vita migrarunt, tum animis, tum corporibus integri reviviscent, & pro Christi tribunali judicandi adducentur, unusquisque de factis suis rationem redditurus, quæ æquissimus atque acerrimus judex ad summæ veritatis regulam exquiret. 2 Pet. 3. 10. &c. Rom. 14. 10, 12. 1 Cor. 4. 4 5. 2 Cor. 5. 10, 11.

M. *At cùm natura mortem omnibus certò proposuerit, quomodo in fidei confessione victuros tum esse aliquos affirmas?*

A. Divus Paulus declarat eos, qui eo tempore in vita commorabuntur, repentina mutatione renovandos, & omni corruptione corporibus absterſa, remotáque mortalitate, immortales eos exorituros esse: & ista ipsis commutatio, mortis est futura loco, quòd mortalis vitæ occasus vitæ fiet ortus immortalis. 1 Cor. 15. 51. 1 Th. 4. 17. 1 Cor. 15. 53. &c.

M. *Num igitur pios metu perterritos memoriam illius diei perhorrescere debere, aut eam ipsis pertimescendam & fugiendam esse putas?*

A. Nequaquam: quin etiam illius expectatio piorum animos ad spem optimam erigit, solatióque maximo permulcet. Is enim sententiam pronunciabit, qui nostro loco sententiâ judicis est condemnatus, ne nos in severum Dei judicium vocati convincamur, sed indemnati judicio liberemur. Rom. 8. 1, 15, 23, 38, 39. 1 Cor. 1. 7. Phil. 3. 20. Tit. 2. 13. 2 Pet. 3. 12.

M. *Quando*

Περὶ Πίστεως.

Δ. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ Θεοῦ παιδὸς τοῦ κτίσαντος ἅπαντα, καὶ περὶ Θεοῦ υἱοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς ἐν τοῖς εἰρημένοις εἴπομεν, δύο τὰ τῆς Χριστιανῶν ἐξομολογήσεως κεφάλαια διηλυθότες, τὸ λοιπὸν νῦν διασαφητέον ἐστὶν ὁποία διὰδοσις περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πίστιν ἔχῃς.

Μ. Ὁμολογῶ τὸ λοιπὸν εἶναι τῆς ἱερᾶς παιδὸς πρόσωπον, ἐκ τοῦ παιδὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐξ ἅπαντος αἰῶνος ἐκπορευόμενον, ἴσον ἀμφοτέρῳ καὶ παντελῶς ὁμοούσιον, καὶ σὺν ἀμφοτέροις προσκυνούμενον καὶ δοξολογούμενον.

Δ. Διὰ τί ἅγιον καλεῖ;

Μ. Οὐ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῷ ἀρχὴν μόνον ἁγιοσύνης, τοῦτο παντὶ πάντως μείζους σαν, ἀλλὰ καὶ διότι τοῦ ἐκλεκτοῦ τῆς Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ μάλιστα ἅγια ποιεῖ δι' ὧν αἰτίαν ἡ ἱερὰ γραφὴ αὐτὸ καλεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἁγιασμοῦ.

Δ. Τίνα δέ ἐστιν ἐν οἷς τὸ ἁγιασμὸν τοῦτον κεῖσθαι νομίζεις;

Μ. Πρῶτον, τῇ δυνάμει αὐτοῦ θεόθεν ἀναγεννώμεθα. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Χριστοῦ, ἀναγκαῖον εἶναι ἡμᾶς ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννᾶσθαι. ἔπι τῇ ἐπινοίᾳ αὐτοῦ κατεχόμενοι, Θεῷ τῷ πατρὶ ὑοὶ εἶναι ποιούμεθα, ἐξ οὗ καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας εὐλόγως ὠνομάσθη· ὃ καὶ ἐπισφραγίζεται, ἐν ταῖς καρδίαις τοῦ ἐκλεκτοῦ εἶναι, ἡμῖν διαβεβαιούμενον

M. *Quando igitur* de Deo Patre Creatore, Filióque ejus Jeſu Chriſto Liberatore, *hactenùs ſit dictum, duabus iſtis Chriſtianæ profeſſionis partibus ad exitum jam perductis, tertia nunc, quid videlicet de Spiritu Sancto credas, eſt declaranda.* Tertia pars Symboli.

A. Eum tertiam eſſe ſacroſanctæ Trinitatis perſonam profiteor, à patre & filio ex omni æternitate procedentem, utrique parem, atque ejuſdem omnino ſubſtantiæ, ſimúlque cum utroque venerandum & implorandum. Matt.28.19. 1 Joh.5.7. Joh.14.26. & 15 26. & 16.7. & 20. 22. Act.5.3, 4.

M. *Sanctus quare vocatur?*

A. Non ſolùm propter ſuam ipſius ſanctimoniam, quæ eſt omninò maxima: verùm etiam, quòd electos à Deo, & Chriſti membra ſanctitate imbuat: quam ob rem ſacra ſcriptura ipſum *Sanctificationis Spiritum* nuncupat. Rom.1.4. & 15.16. 2Theſ.2.13. Tit.3.5. 1 Pet. 1.2.

M. *Quibus in rebus ſanctificationem hanc ſitam eſſe putas?*

A. Principio, ejus virtute divinitùs renaſcimur, hoc eſt enim quod Chriſtus dixit, neceſſarium eſſe, ut ex aqua & ſpiritu de integro naſcamur. Ejus etiam numine afflati Dei patris filii adoptione inſtituimur: ex quo fit, ut *Spiritus Adoptionis* meritiſſimè nominetur: qui electionem etiam noſtram quaſi conſignat in animis noſtris, nobis confirmans Joh.3.5,6. Tit.3.5. Rom.8.15, 23. Gal.4.5,6. Rom.8.14, 15. &c. 2 Cor.1.22. & 5.5.

μενον συμπάσας τὰς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας διὰ Χριστοῦ ἡμετέρας γνώσεις.

Δ. Δίελθε τὰ λοιπά.

Μ. Τὸ ἅγιον πνεῦμα τὰ ἐνόντια μυστήρια ἡμῖν ἐμφανίζει καὶ σαφηνίζει, καὶ τοῦ νοῦ ἡμῶν τὰ ἡμετέρων διανοιῶν ὀφθαλμοὺς φωτίζει, ὥστε ζωπυρεῖν αὐτοῦ λαβεῖν δύναμις, καὶ χαρὰ τινὰ αὐτῶ γνώμιμα ἢ συγγινώσκονται αἱ ἁμαρτίαι ἢ τὸ συγγινώσκονται. καὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει ἡ καινία τῆς φύσεως ἀνατέλλεται, καὶ αἱ διαστροφαὶ τοῦ ὀρέξεων χαλινοῦνται, καὶ αἱ διάνοιαι εἰς τὴν τῆς εὐσεβείας μελέτην παρορμῶνται, καὶ ποικίλας ἐνεργείας οἱ εὐσεβεῖς χάριν τὸ δόξαν αὐτῷ ἐνεργοῦσιν.

Δ. Μῶν ἄλλο πλέον ἔχεις εἰπεῖν περὶ τούτου;

Μ. Πολλαπλασίων ὄντων καὶ διαφόρων τοῦ βίου τούτου κακῶν, καὶ μεριμνῶν, καὶ συμφορῶν, τὸ ἅγιον πνεῦμα τὰς τοῦ εὐσεβῶν λύπας καὶ ἀνίας (οἷς ἐχθὲς ἐνωθεὶς τὰ μάλιστα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δυσχέρεια, καὶ ταλαιπωρία ἄλλως μὴ διασαφηνίζοντος ἔπεται) κρυπτῶν τινα παραμυθίαν καὶ ἐλπίδα αὐτοῖς ἐμποιῶν, μείονας καὶ ἐλαφροτέρας καὶ φαιδροτέρας ποιεῖ· ὅθεν Παράκλητος, ἤγουν Παραμυθητὴς, ἀληθῶς καὶ γνησίως προσηγορεύθη. τὸ τελευταῖον τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰ φθαρτὰ ἡμῶν σώματα ἐκ νεκρῶν ἐγειρόμενα εἰς ζωὴν ἀναστήσει· καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, ὅσα ἡμῖν ἀγαθὰ ὁ Θεὸς διὰ Χριστοῦ χαρίζεται, ταῦτα

πάντα

firmans atque perſuadens, divina beneficia universa noſtra per Chriſtum fieri. Eph. 1. 13, 14.

M. Proſequere.

A. Spiritus ſanctus cœleſtia myſteria animis noſtris interpretando explanat: mentiúmque noſtrarum oculis, ut illorum intelligentiam capere poſſint, lumen præfert: ad ipſius porrò arbitrium peccatis venia vel tribuitur, vel negatur: ejus virtute naturæ vitioſitas comprimitur & edomatur, perverſique appetitus frænantur atque franguntur, animíque ad ſtudium pietatis concitantur: ipſius arbitratu varia beneficia divinitùs in pios conferuntur. Joh. 14. 17, 26. & 16. 13. & 20. 22, 23. 1 Cor. 2. 10, 11, 13, 15. Eph. 1. 17. Rom. 8. 5, 9. &c. Act. 24. 17. &c. 1 Cor. 12. 4, 7. &c.

M. Ecquid habes præterea quod de hac re dicas?

A. Inter vitæ hujus multiplicia diverſáque malorum, ſolicitudinum, & calamitatum genera piorum dolores & mœrores (quorum in hoc mundo conditio plerunque miſerrima, luctúſque vix alioqui conſolabilis eſſe ſolet) ſpiritus ſanctus occultè conſolando, fiduciámque afferendo minuit, levat, atque mollit: & ex eo *Paracletus*, hoc eſt *Conſolator*, verè propriéque nominatur. Poſtremò ſpiritus ſancti potentiâ mortalia noſtra corpora à mortuis excitata ad vitam revocabuntur. Summa autem, quantacunque nobis bona Deus per Chriſtum largitur, ea univerſa Spiritus ſancti efficientia Joh. 14. 16, 26. & 15. 26. & 16. 7. Rom. 8. 11. 1 Cor. 12. 4, 7. &c. 11. 13. &c.

cog-

πάντα διὰ τῆ τῦ ἁγίυ πνεύματος ἐνεργείας καὶ συνιέναι καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ συλλαμβάνειν ἡμῖν συμβαίνει. δικαίως ἂν ἐπὶ τῷ τηλικύτων ἀγαθῶν δοπεὶς καὶ χορηγῷ ἐλπίζομεν, καὶ πεποίθαμεν, καὶ προσκυνέμεν αὐτὸν, καὶ βοήθειαν παρ' αὐτῦ αἰτέμεθα.

Δ. Λοιπὸν ὅτι τὸ τέταρτον κεφάλαιον τὸ περὶ τῆ ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, περὶ ἧς πίαν πνὰ διάνοιαν ἔχεις ἀκύσαι πρόθυμος.

Μ. Ἐξεσι διὰ βραχέων εἰπεῖν, ὅτι ἐκκλησία ὅτι σῶμα τῦ Χριςῦ.

Δ. Ἀλλὰ σαφέςερον καὶ διὰ πλειόνων εἰπὲ, τί τῦτο θέλει.

Μ. Ἐκκλησία ὅτι σῶμα τῦ θεῦ Χριςιανῶν πολιτεία, τυτέςι πᾶν τὸ πῆδος καὶ κοινωνία ἁπάντων τῶν εὐσεβῶν, ὧν ὁ Θεὸς διὰ Χριςῦ εἰς αἰώνιον ζωὴν ἐκ πρότερ αἰῶνος ἀφώρισεν.

Δ. Τίνος ἕνεκα τόδε τὸ κεφάλαιον τῆ συμβόλῳ προσετέθη αι νομίζεις;

Μ. Ὅτι ὐ μόνον μάτην ἀπέθανεν ὁ Χριςὸς εἰ μὴ ἐν ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὅσα μέχρι νυῦ εἰρήκαμεν κενὰ καὶ μάταια καὶ ὠφελος ἄξια ἡγήσεται.

Δ. Πῶς τῦτο φῄς;

Μ. Ἀπ' ἀρχῆς ἄρχει τῶνδε τὰ εἴπα τῆ σωτηρίας διηλθομεν καὶ τὰς ῥίζας αὐτῆς ἐσκεψάμεθα, δηλονότι ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τῆ τῦ Χριςῦ ἀξίαν φιλικῶς καὶ εὐνοϊκῶς πρὸς ἡμᾶς ἔχει· εἶτα, ὅτι ταύτης τῆ χάριτος, εἰς ἐν τῷ Θεῷ καταλλάγημεν, διὰ

cognoscimus, percipimus, comprehendimus. Tantorum igitur datori beneficiorum meritissimè confidimus, & spem in eo reponimus, ipsúmque veneramur, atque opem ab illo petimus.

M. *Reliqua est pars quarta de* Sancta Ecclesia Catholica, *de qua sententiam tuam jam intelligere cupio.* Symboli pars 4.

A. Summatim dici potest, *Ecclesiam esse corpus Christi.* 1 Cor.12.27 Eph.1.22,23 Col.1.18,24.

M. *Verùm magis hoc perspicuè pluribúsque verbis dicito.*

A. Ecclesia est corpus reipublicæ Christianæ, hoc est, universa multitudo consociatióque piorum omnium, quos Deus per Christum ad vitam sempiternam ex omni æternitate designavit. Rom.12.5. &c. 1 Cor.12.12, 13.&c. 20. 26. Eph.1.4,5. & 3.9,10. Matt.25.34. Matt.16.18.

M. *Quam ob causam hunc articulum Symbolo additum esse putas?*

A. Quoniam quidem non solùm nequicquam Christus mortem oppetiisset, si non existeret Ecclesia, sed etiam, quæ hactenus dicta sunt universa, supervacanea forent, & ad nihilum recasura.

M. *Quamobrem?*

A. A principio ad hunc usque locum salutis causas recensuimus, nominatim verò, quòd Deus nos, propter Christi meritum diligat, & benevolentia complectatur: præterea, quòd hujus gratiæ, in quam cum Deo reconciliati sumus, Act.20.28. 1 Cor.12. 12,13,&c.

διὰ τ τῦ ἁγίε πνεύματος ἐνεργείας ἐπισολοί ἐσμεν. ταῦτα ὃ πάντα εἰς ἀδὲν ἄλλο τείνει, ἢ τὸ εἶναι ἐκκλησίαν πνα, τῆτ' ὄζιν ὅμιλον τῆ πιςῶν, ἢ τὰ δεικτὰ ταῦτα χαρίσματα δέχον.

Δ. Διὰ τί τ ἐκκλησίαν ταύτην ἁγίαν προκαλῆ;

Μ. Ἵνα ἐντεῦθεν ἀπ' ἀσεβῶς τῆ ἀπίςων χορῦ διάγνωσιν ἔχη. ὅσες γὰ ὁ Θεὸς ἐξελέξατο, ἐκείνες ἐυσεβείᾳ κ) ἤθεσι καλοκαγαθίᾳ ἐκόσμησεν.

Δ. Αὕτη ὃ, ἰῶ τῆ ἐκκλησίᾳ προσάπτεις, ἁγιότης, μῶν παντελῶς τελεία ὄζι κ) ὁλόκληρος;

Μ. Οὐκ· ἐφόσον γὰ τῷ ἀνθρωπίνῳ τούτῳ ἐνδιατρίβομεν βίῳ, ὅτως ἀδύνατόν ὄζιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὥστε μὴ ἐκπίπτειν ἡμᾶς ἐν πάσης ἁμαρτίας ὅλως καθαρεύειν. διὸ ἡ τ ἐκκλησίας ἁγιοσύνη ἔκ ὄζιν ἀκριβῶς ἐντελὴς κ) τελεία ὥστε μηδενὸς προσδεῖσθαι, εἰ κ) μὴ καθῶς μὲ ἔχει τῆς τελειότητος. ἀλλ' ἐπειδὰν τῷ Χριςῷ, ἀφ' ἧς πᾶς ἡ ἐυαρέπειαν κ) κόσμον λαμβάνει, παντελῶς ςολισθῇ, τότε μὲ ἁγνείαν κ) ὁσιότητα πάντως τελείαν οἱονεί τι ἱμάτιον λαμπρότατον κ) λαμπρότατον ἀμφέξεται.

Δ. Τίνος χάριν τῇ ἐκκλησίᾳ προσάπτεις τὸ τῆς καθολικῆς ὄνομα;

Μ. Ὅτι ὅπος ὁ χορὸς κ) σύλλογος τῶν ἐυσεβῶν ἐδεμίᾳ τακτῇ χώρᾳ ἢ χρόνῳ περιώρισται, κ) περιγράπται, ἀλλὰ σύμπαντα

efficacitate spiritus sancti participes reddimur. Verùm ista hunc unicum habent exitum, ut instituatur Ecclesia, hoc est, concilium fidelium, in quos divina hæc munera conferantur. Eph.1.3,4,5. &c.11. &c. & 3.9, 10, 21. & 5. 25. 1 Tim.3.15, &c.

M. *Quare hanc* Ecclesiam *vocas* Sanctam?

A. Ut hac nota ab impia incredulorum turba internoscatur. Quotcunque enim delegit Deus, eosdem pietate morúmque integritate imbuit. Rom.8,29. 30. 1 Cor.1.4,33. Eph.1.4,5, 11,12. &c.

M. *Ista, quam Ecclesiæ assignas, sanctitas, estne jam in omni genere perfectè absoluta?*

A. Nondum. Quamdiu enim mortali hac conditione vivitur, ea est humanæ naturæ infirmitas, ut parùm validis viribus simus, ad omnem usquequaque culpam effugiendam. Proinde Ecclesiæ sanctimonia non est adhuc plenè cumulatéque perfecta, veruntatem probè instituta. Sed quando cum Christo, à quo nitorem & splendorem omnem obtinet, penitùs copulata fuerit, jam tandem innocentia & sanctitudine omnibus suis numeris planè expleta, ut vestitu quodam candidissimo nitidissimóque exornabitur. Rom.8.26. 1 Cor. 13.9. &c. 2 Cor.12. 5, 9. 1 Cor.13. 10.&c.& 15. 52,53. &c. Eph.5.26,27 Apoc.19,8. & 20.2,10, 11. &c. 27.

M. Ecclesiam *cur appellas* Catholicam?

A. Idem valet, atq; si universalem vocarem. Hæc namq; multitudo & conventus piorum non habet definitam aliquam

πάντα τὸ ἀειθαλὲς φυλάττει τὴν εὐσεβῶν, ὅσοι ἀπ' ἀρχῆς τὸν κόσμον ἐν πᾶσι τόποις καὶ χρόνοις ἢ πρότερον ἔζησαν, ἢ νῦν ζῶσιν, ἢ καὶ ὕστερον ζήσουσιν· ὅπως ἓν ἦ τὸ ἐκκλησίας σῶμα, καθὼς καὶ εἷς Χριστός ἐστιν, ἡ μόνη τοῦ σώματος ἐκείνου κεφαλή.

Δ. Νῦν μοι σαφήνισον τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ εὐθὺς ὑποπαίπτεις, ἡμᾶς Πισθύειν τὴν κοινωνίαν τῆς ἁγίων;

Μ. Ὄντων πιῶν ἐν παντὶ ἔθνει καὶ διὰ πάντας χρόνους καὶ αἰῶνας, ὅσοι τῷ Θεῷ εὐσεβῶς καὶ ὁσίως λατρεύοντες διατελῶσιν, ἐκεῖνοι σύμπαντες κατὰ τὸ πολλοὶ τόπων καὶ χρόνων διαστήματα ἀλλήλων ἀποκρινόμενοι, ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματός εἰσι μέλη, ἑαυτοῖς οἰκειότατα συνημμένα, ἃ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ συγχαίρει ὤν. τοιαύτην οἱ εὐσεβεῖς τῶν ἀνθρώπων πρός τε τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους συμφέρειαν ἔχουσι. τῇ γὰρ πνεύματος καὶ πίστεως, καὶ ἱερῶν μυστηρίων, καὶ προσευχῶν, καὶ συγγνώμης ἁμαρτιῶν, καὶ αἰωνίου εὐδαιμονίας, καὶ δὴ καὶ πάντων τῶν τοῦ Θεοῦ δώρων, ὧν ἡ ἐκκλησία διὰ Χριστοῦ κέκτηται, κοινωνίᾳ ἀλλήλοις ὅτι μάλιστα συνέρχονται· ἔτι δὲ ἀγάπη καὶ φιλία, μὴ προσποιητῇ, ἀλλὰ γνησίᾳ ἀλλήλοις συνέχουσιν. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἡ τῶν εὐσεβῶν κοινωνία ὑδρεμίαν ἑαυτῆς παρέχει τοῖς ἀνθρώποις ἀφθονον, ὁμοίως ἄλλαις τῶν ἀνθρώπων συναγωγαῖς καὶ

regionem aut tempus, cujus terminis ſeptus teneatur: verùm piorum, qui à mundi fabricatione omnibus locis atque temporibus vixerunt, vivúntve, aut victuri ſunt numerum integrum comprehendit: ut unum ſit Eccleſiæ corpus, ſicut unus eſt Chriſtus, corporis illius unicum caput. Matt.28.19. Act.2.5,9, 10. &c. 1 Cor.12. 12,13, &c. Eph. 1.22, 23. & 2. 12, &c. & 4.4, 5,&c.15.16. Col.1.18.

M. *Nunc te explicare volo, quamobrem ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ continuò ſubjungas, nos* Credere Sanctorum Communionem.

A. Quum ubique terrarum & gentium, omnibúſque temporibus & ſeculis, habeat Deus, qui piè ipſum ſanctéque colant, univerſi illi, quamvis intervallis locorum & temporum longè disjuncti, unius tamen ejuſdémque corporis, cujus eſt Chriſtus caput, partes ſunt ſumma inter ſe conjunctione devinctæ. Tanta eſt ſanctis hominibus & cum Deo, & inter ſe communio. Namque ſpiritus, fidei, ſacrorum myſteriorum, precationum, condonationis criminum, beatitudiníſque ſempiternæ, atque adeo univerſorum divinorum donorum, quibus Eccleſia per Chriſtum fruitur, communicatione ſunt inter ſe quàm maximè conjuncti. Charitate prætereà, amicitiáque non ſimulata, ſed concordi, ſeſe mutuo complectuntur. Quoniam verò iſta piorum communitas in ſenſum intelligentiámq; humanam, perinde atq; aliæ conjunctiones conſociationéſque hominum, 1 Cor.12. 12, &c. 20. &c. 26. &c. Eph.4.15,16 Col.1.18. & 2.19. Eph.4.3,4, 15,16. Col.2.19. Matt.22.37. Joh. 13.34, 35. Rom.12.5. &c. 1 Cor.10.24. & 13.4,5. &c. 2 Cor.11. 23, 29.

καὶ ὁμιλίας, εἰκότως ἐν τοῖς πεπιστευκόσι ἀριθμεῖται.

Δ. Αὕτη ἐστὶν, ἣν μνημονεύεις, ἐκκλησία μόνη ὀρθή ἐστιν ἢ αἱρετὸς;

Μ. Ἐν ταύτῃ τῇ πίστεως ἐξομολογήσει ὁ λόγος ἐστὶν ἐξαιρέτως περὶ ἐκείνης συλλόγου μόνου ἀνθρώπων, ὧν ὁ Θεὸς κεκτῆσθαι βούλεται ἑαυτῷ διὰ Χριστοῦ ἐξελέξατο· καὶ αὕτη μὲν ἡ ἐκκλησία ὁδὲ ὁρᾷ ἀεὶ, ὁδὲ ἐκ σημείων φανερὰν ἔχει τὴν διάγνωσιν. Ἔστι δὲ καὶ ὁρατή τις ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἧς τὰ γνωρίσματα καὶ σύμβολα εἰς φανερὸν προφέρει.

Δ. Ποία γᾶν ἔσαν αὐτή;

Μ. Ὅπου ποτὲ γῆς τὸ τοῦ Χριστοῦ σωτήριος εὐαγγέλιον καθαρῶς καὶ εἰλικρινῶς κεκηρυχθῇ, καὶ εὐχαὶ Θεῷ προσφέρωνται ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι, καὶ τὰ ἱερὰ μυστήρια ὀρθῶς ἐπιτελῶνται, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις προσηκόντως διατηρῆται, ἐκείνη τῶν Χριστιανῶν ἀνθρώπων ζωαγωγὴ αὐτίκα ζωηφορεμένη ἡ ὁρατὴ λέγοιτο ἂν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία.

Δ. Ἡ ἓν ἅπαντας τοὺς εἰς τὴν ὁρατὴν ταύτην ἐκκλησίαν συλλεχθέντας τοῖς εἰς αἰώνιον σωτηρίαν εἰσποιημένοις ἐγγράφειν προσήκει;

Μ. Ὑποκριταὶ καὶ ὀλίγοι σῶμά τι εὐσεβείας κενὸν ἔχοντες εἰς τοῦτον ἀριθμὸν ἢ ὅμιλον, εἰ καὶ πρόσωπα ὄντες τοῦ εἶναι ἀληθινὰ τῆς ἐκκλησίας μέλη· ὅμως γε ἐπειδὴ ὑπερβάλλον ἂν ὁ θεῖος λόγος ἀκριβείᾳ τύχῃ τῆς ἐξωμολογήσεως, καὶ τὰ ἱερὰ μυστήρια

num, non cadit, jure hîc inter ea, quæ creduntur, locum habet. Gal. 6. 2. Phil. 2. 1, 2. &c.

M. *Hæc, quam commemoras, Ecclesia, conspicuáne est, an non conspicua?*

A. In hac fidei confessione præcipuè tractatur de cœtu illorum, quos Deus occulto arbitrio sibi per Christum delegit: quæ Ecclesia neque in conspectum cadit, neque ejus ostendi indicia semper possunt. Est tamen aspectabilis quædam, quæque cerni possit Ecclesia Dei, cujus nobis notiones atque insignia palam profert & proponit. Rom. 8. 29, 30, 33. Eph. 1. 4, 5, &c. 11. Col. 3. 12.

M. *Quænam ea sunt?*

A. Ubicunque gentium Evangelium Christi servatoris purè declaratur, Deo Christi nomine preces verè adhibentur, sacra mysteria rectè celebrantur, disciplináque Ecclesiastica ritè exercetur, ille Christianorum hominum cœtus ibi congregatus, est aspectabilis Christi Ecclesia. Esa. 55. 10. 11 Luc. 24. 47. Joh. 14. 13, 14. & 15. 16. & 16. 23. Rom. 10. 8, 9 1 Cor. 11. 20 21, 23, &c. Matt. 18, 16, 17, 19, 20, & 28, 19.

M. *Súntne igitur universi, qui in hanc spectabilem Ecclesiam conveniunt, numero destinatorum ad vitam sempiternam accensendi?*

A. Hypocritæ nonnulli specie quadam assimulatæ sanctitatis in hunc sese conventum insinuant, qui tamen longissimè absunt à veris Ecclesiæ membris. Quanquam, quoniam ubicunque verbum Dei verè explicatur, & sacra mysteria sanctè Matt. 13. 19. &c. 25. &c. 47. &c. Esa. 55. 10, 11. Matt. 28. 19, &c. ut supra.

μυστήρια ἐυλαβῶς τελῶν), ἐκεῖ πάντες ἡμῶν εἰς σωτηρίαν προσφερόμενων δέεσθαι ἀνάγκη, τ ὅλον ἐκεῖνον (συναθροισμὸν τῆ Θεῆ ἐκκλησίαν εἶ) λέγομεν, ἄλλως τε κ ἐπεὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ὑιὸν ἢ τεκνίον εἰς τὸ ὄνομα αὐτῆ (συναγομένοις παρὼν ἔσεσθαι ἐπαγγέλλε).

Δ. Διὰ τί τὴν ἐκκλησίαν τ ἡμῶν ἀμαρτιῶν ἄφεσιν φέρειν φαμέν;

Μ. Πρῶτον, ὅτι αἱ κλεῖς δι' ὧν ὁ ἀφεστὸς κ κλείεται κ ἀνοίγεται, τυγχάνει ἡ ἐξουσία τῆ δῆσαι κ τῆ λῦσαι κ τ κρατεῖν τε κ ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἥτις δηλαδὴ ἐν τῆ τῆ Θεία λόγια οἰκονομία πέφυκεν, ἣν κ ὁ Χριστὸς τῆ ἐκκλησίᾳ παρέδωκεν, ἐν αὐτῆ ἐνίως διαμένει· εἶτα ἴδοις, ὅτι οὐδεὶς τ ἡμῶν ἁμαρτιῶν ἄφέσεως ἐπιτυχεῖν οἷός τ' ἂν εἴη, ἐὰν μὴ γνήσιον τ ἐκκλησίας, ἢ τῆ Χριστῆ σῶμά ὄζει, μέλος ἦ, κ τ κοινωνῆ τ ἐκκλησιαστικῆς ὁμιλίας συναφείαν ἐπιμελῶς, κ ἀκεραίως, κ εὐσεβῶς, ἔτι κ συνεχῶς κ ἄχρι τέλους σώζῃ κ διαφυλάττῃ.

Δ. Τοῖς γῶν τ ἐκκλησίας ἀπεξενωμένοις οὐδεμία ἐλπὶς ὑπόλοιπός ὅτι σωτηρίας;

Μ. Τοῖς ἔξω τ ἐκκλησίας γινομένοις οὐδὲν ἄλλο προκεῖται ἢ κατάκρισις, κ θάνατος, κ παντελεθρία. τὰ γὰρ τῆς ψυχαλῆς κ τῆ σώματος ἀποθνήσκοντα κ ἀπολλύμενα μέλη οὐδεμίαν ἔχει τῆ βίου ἐλπίδα.

Δ. Τὸ ἄφεσις πῶς δηλοῖ;

Μ. Δηλο-

celebrantur, ibi semper sunt aliqui saluti per Christum destinati, universam illam frequentiam Ecclesiam Dei esse interpretamur: quum & Christus ipse duobus tribúsve, qui ipsius nomine convenerint, præsentem sese adfuturum spondeat. Matt. 18. 19, 20.

M. *Quare Ecclesiæ* Remissionem peccatorum *subjicis?*

A. Principio, quòd claves, quibus cœlum tum clauditur, tum aperitur, hoc est, jus illud obligandi & solvendi, reservandi & condonandi crimina, quod est in administratione divini verbi positum, Christi munere donatum & commissum Ecclesiæ potestati, in ipsa propriè residеat. Deinde quòd nullus condonationem criminum impetrare possit, nisi qui Ecclesiæ, quæ est corpus Christi, pars verè fuerit: quique communem Ecclesiasticæ societatis conjunctionem diligenter, integrè, piéque, continenter etiam, & ad extremum servat & defendit. Matt. 16. 18, 19. & 18. 17, 18. Joh. 20. 22, 23. 1 Tim. 3. 15. Matt. 24. 13. Joh. 15. 4, 5, &c. Col. 2. 18, 19.

M. *Ab Ecclesia igitur alienis non supereſt spes ulla salutis?*

A. Extra Ecclesiæ limen omnia sunt damnationi, morti, atque exitio obnoxia. Membra enim distracta divulsáque à capite atque corpore omni spe vitæ orbata sunt. Joh. 15. 4, 5, &c. Col. 2. 18, 19. 1 Tim. 3. 15.

M. *Vocabulum* Remissionis *quam significationem habet?*

(56)

Μ. Δηλονότι τὴν πίστιν συγγνώμης ἢ ἁμαρτιῶν φησὶ Θεὸν τυγχάνειν· ὁ Θεὸς γὰρ διὰ Χριστὸν, ὃς ἦν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων δίκην ἔπεσε, πᾶσι τοῖς ἐπ' αὐτῷ πεποιθόσι συγγνώμην ἦν ἁμαρτημάτων δίδωσι φησίν, καὶ τῆς καταισχύνης τε καὶ αἰτίας ἀπαλλάξας ἀφίησιν ἐν ᾧ ὠφελήκασι πίστει.

Δ. Οὐ δυνάμεθα ἐκ τῶν καλῶν ἔργων, ὧν ποιοῦμεν, τὸν Θεὸν καταφαίνειν, ὥστε ἀπαμώμητοι εἶναι ἐν ὧν ἡμάρτομεν;

Μ. Εἰς μόνον Χριστὸς διὰ τὸ πάθος καὶ θάνατόν ἐστιν αὐτὸς ἀπέκτεινε, τὰ φησὶ τεταγμένοις τοῖς ἡμετέροις ἀδικήμασι τιμωρίαν ἀπωλύσηκε, καὶ τὸ χρέος ἡμῶν ἐξέπεσε τῷ Θεῷ. ὁ Χριστὸς ἐν μόνῳ ἡμῶν φησὶ τὸ Θεῖον ἔλεον ὁδοποιεῖ. ἡμεῖς δὲ τὸ μέγιστον τοῦτο δῶρον ἐκ τῆς μόνης αὐτοῦ χρηστότητος καὶ ἀγαθοσύνης φησὶν λαβόντες οὐκ ἐσμὲν οἷοι ὁπόταν ὡς ἐν μισθαποδοσίας τάξει ἢ ἀποδόναι, ἢ ἀνταποδόναι.

Δ. Οὐδὲν ἐν ποιητέον ἡμῖν ὄφελος, δι' ὃ συγγνώμης τῶν ἁμαρτανομένων τύχωμεν ἄν;

Μ. Ὁ Θεὸς συγγνώμων τῶν ἁμαρτημάτων ἐστὶν ὑποκείμενος, ἐάν γε ὀπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μετανοήσαντες τὸν βίον ἑαυτῶν ἐπανορθώσωμεν, καὶ τὰς διανοίας ἀπὸ τῆς πονηρᾶς πολιτείας, εἰς τὸ ἀνακύειν αὐτῷ μεταστρέφωμεν. μετανοίας δὲν καὶ ἐπανορθώσεως τὸ εἶναι χρήζομεν φησὶ τὸ μὴ κολάζεσθαι ὑπὸ τοῖς πεπαμμελημένοις ἡμῖν.

Δ. Ἡ

A. Quod videlicet à Deo impetrent fideles, ut peccata sibi ignoscat: Deus enim Christi gratia, qui pro peccatis satisfecit, omnibus ipsi fidentibus gratuitam dat criminum veniam, & ex damnatione atque judicio ereptis commeritam pœnam remittit. Psal.32.1,2. Joh.3.16,17. Act.13.38, 39.& 26.18. Rom.3.24, 25,28. Eph.1.7. Col.1.13,14.

M. *Ad promerendam ergò peccatorum impunitatem, nonne benefactis nostris Deo satisfieri posse putas?*

A. Unus omninò Christus cruciatu & morte sua, quibus est affectus, supplicium nostris maleficiis constitutum luit atque persolvit, simúlque Deo nomine nostro satisfecit. Solus igitur Christus aditum nobis ad divinam clementiam patefacit. Penes nos, summo hoc munere sola ipsius bonitate beneficentiáque gratis donatos, nihil est omninò quod ipsi invicem mercedis remunerationísve loco vel deferamus vel referamus. Ut supra & Esa.53.4,5. Rom.5.8, 10. Gal.2.16. Col.1.20,21. 2 Tim.1.9, 10. Heb. 9.14, 15.

M. *Nihilne ergò prorsus supereſt à nobis præstandum, ut criminum condonationem consequamur?*

A. Deus nocentibus se crimina condonaturum pollicetur, modò pœnitendo errorem corrigant, atque deponant, mentésque à vitæ nequitia revocent ad ipsius obsequium. Quamobrem pœnitentia correctióque vitæ nobis est necessaria, ut peccatorum impunitatem exoremus. Jer.18.8. Ezec. 18.22, 30,31,32. & 33.14. &c. Matt.4.17. Luc.5.31.

M. *Pœni-*

(57)

Δ. Ἡ μετάνοια πόσα μέρη ἔχει;

Μ. Δεῖ ἡμᾶς πρῶτον τὰ ἡμέτερα πλημμελήματα ἐπιγινώσκειν καὶ ἐξαγορεύειν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ δεινῶς λυπεῖσθαι καὶ αἰσχύνεσθαι ὅτι τῷ προσκόψαι τῇ μεγαλειότητι αὐτοῦ, ἔτι καὶ τὴν ἁμαρτίαν (φόβρα μισεῖν καὶ βδελύττεσθαι καὶ ἀποστρέφεσθαι ἀνάγκη· αὕτη ἡ λύπη ὑπὸ πνεῦμα Σωτηρίας καλεῖται).

Δ. Μῶν τι ἄλλο ὄζει;

Μ. Ὅπως μὴ ὑπὸ τὴν ἄγαν λύπης ἐν ἀπογνώσει ψυχὴν αἱ ἡμέτεραι φρένες, ἡ πίστις παραμυθεῖται καὶ βοηθεῖ, ἀγαθὴν καὶ βεβαίαν ἐλπίδα φέρουσα τῆς τάξεως ἡμᾶς παρὰ Θεοῦ συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων διὰ Χριστοῦ σωτῆρος. καὶ τοῦτό ὄζειν αὐτὸ ἐν τῷ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν πιστεύειν βεβαιούμεθα.

Δ. Μῶν ὁ ἄνθρωπος ἐν τοσούτῳ φόβῳ καὶ λύπῃ ψυχόμενος ἑαυτὸν ἀπολλάττειν αὐτῆς ἰσχύος ὄζει;

Μ. Ἠκιστά γε. ὁ Θεὸς γὰρ μόνος τὴν πάσης ἐλπίδος ἐρημωθέντα ἄνθρωπον συνισχύει, καταβληθέντα καὶ καταστρωθέντα ἐπανίστησι καὶ εἰς ἐλπίδα σωτηρίας ἀνάγει· καὶ αὐτὸς μόνος τῇ δυνάμει ὁ ἁμαρτωλὸς εἰς ἐκείνους, οὓς εἴρηκα, πίστιν καὶ νοῦν καὶ διάνοιαν μεταπαλεῖται).

Δ. Τὸ λειπόμενον τοῦ συμβόλου λέγε.

Μ. Πιστεύω ἀνάστασιν σαρκὸς, καὶ ζωὴν αἰώνιον.

Δ. Ὀλίγα περὶ τούτων ἐρέσθαί σε τὰ ἐν τῷ

M. *Pœnitentia quas partes complectitur?*

A. Crimina nos primùm nostra agnoscere confiteríque coram Deo oportet, acerbissimo etiam animi dolore angi pudoréque affici, quòd illius majestatem offenderimus, peccati prætereà odium intimum suscipere, illúdque detestari atque execrari oportet. Hic dolor à quibusdam *Contritio* nominatur. Psal. 32.3,4, 5. & 51.3,4. Prov. 28.13. Luc. 15.18, 21. 1 Joh. 1.8.9. Psa. 6.6,7. & 31.9, 10. & 38. 3, 4, &c. 8.&c. 17.18, &c. & 51.17. 1 Cor. 11.31. 2 Cor. 7.9, 10, 1, &c.

M. *Ecquid amplius?*

A. Ne ex doloris magnitudine desperatio animos nostros occupet, fides eos consolatione sua sustentat, quæ veniæ, à Deo peccatis nostris per Christum servatorem impetrandæ, bonam certámque spem ostendit. Atque isthuc est, quod *peccatorum Remissionem, nos Credere* testificamur. Matt. 27.3, 4, &c. 2 Cor. 2.6,7. Luc. 7.38,47 &c. & 15. 18,20,21. & 18.13,14. & 23.42,43. & 24.47.

M. *An in tantam formidinem, atque in has angustias adductus homo, se ipse eripere valet?*

A. Nequaquam. Solus namq; Deus hominem ab omni spe derelictum corroborat, prostratum & jacentem excitat, & in spem salutis restituit, cujus solius virtute peccator ad eam, quam memoravi fiduciam, sensúmque, atque cogitationem revocatur. Act. 2.37, 38. & 3. 19. & 16.30,31. 1 Tim. 1.15, 16. Psa. 23.3. & 30.10. & 51. 7,8,10,11,12. & 80.3,7, 18, &c. Act. 11.18. 2 Cor. 1.3,4. 2 Thes. 2.16, 17. 2 Tim. 2.25. Matt. 22.32. Joh. 11.25,26 1 Cor. 15.10.

M. *Reliqua Symboli jam recense.*

A. Credo resurrectionem carnis, & vitam æternam.

M. *De istis perpauca scisscitabor, quòd quædam*

τὴν νῦν, ἐπειδὴ ἀνωτέρω περὶ τῆς ἐξ ἁπλῆς πίστεως διεξῆλθον ἅπαξ εἰρηκὰς περὶ αὐτῆς. Πῶς δὴ, ἢ διὰ τί πιστεύει ταῦτα;

Μ. Εἰ καὶ τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς ἀναλύθρους καὶ ἀθανάτους εἶναι βεβαίως ὑπισχνοῦμαι, ὅμως γε ἀδημονήσειεν ἂν αἱ ἡμέτεραι φρένες, εἰ τὰ σώματα ἡμῶν παντελῶς ἀπολεῖσθαι ἀπὸ ψυχῆς χωρίζομενα ὑπελάβομεν. τῷ γὰρ ἑτέρῳ ἡμῶν μοίρᾳ ἀπιστεῖν μέλλοι ἂν δέπου ἐδωδίμεθα τελείαν χαρὰν καὶ ἀθανασίαν κτήσασθαι· ὥστε ἡ τὰς ψυχὰς μόνον ἡμετέρας, ὅταν τὸν βίον τελευτήσωμεν, τοῦ σώματος κοινωνίας ἀποκριθείσας, ἄνω ἰούσας εἰς οὐρανὸν πρὸς Χριστὸν καθαρὰς καὶ ἀδιαφθόρους φέρεσθαι πεπείσμεθα· ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα ἡμῶν ὁμοίως πάσας ἀπαλλαχθέντα διαφθορᾶς, καὶ εἰς ζωὴν εὐδαιμονεστέραν καταστάντα, τοῖς ἰδίοις σώμασι πάλιν συνεωθήσεσθαι, καὶ ἀθανατισθέντα τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ ὑπερλαμπρᾶς ἕξεσθαι ἐλπίζομεν. καὶ ὕπου τελείας εὐδαιμονίας ὁλόκληροι ἐφιξόμεθα, ζωῆς ἀϊδίου καὶ ἀθανάτου μακαριότητος εἰς τὸ ἀπεῖρον αἰῶνος ἀπολαύοντες.

Δ. Φῆς ἓν τὸ σωματικὸν θάνατον τοῖς πιστοῖς φοβερὸν μὴ δεῖν φαίνεσθαι;

Μ. Ἔγωγε ὦ διδάσκαλε. ἀκριβῶς γὰρ πεπείσμεθα θάνατον οὐκ εἶναι τῶν ὄντων ἀφανισμὸν τὸν πάντα διαφθείροντα καὶ ἀναιροῦντα, ἀλλὰ ὁδοποιὸν ἡμῶν εἰς οὐρανὸν, ἡμᾶς εἰς ἤρεμον καὶ ἥσυχον

καὶ

quædam de illis, quum de supremo judicio ageres, supra dixeris. Quorsum demum hæc aut quamobrem creduntur?

A. Quamvis humanas animas indissolubiles & æternas esse persuasum sit, mentes tamen nobis omninò conciderent, si existimaremus corpora nostra morte in nihilum interitura: ex alterius enim nostri partis desiderio laborantes, perfecto gaudio atque immortalitate, nullo unquam tempore plenè potiremur. Proindè nobis certò persuademus, non animas tantùm nostras, quum hanc vitam deserimus, à corporum consociatione solutas, sinceras atque incorruptas sursùm continuò in cœlum ad Christum ferri: sed & corpora etiam nostra omni liberata corruptione, & in fœliciorem vitæ conditionem revocata, cum animis iterum suis sociandæ, & instar corporis Christi splendida futura: atque ita ad perfectam beatitudinis absolutionem integri perveniemus, immortali vita, sempiternáque fœlicitate in perpetuum perfruentes.

1 Cor. 15. 14 17, 18, 19.

Luc. 16. 22. & 23. 43.

Rom. 8. 11. 1 Cor. 15. 42. &c. 53. &c. Phil. 3. 21. 2 Cor. 5. 1, 2. 1 Thes. 4. 13, 14, &c.

M. Mortem ergò corporis piis pertimescendam non esse putas?

A. Certè præceptor. Est enim nobis persuasissimum, non esse mortem rerum deletricem, quæ omnia omninò perdit ac perimit, verùm ducem nobis in cœlum esse, quæ cursum nostrum ad placidam, quietam,

Ut supra & Luc. 23. 43. Joh. 11. 25. &c. Phil. 1. 22, 23, &c. Apoc. 14. 13.

καὶ μακάριον καὶ ἀθάνατον βίον ἀπεύδοντας ἀφηγοῦντα.

Δ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τοῦ συμβόλου, ἦρξω τοῦ τῆς χριστιανικῆς πίστεως κεφαλαίου, ἕως μέχρι τούτου εἰς τέλος ἤγαγες, νυνὶ εἰπὲ τί ἡμῖν ὄφελος γίνοιτο τῆς πίστεως ταύτης.

Μ. Ἐξ αὐτῆς διχαιούμεθα παρὰ Θεοῦ, ὅσην δὲ καὶ αἰωνίου ζωῆς κληρονομίαν λαμβάνομεν.

Δ. Οὐκ ἄρα ἡ εὐσέβεια, ἣν τῷ Θεῷ ἀπονέμομεν, καὶ ἡ τῶν ὄντων παρ' ἀνθρώποις καλοκἀγαθία καὶ ἀκλαύστεια ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεὸν καθαρὰς ποιεῖ;

Μ. Περὶ τούτου ἐν τῷ περὶ νόμου λόγῳ, καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις εἴρηται μοι πρότερον δι' ὀλίγων. πάντων δὲ τὸ κεφάλαιόν ἐστιν, εἴπερ ἱκανὸς ἦν ὁ πάντα ἑαυτῷ βίον πρὸς τὸν κανόνα τοῦ θείου νόμου εὐσεβῶς διάγειν, εἰκότως ἂν ἐν τῇ ἀγαθῶν ἔργων ἐδικαιοῦτο. ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐκείνης τὸ τελειότητος πάντων ἡμῶν ὁ βίος μακρὰν ἀπολείπει, καὶ ζωοποιοῦντες ἑαυτοῖς δεινῶς ἁμαρτωλοῖς ὄντες ἀδύνατα ἔχομεν, ἄλλον πνα ὅπου καὶ ὁδὸν ἄλλην ἀναζητεῖν ὀφείλομεν, δι' ἧς τῷ Θεῷ καταλλαγῆναι δυνάμεθ' ἄν, ἢ διὰ τὰς ἰδίας ἀξίας.

Δ. Τίνα ταύτην δή;

Μ. Μία ἡμῖν ὑπολοιπός ἐστι καταφυγὴ, δηλονότι ἡ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ συμένεια, ὅταν μὴ πρὸς τὰ ἡμῶν ἔργα ἡ ἀξίαν ἀφορῶν ἀμισθον ἡμῖν ἀγάπην διὰ Χριστὸν παρέχῃ, ὅθεν μὴ μόνον συγγνώμην

ἧς

quietam, fœlicem, perpetuámque vitam dirigit.

M. *Cùm verò Symboli, hoc est, summæ fidei Christianæ declarationem jam absolveris, narra mihi quem fructum ex ista fide percipimus.*

A. Ex ea justitiam in conspectu Dei consequimur, qua vitæ sempiternæ hæreditatem adimus. Rom.3.21, 22, &c. Gal.2.16, &c.

M. *Nonne igitur sanctitas, quam divino numini tribuimus, vitæque inter homines honestas & innocentia nos Deo integros exhibet?*

A. Isthuc anteà sub legis explicatione, aliísque item locis, breviter attigi. Summa autem, si ex legum divinarum præscripto, vitam quis sanctè agere omnino posset, jure ille bonorum operum ratione justus haberetur: sed quia ab illa absolutione nostra omnium vita longissimè aberrat, scelerúmque nostrorum conscientia convicti, animis succumbimus, aliam sequi rationem, viam indagare aliam debemus, qua in gratiam cum Deo reducamur, quàm nostris in ipsum promeritis. Rom.7.14, 15.& 8.3.& 10.5.& 11.6. Gal.2.16.& 3.10. &c.

M. *Quænam ea est?*

A. Unum perfugium reliquum est, divina per Christum clementia, qua nullum omnino ad nostra opera, meritáve respectum habens, gratuita nos propter Christum charitate amplectitur, non criminum modò Luc.9.11, 12,13,14. Rom.3.24, &c. & 4. 4, &c. 16. Eph.2.4,5.

πλημμελημάτων ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ δικαιοσύνην διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως λαμβάνομεν ὅτως, ὥστε δι' αὐτῆς τῷ Θεῷ ἕν ἦμεν συμφερτέρα ἰδεῖν. Τοιγαροῦν πᾶσαν τὴν ἡμῶν δικαιοσύνην τῷ ἐλέῳ τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ ἀναπαύεται φησίν.

Δ. Πόθεν ἂν καταμάθοιμεν ὅτι ταῦτ' ὅτως ἔχει;

Μ. Ἐκ τῆς εὐαγγελίου, ἐν ᾧ αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ πεποιημέναι φαίνονται· εἰς ὅταν πεδίωμεν, τυτέσιν ὅταν πληροφορηθῶμεν τὸ Θεὸν ἡμῖν ἵλεων γεγενῆσθαι, καθάπερ ἄνω δι' ὅλης τῆς συμβόλης διασαφῶ, κλειοί πως γινόμεθα ταύτης τῆς εἰρήνης, δικαιοσύνης.

Δ. Οὐκοῦν φῆς πίστιν εἶναι τὸ ἐξαίρετον τῆς δικαιοσύνης ταύτης αἰτίαν, ὥστε διὰ τὴν αὐτῆς ἀξίαν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν τάξει δικαίων ἔχει;

Μ. Οὐ πάνυ· ὅτω γὰρ πίστει φησὶν ἡμῖν τὸ Χριστῷ φησῶν ἴδιον. ἀλλ' αὕτη ἡ δικαιοσύνη φησὶν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος, ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀπορρέει, ὅθεν φησὶν ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ μετοχετεύει, καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελίου φησφέρει, καὶ ἡμεῖς αὐτὴν πίστει ὥσπερ χειρὶ ἀποδεχόμεθα. Πίστις δὲ οὐκ ἀρχὴ, ἀλλ' ὄργανόν ἐστι τῆς δικαιοσύνης, ὅπ Χριστὸν, ὃς ἡμετέραν δικαιοσύνην δὲ λαμβάνει, ὅτως ἡμᾶς φησὶν αὐτὸν συνάπτουσα, ὥστε ἐκείνῳ συμπάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἡμῖν δι' αὐτῆς μεταδίδωσιν.

Δ. Πό-

modò noſtrorum veniam, ſed & juſtitiam Chriſti per fidem in ipſum, ita nobis tribuens, ut per eam, haud aliter ac ſi noſtra eſſet, gratioſi apud ipſum ſimus. Dei igitur in Chriſto miſericordiæ univerſam noſtram juſtitiam acceptam referri oportet. 2 Tim. 1. 9. Tit. 3. 4, 5.

M. *Quomodo rem ſic ſe habere cognoſcimus?*

A. Ex Evangelio, in quo divina promiſſa nobis Chriſti nomine facta continentur, quibus cum fidem tribuimus, hoc eſt planè penitúſque perſuaſum habemus de divina erga nos bonitate, quemadmodum anteà in toto Symbolo eſt explicatum, iſtius, quam memoravi juſtitiæ quaſi poſſeſſionem occupamus. Rom. 4. 9, 11, 14, 16, 20, 21. Gal. 2. 16, 20. & 3. 11. Heb. 10. 38, &c.

M. *Non igitur affirmas Fidem præcipuam eſſe hujus juſtitiæ cauſam, ita ut propter illius merita Dei judicio juſti cenſeamur?*

A. Nihil minus: nam illud eſſet fidem in Chriſti locum ſupponere. Verùm hæc juſtitia primùm à divina clementia, ut à fonte, fluit, unde rivi ad nos per Chriſtum deducuntur, per Evangelium verò defertur, nos autem eam fide, tanquam manu apprehendimus. Itaq; fides non origo, ſed inſtrumentum eſt juſtitiæ, quia videlicet, Chriſtum qui eſt juſtitia noſtra, complectitur, vinculis nos ita arctis cum Chriſto conſtringens, ut is omnia ſua bona nobiſcum per ipſam communicet. Eph. 1. 4, 5, 6, &c. & 2. 4. &c. Tit. 3. 4, 5, 6. Mar. 1. 14, 15 Joh. 1. 12. Rom. 3. 22. &c. & 4. 16, 29, &c. 1 Cor. 1. 30. Heb. 9. 14. &c.

M. *Verùm*

Δ. Πότερον δὲ δυνάται καλῶν ἔργων ἀμοιρεῖν, ᾧ παρέστηκεν ἡ πίστις αὕτη;

Μ. Μηδαμῶς· πίστει γὰρ τὸν Χριστὸν παραλαμβάνομεν, ὃς ἡμᾶς ἐκ μόνον ἀπὸ τῆς αἰωνίου κολάσεως καὶ τοῦ θανάτου ἐλευθερεῖ καὶ τῷ Θεῷ καταλλάττει, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος δυνάμει πάλιν ἡμᾶς γεννᾷ, ὁσιότητος καὶ εὐσεβείας ἔρωτα καὶ ἐπιμέλειαν ἡμῖν ἐμποιῶν, ὧν τὸ βίον ἀναχαινισμὸν ὀνομάζομεν.

Δ. Τοιοῦτον ἔν ἐστιν ὃ λέγεις ὅπου δικαιοσύνη καὶ πίστις καὶ ἔργα ἀγαθὰ φυσικήν τινα συγγένειαν ἔχει πρὸς ἄλληλα, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν μᾶλλον ἀφ' ἑαυτῆς χωρισέα εἴη, ἢ Χριστὸς ὁ ἐνοίκων ἐν ἡμῖν αὐτῷ ὢν, ἀφ' ἑαυτοῦ διακοπῇ.

Μ. Ἀληθέστατα εἰρηκας.

Δ. Ἆρ' οὖν γε ἡ πίστεως ἔκθεσις τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς τῆς ἐυσεβῶν ἔργων οὐκ ἀφίσησιν;

Μ. Οὐκ· ἐπειδὴ τὰ καλὰ τῆς ἔργων πίστει, ὡς τῇ ἰδίᾳ ῥίζῃ ἐφείδεται. ἡ πίστις ἔν τοσοῦτον δεῖ τὰς ἡμῶν φρένας πρὸς τὸ ἀνδραίως πολιτεύεσθαι ἀπροθύμους ποιεῖν ὥστε καὶ προθυμίαν πολὺ μείζω ἡμῖν ἐμβάλλειν. καὶ μὴ τίς ἀληθῶς πιστὸς ἐγγραφῆς ἀνάξιος ᾖ, ὅστις ἂν ὁ κτὶ τὸ δυνατὸν πρὸς πάσας τε κακίας πολεμῇ, καὶ πρὸς πάσας τὰς ἀρετὰς σπουδάζῃ, ὅπως ζωηρᾶς διάγων καὶ βίον, ὡς εὖ εἰδὼς ἑαυτὸν τῆς βεβιωμένων λόγον ὑφέξοντα ποτέ.

Δ. Σαφῶς ἔν εἰπὲ πῶς ἂν αἱ ἡμέτεραι πράξεις

M *Verùm an cui hæc fides adest, illi deesse bona opera possunt ?*

A. Minimè. Nam Fide Christum complectimur, qui nos non solùm à delictis mortéque liberos reddit, & cum Deo reconciliat, verùm etiam divino spiritus sancti numine, ac potestate de integro nos generat, & revocat ad integritatis pietatísque desiderium atque curam, quam nos vitæ novitatem nominamus. Rom.6.4. & 7.6. & 8. 1. &c. 9.10. &c. 2 Cor. 5.17. Eph.2.15. & 4.23,24. Col.3.9,10.

M. *Justitiam igitur, Fidémq; & bona opera naturalem quandam inter se conjunctionem habere affirmas, ab eámque causam non magis esse disjungenda, quàm Christus, eorum in nobis effector, à se ipse est separandus.* Rom. 5.1,2. 1 Cor. 13.2. Eph.3.17. Jacob.2.20. 1 Pet. 1.19, 21. &c.

A. Verissimum est.

M. *Ista ergò Fidei explicatio humanos animos ab operibus officiísque pietatis minimè avocat ?*

A. Nequaquam: bona enim opera Fidei, ut stirpi suæ, inhærent. Fides igitur mentes nostras in studio vitæ cum virtute colendæ, adeò non reddit hebetes, ut illarum potiùs aciem ad id quàm maximè exacuat: planéque in numero verè fidelium non est habendus, nisi qui, quantum viribus eniti potest, & vitiis omnibus repugnat, & ad omnes virtutes aspirat, ita se perpetuò gerens, ut qui vitæ suæ rationem à se esse repetendam intelligat. Psal.1.3. Matt.7.17, 18. & 12.33. 35. Rom. 6.1,2, 3,4. &c. Gal.5.6. Eph.3.17, &c. Col.2.6,7. Tit.3. 18.

M. *Apertè igitur dicito, qua ratione actiones*

προσῆκεις τῷ Θεῷ ἀρέσκειν δυνήσονται, καὶ ποίας ἀνταποδόσεως ἀξιῶν).

Μ. Τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις δύο προσεῖναι ἀνάγκη. πρῶτον, ἵνα τὰ ἐν τῷ θείῳ νόμῳ προστεταγμένα ποιῶμεν εἶτα ἵνα ταῦτα ποιοῦντες, τὴν νῦν καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν παρέχωμεν, ὧν ὁ Θεὸς παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ. αὐτὸς γὰρ ὅτε ἔργα, ὅτε βελτίω ἀσπασῶν πλὴν διὰ πίστιν φιλικῶς ἀποδέχεται).

Δ. Ἐὰν ἔν καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ μὴ ἔργων ποιῶμεν, καὶ διάνοιαν αὐτῶν καὶ πίστιν ἔχωμεν, ὧν ὁ Θεὸς προσέταξε, διὰ τί οὐκ ἂν ὦμεν ἄξιοι διὰ τὰ εὐσεβῆ ἔργα τῆς δικαίοις εἰκότως ἐγκαταλέγεσθαι.

Μ. Τῶν δικαιοσυνῶν, ὧν ὁ Θεὸς δοκιμάζει, ἀκριβῶς τελείαν εἶδε, καὶ τῷ θείῳ νόμῳ παντελῶς ζυμφάδειν δεῖ. μὴ γὰρ ἡμετέρων ἔργων καὶ τὰ βέλτιστα τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ πολὺ διαφωνεῖ, καὶ διὰ πολλὰ ἐγκαλεῖσθαι καὶ ἀποδοκιμάζεσθαι ἄξιά ἐστιν. ὥστε δικαιοῦσθαι ἡμᾶς παρὰ Θεῷ ἐκ μὴ ἀγαθῶν ἔργων ἔν τισι μὴ δυνατόν.

Δ. Ἀλλ' ἔστω ὁ λόγος τὰς μὴ ἀνθρώπων διανοίας ὑπὸ μὴ εὐσεβῶν ὑπερδυνάτων ἀπάγειν φαίνεται, ἢ καὶ εἰ μὴ ῥᾳδιουργότερας καὶ ὀλιγωρητέρους τοὺς τὰς καλὰς προῖξεις, ἀλλά γε ἥττονι προθυμίᾳ καὶ ἀσκήσει τοὺς αὐτὰς πιεῖν δοκεῖ.

Μ. Οὐ δῆτα· ἐδιδάχθημεν γὰρ ἐκ μὴ θείων γραφῶν ὅτι καθάπερ αἱ καλαὶ ἡμῶν

actiones nostræ Deo placeant, & quomodo ille eas remuneret?

A. In officiis pietatis duæ res sunt maximè necessariæ. Prior, ut ea agamus, quæ jure divino præcipiuntur: altera, ut in illis obeundis eum animum fidémque præstemus, quam à nobis Deus requirit. Neque enim ulla sive opera, sive consilia Deo grata esse queunt, nisi fide commendentur. Deut. 4. 1, 2. & 5. 31, 32, &c. Marc. 7. 6, 7, 8, 9. & 10. 17, 19. Joh. 14. 15, 21, 23. & 15. 10. Rom. 9. 31, 32. & 14. 23. Heb. 11. 6.

M. *Si ergo & eadem illa bona opera, eáque etiam mente ac fide, quam Deus nobis præfinivit, faciamus, quare operum istorum merito in justorum numero habendi non sumus?*

A. Justitiam quam Deus approbet, planè cumulatéque perfectam, & juri divino usquequaq; congruentem esse oportet: at nostra opera etiam absolutissima longè multúmque à legis divinæ præscriptione discrepant, plurimísq; de causis tum accusanda sunt, tum condemnanda: Proinde justi censeri divino judicio factorum nostrorum ratione nequaquam possumus. Luc. 18. 11, 12, 14. Rom. 3. 20. & 4. 2. Joh. 4. 18, 19 & 14, 15. 16. & 25, 4, 5, 6. Esa. 64. 6. Psa. 143. 2. Gal. 2. 16.

M. *Verùm ista declaratio hominum interim mentes à sanctitatis studiis avertere, aut si non remissiores negligentioréque in obeundis virtutis muneribus, at minùs saltem ad ea hilares atque impigras facere videtur.*

A. Nullo modo: edocuerunt enim nos sacræ literæ, quòd quemadmodum vitiosæ Matt. 1. 16. 1 Pet. 2. 12.

ἡμῶν προσέξεις αἰχμάλωτα τῷ Θεῷ νοήματα, ὥστε καὶ ὁ Θεὸς, ἐὰν μὴ φόβῳ τῷ ἁμαρτεῖν καὶ τῷ καταχρίνεσθαι ἡμᾶς, ἢ καὶ τῷ ὀφείλειν τε καὶ πάντων μὴ ἀγαθῶν πόνος τοσοῦτον ἡμᾶς ἢ μὴ κακιῶν ἀνείργειν, ἢ εἰς τὰ καλὰ προτρέπειν ἔδει ἄν, ὅσον ὀρρωδία τις μὴ ἀπιμίαν τινὰ τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητι ἐπιφέρωμεν, καὶ ταυτὴ ὅπως τὴν αὐτοῦ δόξαν αὐξήσωμεν, ὧν πάντων προτιμᾶν προσήκει, ὥσπερ γὰρ ἡ τῆς ἀμαρτίας λύμη δι' αὐτὸ μάλιστα φευκτή ὄτιπερ ὅπ τὸ Θεὸν καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ λόγια καταισχύει, ὅτως ἡ ἀρετὴ ἐπαινεῖται καὶ ἐγκωμιάζεται δι' ἣν μᾶλλον, ἢ ὅπ ἐντεῦθεν ὁ Θεὸς τιμᾶται. ἔτι, τὰ ἀγαθὰ ἔργα τοῖς πέλας ὠφέλιμά ὄτιν ἐν ἑαυτοῖς τε, καὶ διὰ τὸ εἶναι ὑποδείγματα ἄλλοις· καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς φιλίας, καὶ ὁμοίως τῆς ἡμετέρας εἰς αὐτὸν εὐχαριστίας, ἐν τῷ πειθαρχεῖν τε ἐντολαῖς αὐτοῦ, λαμπρὰ τεκμήρια παρέχει· ὡσαύτως καὶ τῆς πίστεως καὶ σωτηρίας ἡμετέρας σημεῖα ἀναμφίλογα. ὃ γὰρ ἀνόνητα καὶ ἀχρεῖς ὄφελος χρήσιμα εἶναι τὰ καλὰ ἔργα οἰητέον, διότι τῆς δικαιοσύνης ὁ τυγχάνομεν ἐξ αὐτῆς.

Δ. Εἰ ὃ τῆς ἡμετέρων ἔργων καὶ τὰ βέλτιστα χάριν τοῦ λόγου ἀτελῆ ὄντι, πῶς ἂν δικαιωθείημεν τῷ Θεῷ ἀρέσκοντες ἔτι, ἢ δικαιοσύνη ὄντιν αὐτοτελειότης;

Μ. Πίστις Θεὸν τοῖς ἡμετέροις ἔργοις εὐνοϊκὸν παρέχει, πληροφορηθεῖσα αὐτὸν τὰ πρὸς ἡμᾶς μὴ χάριν τὸ ἀκριβὲς τῆς

δίκης

oſæ noſtræ actiones Deum ignominia afficiunt, ita bona opera noſtra illius honori inſerviunt: nullus igitur inferorum damnationiſque terror, nulla cœli gaudiorúmque omnium expectatio, nos vel à vitiis adeò avocare, vel ad rectè faciendum allicere deberet, æquè atque formido, contumeliam aliquam majeſtati divinæ imponendi, ſtudiúmque amplificandæ illius gloriæ, quam ſupra omnia ſemper magnificare oportet. Nam ſicuti peccati peſtis eſt ob eam rem maximè horribilis, quòd Deo, & ejus ſacroſancto verbo ſit dedecori, ita virtutis ſumma laus decúſque in eo conſiſtit, quòd Deo per illam homos habeatur. Præterea opera bona proximis noſtris tum reipſa, tum etiam exemplo proſunt: Diviníque erga nos amoris, noſtræque pariter in Deum gratitudinis, dum ejus præceptis paremus, clara indicia oſtendunt: fidei item, & una ſalutis etiam noſtræ ſigna patefaciunt. Non ergo inania nullíque prorſus uſui eſſe bona opera cenſebimus, propterea quòd juſtitiam ex illis non adipiſcamur.

Rom. 2. 24. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 5. 2 Pet. 2. 2. Matt. 5. 16. 1 Pet. 2. 12. Matt. 12. 23. &c. Job 14. 15, 21, 23. & 15. 10. Phil. 2. 12. 1 Pet. 1. 9, 10, &c.

M. *Verùm cùm opera noſtra vel optima, ut ipſe aſſeris, imperfecta ſint, quomodo Deo, cujus juſtitia eſt perfectio ipſa, accepta eſſe poſſunt?*

A. Fides eſt, quæ Deum operibus noſtris facit benevolum, dum perſuaſum habet, eum legibus nos & judiciali jure perſequuturum

Rom. 9. 31, 32. Gal. 5. 6.

δίκης δικαιοκρισίας, μήτε τ ἡμῖν πεπεισμένων λόγον ἀποτόμως εἰσφέρειν, μήτε χρὴ τὸ ἀκενοδόκιμον αὐτὰ δέχεσθαι. ἀλλὰ πᾶσι τοῖς αὐθῆ ἐλλείμμασι συγγνώμων νέμοντα, διὰ χειρὸν ὡς αὐτοτελῆ ὄντα ἀποδέχεσθαι.

Δ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς διὰ πίστιν τὸ δικαίους ἐν ἡμᾶς χαρίζεσθαι, καὶ τὰ ἡμέτερα ἔργα δι' αὐτὸν εὐκοπίας ἀποδοχῆς ἀξιοῖ· εἰπὲ γῶν πότερον φύσει ἡμῖν ἐγκωμιάζων πιστὰ δικαιοῦμεν, ἢ καὶ ἄμισθον τῷ Θεῷ δοῦναι εἰ τ πίστιν νομίζης;

Μ. Θεῷ γε τὸ δοῦναι ἡ πίστις, καὶ μάλα ἔξοχόν τε καὶ ἀπρφυές ὄτι. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμᾶς τῷ αὐτῷ λόγῳ παιδίων, καὶ τ διανοίας ἡμῶν τὸ τῶ πνεύματος αὐτῷ φῶς λαμπρότατον ἀποφαίνων. ἵκανὸς ἡμᾶς ποιεῖ μανθάνειν καὶ πιστεύειν, ἃ μὴ ἄλλως ἂν ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τ ἄνω ἀφυΐας θεμένοις. τοῦτο συνειδότες ἑαυτοῖς οἱ Ἀπόστολοι ἔυχον τῷ Κυρίῳ τ πίστιν αὐτῶν ἐπαυξῆσαι.

Δ. Ἐν αὐτῷ τῷ χαμρῷ τ φρονήσεως ἐποίησας τ μνείαν. δῆτ γὰρ τ θεῖον νόμων τε, καὶ τὸ Σύμβολον, ἤγων τ τ Χριστιανικῆς πίστεως ἐξομολόγησιν ἱκανῶς διεσάφησας, ἐπόμενον ἂν εἴη διεξελθεῖν νῦν τὰ τῆς φρονήσεως καὶ εὐχαριστίας. Περὶ φρονήσεως ἢ τ λόγον ποιούμενοι ποίᾳ μεθόδῳ χρησόμεθα;

Μ. Ταύτῃ, εἰμή σοι ἄλλως δοκῇ, ὦ διδάσκαλε, πρῶτον λέγωμεν περὶ τ δευτέρου, ἐπὶ πίστις ἐλπὶς τείνον, πῶς διακείμενοι τελεταῖον, παιτεῖας ὀφείλομεν.

Δ. Πρῶ-

quuturum non esse, nec factorum nostrorum rationem strictè à nobis repetiturum, neque acerrima justitiæ suæ norma ea examinaturum esse: verùm cunctis eorum defectibus condonatis, Christi gratia ut plenè perfecta esse accepturum. Heb. 11.46. &c. totum. Psal.130.3. & 143. 2.

M. *Quando igitur Deus per fidem tum ut justi habeamur, nobis largitur, tum opera etiam nostra per eam sine offensione accipit: narra mihi, ingenitámne naturæ virtutem, an gratuitum Dei munus esse fidem existimas?*

A. Donum Dei, idque eximium certè atque præcellens fides est. Nam Deus nos verbo suo instituens, & mentibus nostris sancti spiritus sui lumen clarissimum præferens, aptos nos efficit ad ea discenda credendáque, quæ alioquin obscuræ intelligentiæ nostræ vis nullo modo capere posset. Quod percipientes Apostoli à Domino precantur, ut fidem ipsis adaugeat. Matt. 16.17. Mar.9.23,24 Joh.9.38,39 1 Pet.1.21. Luc.24.25, 27,45,46. Rom. 10. 8, 14,16,17. Col. 1.9. 1 Tim. 2.7. Luc.17.5.

M. *In tempore ipso in precationis mentionem incidisti. Postquam enim Legis divinæ, Symbolíque, hoc est professionis fidei Christianæ declaratio est à te jam perfecta, supereſt ut proximo loco de oratione, gratiarumque actione dicatur. In expositione vero orationis, quæ est servanda distributio?*

A. Hæc, nisi aliter tibi visum fuerit, magister, ut primùm, à quo: deinde qua fidentia: tertiò, quo mentis affectu: postremò, quid sit precandum declaretur.

Περὶ Προσδοκῶν.

Δ. Πρῶτον ἓν εἰπὲ, τίνι νοῇς εὐχεσθαι δεῖν ἡμᾶς.

Μ. Ἑνὶ Θεῷ, καὶ ἄλλῳ οὐδενί.

Δ. Διὰ τί;

Μ. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς μόνος τῆς ζωῆς ἡμετέρας καὶ τοῦ ἀσφαλίσματος, καὶ τῆς σωτηρίας, καὶ πάντων ἧς ἀγαθῶν τὸ κράτος ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐξουσίᾳ ἔχει, δοῦλον ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ καὶ αἰτεῖν καὶ προσδοκᾶν ἅπαντα, ὅσων χρείαν ἔχομεν, καὶ εἰς μηδενὸς ὑποπεσόντας προσδοκίαν καταξάντας πρὸς τὴν βοήθειαν αὐτοῦ καταφεύγειν.

Δ. Τίνος χάριν οὐκ ἔξεστι προσδοκᾶν ἀναπέμπειν τοῖς ἁγίοις ἢ τοῖς εὐσεβέσιν ἀνθρώποις τοῖς τελευτήσασιν ἤδη τὸν βίον, ἢ καὶ τοῖς ἀγγέλοις;

Μ. Ὅτι ὁ Θεὸς τὴν ἡμετέραν ἐκείνοις μόνοις ἐπίκλησιν, ὡς δεσποτείαν τῇ αὐτοῦ μεγαλειότητι ἰδίως προσήκουσαν ἀπαιτεῖ, ὧν ἐ δεῖ μοι ἄλλῳ ἀπονέμειν.

Δ. Ἢ καὶ ἄλλο τί ἐστι;

Μ. Εἰ προσδοκᾶς ποιεῖσθαι ἄλλον ὑπουργητὴν παρὰ τὸν Θεὸν μόνον ἐπικαλεσόμεθα ἄν, οὕτω ποιεσόμεθα ἀνάδειξιν ἀπὸ τῆς Θείας λόγου πληροφορίας, καὶ ἀκολούθως τούτῳ ἀνάδειξιν πίστεως, ἥτις τῷ Θείῳ λόγῳ ἐρίζωται· ὅθεν οὐκ ἂν εἴη εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα εὐσεβεῖν, ἀλλὰ δεινῶς αὐτῷ προσκρούειν.

Δ. Μέμνημαι γοῦν ὅτι τὸ διασαφεῖν πῶς ἂν ἡμεῖς, οἱ ἀνθρώπια ἄθλια πεφυκότες, καὶ παντοδαπῶς ὄντες ἀναξιώτατοι, τὴν ἀθανάτῳ δόξῃ ὑπερβάλλοντα Θεὸν προσκυνεῖν δυνησώμεθα.

Ὅτι

M. *Principio igitur narra mihi quem putes precibus appellandum esse?*

A. Unum Deum, præterea neminem.

M. *Quam ob rem?*

A. Quoniam Deus, vitam, præsidium, salutem nostram, bonáque universa solus in potestate ditionéque sua tenet, par est, ut omnia quæ nobis opus erunt, ab illo postulemus & expectemus, & ut in cunctis periculis in ejus tutelam perfugium habeamus. Psa. 17. 7. & c. & 28. & 46. & 78. & 104 & 107. tot.

M. *Quare dives, sive pios homines, qui ex hac vita migrârunt, aut etiam angelos non precabimur?*

A. Quia Deus nostram sui solius implorationem, ut cultum, qui ad ipsius majestatem propriè & privatim spectat, requirit, quam non licet alteri cuiquam tribuere. Psa. 50. 15. 89. 26. Joh. 16. 23, 24. Esa. 48. 11.

M. *Ecquid præterea?*

A. Si in precatione alium aliquem, præter solum Deum appellaremus, sine authoritate verbi divini, & quod consequens est, sine fide, quæ verbo Dei nititur, id faceremus: quod facere, non esset Dei numini pietatem tribuere, sed in ejus gravem offensionem incurrere. Rom. 10. 8, 14, 16, 17. & 14. 23. Heb. 11. 6.

M. *Perge nunc exponere, qua fiducia mortales miselli, qui multis modis sumus indignissimi, Deum immortali gloria præcellentem compellere audeamus.*

Μ. Ὅταν μέλλωμεν εὔχεσθαι, ἐ προσιέμεθα τῷ Θεῷ προπετῶς, ὡς ἄξιοι ὄντες ἐξακουσθῆναι· ἀλλὰ τὸ ἐναντίον ἀναξίους ἡμᾶς ἐπιγινώσκοντες, ἐπὶ τῷ χρίσματι τῷ μεσίτῃ ὀνόματι προσπίπτομεν ἔχομεν, ἐφ' ᾧ τὴν ἀξίαν ποιεμένοις τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς εὐνοϊκῶς ἔχειν ἐλπίζομεν.

Δ. Πῶς οὖν ταύτην, ἣν λέγεις, τὴν ἐλπίδα ἔλαβες;

Μ. Ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις, αἵτινες ἡμῖν ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς διὰ Χριστοῦ πεποίηνται, πιστεύω, πάνυ πεπεισμένος ὅσα μὴ βεβαίας πίστεως παρὰ Θεοῦ τοῦ παθόντος, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ αἰτήσωμεν, ἐκεῖνα λήψεσθαι, ἐφόσον μέλλῃ ἡμῖν ὠφέλιμα εἶναι.

Δ. Νῦν δήλωσον πῶς τὴν νῦν διαπύστως ὀφείλομεν ἐν τῷ προσεύχεσθαι τῷ Θεῷ;

Μ. Ἐὰν ἡ τῶν ἡμετέρων παλαιοτήτων καὶ πλημμελημάτων, οἷς ζωχρόμεθα, ἀνάμνησις μεγίστας, ὡς καὶ πρέπει, λύπας τὴν διανοίαν ἡμῶν ἐμποιῇ, ἀνάγκη ὅλως ὅτι πάσης εὐχῆς ἄξιον ἡμῖν δοκεῖν, ἐκείνης ἀπαλλάττεσθαι τοῦ ζωηδότους μεείμνης καὶ ὅτω μὴ πάσης προσλιπαρήσεως καὶ ἱκετηρίας καὶ διαπύρου πόθου διαθέσεως τὴν τοῦ Θεοῦ ἔλεον καὶ ὁπωσοῦν ἀπήσομαι.

Δ. Οὐκ ἀρκεῖ ἓν ῥήματα μόνον ἐν τῷ στόματι πέμπειν, ὅταν ποιώμεθα τὰς λιτάς;

Μ. Ὁ Κύριος ἐπιστρέφει ἐγγὺς ἔσεσθαι καὶ βοήθειαν παρέξειν τοῖς ἀληθῶς, τουτέστι τοῖς μὴ μήμονος ἐννοίας αὐτὸν ὁδηγουμένοις· ἐκείνων γὰρ τὰς εὐχὰς ἀποδέξεσθαι διὸ τὸν λόγον, ᾧ χρώμεθα προσευχόμενοι,

A. Precaturi, non in Dei conſpectum inſolenter nos damus, quaſi promeriti ut exaudiamur: Verùm noſtram indignitatem agnoſcentes, Chriſti Mediatoris nomine aditum habemus, quo deprecatore, divinæ majeſtatis benevolentiam nobis non eſſe defuturam confidimus. Pſal.79.8,9. Dan.9.18. Joh. 14.13. & 16.23,24. Eph.2.18. 1 Tim. 2.5. Heb.4.14,16. & 10.19,22.

M. *Qua ratione in hanc, quam dicis, ſpem adduceris?*

A. Promiſſis divinis, nobis in ſacris literis per Chriſtum factis; fidem habeo, nihil dubitans, quæcunque certâ fide à Deo Patre Chriſti nomine precamur, quin ea quantùm quidem nobis conducent, exoraturi ſimus. Matt.21.21, 22. Mar.11.23, 24. Joh.14.13. & 16.23.24. Heb.10.19, 22,23. Jac.1.6,7. & 4. 3.

M. *Jam quo mentis ſenſu Deus implorandus ſit, declara.*

A. Si miſeriarum ſcelerúmque noſtrorum quæ nos opprimunt, recordatio acerbiſſimos, ita uti par eſt, animorum dolores nobis commoveat, fieri aliter non poteſt, quin omnibus exoptemus votis, ut ex illa conſcientiæ ſolicitudine, quæ nos ita vexat, eripiamur: atque ita omni obſecratione, obteſtatione, ſummóque mentis ardore, divinam miſericordiam & auxilium efflagitabimus. Pſal.6. & 38. totus. & 50. 15. & 124. totus. Rom.7.18. &c. & 8.22, 23,26. & 12. 12. 2 Cor.3.4,5. Luc.18.1,5,7. Eph.6.18. Col.4.2. 1 Tim.2.1.

M. *In precatione igitur verba ſolùm ex ore fundere ſatis non erit?*

A. Pollicetur dominus ſe propè futurum auxiliatorq; laturũ iis ſolùm, qui verè ipſum, hoc eſt, memori mente implorant, eorum enim vota ſibi pergrata eſſe: quamobrem neceſſarium eſt eam orationem, Pſa. 34.15. & 145.18,19. 1 Cor. 14.7, 11,14,15.

μῶν, γνώσεσθον ἡμῖν ἢ ἀνάγκη, ὥστε ἓν γλώσσαν τε καὶ νῦν ἀλλήλοις συμφωνεῖν.

Δ. Ἡ δέησις παρὰ Θεοῦ ἀξιοῖ, ὅσων ἡμῖν πόθος προσεστί τις;

Μ. Μὴ χρὴ οἶτο τοῖς Χριστιανοῖς ἢ ἀνθρώπων αἰτεῖν τι παρὰ Θεοῦ ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι, ὅσῳ τῷ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ βουλήματι διαφωνῇ, καὶ ὅτῳ τῷ τε Θεῷ σύμφορον ἀνάξιον ἢ, καὶ ἡμῖν λαμβάνειν βλαβερόν. διὸ ἵνα αἰτήσαι μήπως ἡμεῖς τῇ ἰδίᾳ ἀσχολίᾳ ἐνέχοντες διαθέσει ἀπροσκόπως τοῦ προσεύχεσθαι ἀσχολήσωμεν, τύπον τὸν καινὸν ἡμῖν ὁ Χριστὸς προσέθηκε, ὃν χρὴ ἡμᾶς συνεχῶς ἀρμόσασθαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Δ. Τίς δή ὄζιν;

Μ. Αὐτὸς δηλονότι, ὃν ὁ θεῖος διδάσκαλος τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς, καὶ ἡμῖν ὡσαύτως δι' αὐτῶν ἅπασι παρέδωκεν, ἐν ᾧ σύμπασα, ὅσα ἡ αἰτησις παρὰ Θεοῦ δέμις, ἢ τυγχάνειν ἡμῖν συμφέρει εἰς σωτηρίας τινας γνώμας ἀνεκεφαλαιώσατο, ἢ προσευχὴ ἐπωνύμως τῷ ἐξηγητῇ, Κυριακὴ ὀνομάθη. Ἐὰν γὰρ τῇ προσευχῇ διδασκάλου ἡμᾶς διὰ τῆς θείας αὐτοῦ φωνῆς μυσταγωγήσωμεν, τῷ ὀρθῶς προσεύχεσθαι ἐγγὺς ἐλθόντες ἀμαρτήσομεν.

Δ. Τίνι προσεύχου ἐν τῇ Κυριακῇ τρόπῳ λέγε.

Μ. Ὅταν μέλλητε προσεύχεσθε (φησὶν ὁ Κύριος) οὕτως εἴπατε. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς τὸν

qua in precatione utimur, nobis esse cognitam, ut lingua atque mens uno consensu jungantur.

M. *Fas ne est, quæcunque, quorum desiderio aliquo tenemur, à Deo precari?*

A. Deus prohibeat, ut Christiani homines Christi nomine quicquam à Deo postulent, quod sit contra Dei & Christi voluntatem, atq; ita & indignum sit quod largiatur Deus, & nobis etiam accipere pernitiosum. Quam ob causam ne affectione animi impulsi inconsideratè in precatione aberremus, certa nobis formula regulâque est ab ipso Christo expressa, ad quam preces nostras perpetuò debemus accommodare. Matt. 7. 11. & 20. 22. Joh. 16. 23, 24. Jacob. 4. 3. 1 Joh. 5. 14, 15.

M. *Quænam ea est?*

A. Eadem nimirum ipsa, qua divinus ille præceptor auditoribus suis, nobísque per eos universis præscripsit, in qua cuncta quæ à Deo postulari licet, quæq; nobis impetrare expedit, breviter comprehensis perpaucis sententiis complexus est, quæ precatio, de conditoris nomine, Dominica nuncupatur. Si igitur cœlestem magistrum divina voce prænonentem audiemus, haud unquam à precationis rectæ præscripto deerrabimus. Matt. 6. 9, 10, &c. Luc. 11. 1, 2, &c.

M. *Dominicam igitur precationem pronuntia.*

A. Precaturi, inquit dominus, ita loquimini. Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum Fiat. voluntas tua, sicut in cœlo, sic etiam in terra. Panem nostrum Matt. 6. 9. &c. Luc. 11. 2. &c.

τ ἄρτον ἡμῶν τ ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. κ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς κ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. κ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, κ ἡ δύναμις, κ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Δ. Πότερον οἴει ταῦτα δεῖν ἡμᾶς τῷ αὐτῷ ἀεὶ λόγῳ χρωμένους ἐξαγορεύειν, ὥστε ἀεμιτὸν εἶ μὴ ἑνὸς ῥήματος διαμυστάνειν;

Μ. Ἔξεστιν ἀνενδοιάστως ἐν ἄλλοις ῥήμασιν ἱκετηρίας τῷ Θεῷ προσάγειν, ἐὰν σῴζηται τὴν ἔννοιαν τ προσευχῆς ταύτης μὴ ἀσυχῶμεν, κ μὴ τ πίστεως κ διανοίας αὐτῆς, ἧς ἄνωθεν ἐμνημόνευσα, τὸν Θεὸν ἐπικαλούμεθα.

Δ. Πόσα μέρη ὄντι τ Κυριακῆς προσευχῆς;

Μ. Αἰτήσεις ἓξ, ἢ καθ' ἄλλους, ἑπτὰ πειρᾶται, εἰς δύο ἢ μέρη διαιρεῖται. ὧν τὸ πρότερον τὰ τῆς θεότητος αἰτήματα περιλαμβάνον τ τοῦ Θεοῦ δόξης καταστοχάζεται μόνον, ἕτερον ἢ πρὸς τὸ ἡμέτερον λιτελὲς ἰδίως ἀναφέρεται, κ τὰ τρία ἢ τὰ τέσσαρα ἑπόμενα αἰτήματα ἔχει.

Δ. Διὰ τί τ Θεὸν ὕτω διαῤῥήδην προσαγορεύεις, εἰπὼν, Πάτερ ἡμῶν;

Μ. Ὅτι λόγους αὐτῷ οὐχ ὡς ἀπόντι ἢ κωφῷ προσφέρω. ἀλλὰ Θεὸν τ πατέρα ὡς παρόντα ἐπικαλοῦμαι, πληροφορηθεὶς ὅτι τ ἡμετέρων εὐχῶν ἀκούει· ἄλλως γὰρ τ ἀγωνιῶ αὐτῷ μάτην ἂν προσκαλέσαιμι.

Δ. Τὰ ῥήματα καθ' ἓν ἐξετάσωμεν ἀκει-

strum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula. Amen.

M. *An existimas nos ista ad verbum expressa semper debere recitare, ità ut uno verbo aberrare non liceat?*

A. Licitum est sine ulla dubitatione, verbis aliis Deo preces adhibere, si modò à precationis hujus sensu non declinemus, eáque fiducia atque mente, quam antè dixi, Deum imploremus.

M. *Quot sunt dominicæ precationis partes?*

A. Postulata quidem sex, aut ut quidam partiuntur, septem complectitur, ex duabus tamen universè partibus constat: ex quibus una priores tres postulationes continens, ad divinam gloriam directò spectat: altera ad nostram peculiariter utilitatem attinet, & tres, aut quatuor posteriores petitiones comprehendit. Partes Dominicæ precationis.

M. *Cur Deum ita nominatim compellas, dicens* Pater noster.

A. Quoniam non ut absenti, surdóve verba facio, sed Deum patrem, ut præsentem invoco, pro certo habens, preces illum meas audire: nequicquam enim alioquin opem ab eo peterem. Psal. 33. 13, 14. & 34. 15, 17, 18. & 94. 9, 10, 11. & 13. 1, 2, &c. & 145. 18, 19.

M. *Verba sigillatim paulò accuratius*

excu-

ἀκριβέστερον· διὰ τί προσαγορεύεις † Θεὸν τὸν τῶν Παίδων ὀνόματι;

Μ. Ἐπειδὴ ἡ τῶν ὀρθῶς προσεύχεσθαι χρηπὶς, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ἐν βεβαίᾳ τινὶ ἐλπίδι τοῦ λήψεσθαι αὐτὰ κεῖται, ἤθελεν ἡμᾶς τῷ χρηστοτάτῳ τῶν παίδων ὀνόματι χρωμένους αὐτὸν προσφωνεῖν, ὅπως αὐτῷ ἐνδιαφερομένῳ, ὡς τέκνα πατρὶ προσήκομεν, αὐτὸν ἡμῖν βοηθὸν ἔξειν παρασκευάσωμεν. καὶ μὴ ἵνα τοσούτῳ πλείονα ἐλπίδα ἔχοντες, ἢ μὴ τοῖς φυσικοῖς τοκεῦσι προσίενες) παρέχειν τοῖς παισὶ ἑαυτῶν, ἐκείνῳ προσερχώμεθα, ὅσῳ θεὸς ὁ ἀνθρώπου πατὴρ δυνάμει, καὶ ἀγαθωσύνῃ, καὶ προθυμίᾳ τοῦ βοηθεῖν ἁπάντων τῶν γηΐνων γονεστέρων προφέρει.

Δ. Ἢ καὶ τι ἄλλο ὑπομνᾷ ἡμᾶς τὸ τῶν παίδων ὄνομα;

Μ. Ὅτι προσερχόμενοι τῷ ὀφειλομένῳ τῷ πατρὶ ὑπὸ τῶν παίδων εὐσεβείαν, καὶ τιμὴν, καὶ ὑπακοὴν προσφέρειν, καὶ νῦν τοιοῦτον ἔχειν ὀφείλομεν, οἵῳ ἂν πρέποι τοῖς υἱοῖς τοῦ Θεοῦ.

Δ. Τίνος ἕνεκα Θεὸν ἀναμιξ † ἡμέτερον πατέρα μᾶλλον, ἢ † σὸν ἰδίᾳ ὀνομάζῃς;

Μ. Παντὶ τῷ εὐσεβεῖ ἀξιῶναι ὁμολογῶ, Θεὸν καλεῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ἀλλ' ὅτω δεσμῷ εἷς τῶν Χριστιανῶν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπῃ πρέπον ἦν, ὧδ' ἔκρασαν τῆς κοινῆς πάντων ὠφελείας σχολάζειν. διὸ ἦν αἰτίαν ἐν ὅλῃ τῇ εὐχῇ ταύτῃ οὐδὲν ἂν ἐνεργῆς ὑπὸ τῶν ἄλλων χωρισθὲν, ἀλλὰ πάντα κοινῶς ὑπὸ πάντων ἀξιῶν).

Δ. Μῶν τί ὄζει πρὸς τοῦτο;

Μ. Οἱ

xcutiamus: Deum quare nuncupas Patris *nomine?*

A. Quia rectè precandi fundamentum, ut ſuperiùs diximus, in exorandi ſpe firma poſitum eſt, voluit Deus ſuaviſſimo nos patris vocabulo ipſum appellare, ut fidenter ad ſe, ſuíque auxilii ſumma cum expectatione, haud aliter ac ſuum filii parentem aſſolent, accederemus: imò ut ſpe tam multo meliore, quàm ulli liberi de naturali patre habere poſſunt, ipſum adeamus: quàm longe Deus cœleſtis ille pater, poteſtate, bonitate, propenſáque ad juvandum voluntate, terreſtribus parentibus univerſis excellit.

Matt. 21. 21, 22. Mar. 11. 22, 23, 24. Joh. 16. 23, 24. Heb. 10. 19, 22, 23. Jac. 1. 6, 7. Rom. 8. 15, 16. Gal. 4. 6. Matt. 7. 7, 11

M. *Nunquid nos aliud commonefacit paternum hoc nomen?*

A. Ut in precando debitam à liberis patri cœleſti pietatem, honorem, obſequium præſtemus, eóque animo, qui filiis Dei convenit, affecti ſimus.

Luc. 11. 9, 13. Malac. 1. 6. Matt. 16. 39, 42.

M. *Quare Deum promiſcuè* Noſtrum patrem, *potius quam tuum propriè nominas?*

A. Pio cuique licitum eſſe fateor, Deum appellare ſuum, is tamen amoris inter Chriſtianos ardor eſſe deberet, ut unuſquiſque quod ad omnium communem commodum attinet, ſpectaret: quam ob cauſam in univerſa iſta poſtulatione nihil à reliquis ſeparatim, verùm publico ſanctorum nomine omnia efflagitantur.

Pſal. 22. 1, 2. Rom. 1. 8. 1 Cor. 1. 4. Rom. 12. 4, 5, 10, 16. 1 Cor. 10. 24. & 13. 5. & 12. 12. &c. 21 &c. 25. 26. &c.

M. *Ecquid amplius?*

A. Divites

Περὶ Προσδοκίας.

Μ. Οἱ πλέοντες καὶ ἐμπορεύεσθαι τὴν ἀνθρώπων ναυδεξίαν καὶ πενήτων καὶ πλουσιωτέρων μὴ διαφορᾶν, ἀλλ' αὐτοὺς ὡς αὐτοπράκτορας ὄντας φιλεῖν, ὃς ὁ Θεὸς τὰ τῶν ἰχθύων πλῆθος οὐκ ἀπαξιοῖ, καὶ ἀνάπαλιν οἱ ἐπὶ δυσκλείᾳ καὶ δυσχερείᾳ μάλιστα καταφερόμενοι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ταύτης τὰ παραμυθίας ἀπολαύειν ἔχουσιν, ὅτι πατὴρ ὁ Θεὸς ἐστὶν ἐν ἐρημίᾳ διατρίβει τὰ καὶ συνοίδε εἰς αὐτοὺς ἀφορᾶλλων.

Δ. Διὰ τί ἐν ἐρημίᾳ εἶπε τὸν Θεὸν λέγεις;

Μ. Ὅτι πιστεύω Θεὸν ἐν ὑψηλοτάτῳ τὰ αἰωνίᾳ καὶ μακαριωτάτης εὐδαιμονίας βάθμῳ, καὶ οἱονεὶ ἐν ἀκροπόλει τῇ ἐρημίᾳ μοναρχοῦντα, ἁπάντων ὡσαύτως ἧς θεαμάτων ἔχειν τὸ κράτος, καὶ τὰ τε ἄνω, καὶ τὰ κάτω, καὶ τὰ ἐν μέσῳ ὄντα ἅπαντα, ὡς θεᾷ ὁμμάτων κείμενα συνιέναι καὶ διακοσμεῖν.

Δ. Μῶν τί λείπεται.

Μ. Παιδόμβα μηδὲν αἰτεῖν, ὅσον ἀναξιον ἢ τῆς Θεᾶς, ἀλλὰ τῇ ἐρημίᾳ πατεῖ διηνεκέσι τὰς διανοίας ἀπὸ γῆς καὶ γηΐνων θεαμάτων ἀνεγείρειν καὶ ἀνακαλεῖσθαι, καὶ τὰ ἐρήμια μελετῆσαι, πλὴν εὐδαιμονεστάτην τῆς παθῶν ἡμετέρα μακαριότητα, καὶ ἐρανὸν, ὡς πλὴν παρ' ἐμοὶ διὰ χειρὸς κληρονομίαν ὄντα ἀεὶ μάλιστα πάντων ἐπιποθεῖν.

Δ. Ἀνεφλωμένος ἐν ἤδη ἔστι μακαρίσαι τὴν θεότητος εἰς τὴν θεσπεσιότητα ταύτης, μέμφει ἐπὶ τῇ θεότητι αὐτῆσιν.

Μ. Πρῶτον αἰτῶμεν ἁγιασθῆναι τὸ ὄνομα τῆς Θεᾶς.

Δ. Ποῖόν

A. Divites & optimates commonefiunt, ne pauperes humiliores{que} contemnant, sed ut eos tanquam germanos fratres, benevolentia complectantur, quibus Deus filiorum honorem tribuere non dedignatur. Rursum verò tenuissimi quique miselliq; homines, qui in hac vita maximè neglecti esse solent, hac interea spe mentis suas possunt recreare, quòd patrem in cœlo summa præditum potestate, sibíque benevolentissimum habeant. Mal.2.10. Joh.8.41. Eph.4.5.6. Jacob.2.1, 2,3,5. Deut.10. 17, &c. Psal.10.17, 18.& 68.5,6. & 146.6,7,8.

M. *Quare Deum as* in Cœlo esse?

A. Propterea quod credam Deum in sempiternæ, & fœlicissimæ beatitudinis excelsissimo gradu, cœlique quasi arce altissima imperium gerentem, rerum simul omnium præpotentem esse, & superâ, infera, media, universa, ut in præsentia sua, conspectúque posita, intelligere atque gubernare. Psal.11.4,5. &c. & 20.6. & 33.13,14. & 13.4,5,6. & 115.3.

M. *Ecquid præterea?*

A. Monemur ne quicquam Deo non digtum postulemus, sed ut cœlestem patrem alloquentes, mentes à terra rebúsque terrenis exuscitemus atque avocemus: superáque & cœlestia meditantes, felicissimam illam parentis nostri beatitudinem, cœlúmq; ut paternam per Christum hæreditatem, summa semper cupiditate expetamus. Col.3.1. &c. Rom.8.17. Eph.1.14,18. Heb.9.15. 1 Pet.1.3,4.

M. *Aperto igitur nobis nunc tam fœliciter vestibulo hoc primo, ingressionéq; ad precandum, perge ad primam petitionem.*

A. Principio petimus, ut Dei nomen sanctificetur.

M. *Hoc*

Περὶ Προσευχῆς.

Δ. Ποῖόν ὄζι τὸ βέλημα αὐτῦ;

Μ. Πρώτως ευχόμθα τὸ τῦ Θεῦ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις ηγιάζεδζ ὅπ μάλισα γνώσιμον κὴ σῶον, κὴ τιμὴ πμὴ κὴ τὸ κλέΘ αὐτῦ παντα χῦ τῆς οἰκυμθήνης, ὅπω λαμπρύνεδζ, ὡς προσήκει. εἶτα, τὰ ψ̃ψ̃ πλασῶν κὴ κενῶν θεῶν ὀνόματα παντελῶς ἀφανίζεδζ κὴ ἐξολεθρεύεδζ, ὥσε τὸ θεϊκὸν Θεῦ τῦ ὑψίσ παρῆς μόνε ὄνομα κὴ δόξαν πμᾶδζ, κὴ ὑπὸ πάντων, ὅσοι ἐν πάσαις ἡλικίαις κὴ ἐν πᾶσι τόποις κὴ ἕδνεσιν ἔζησ, καθαρῶς κὴ ἀγνῶς θεοκυλεῖδζ.

Δ. Τί προὶς τύτοις;

Μ. Ἔτι δεόμθα τὸ ἐρχθ̃ν.τῦ Θεῦ ὄνομα διὰ τὰ ἡμῶν πεπλημμελημθόα μὴ λοιδορεῖδαι, κὴ οἱονεὶ ἀπιμίαν πνὰ ὑποιμθέιν, ἀλλὰ τέναντίον διὰ τιμὴ ἡμετέραν εἰς τὸν Θεὸν ευλάβειαν κὴ εἰς ἅπαντας φιλανθρωπίαν μειζόνως δοξάζεδαι.

Δ. Πρῶ ἴδη νῶ;

Μ. Δεύτερον ευχόμθα, τιμὴ βασιλείαν τῦ Θεῦ ἐλθεῖν· τυτέσιν, ἵνα τιμὴ θεϊκιμὴ τῦ λόγε αὐτῦ κὴ Εὐαγγελίε τῦ Χρισῦ ἀληθειαν, δι' ἧς ἐν ταῖς ψ̃ψ̃ ἀβλαβῶν κὴ ευσεβῶν ἀνθρώπων καρδίαις, ὁ Θεὸς βασιλεύει, σκότω κεκαλυμμθίμ ἐ πρεί-δη. ἀλλ' ἵνα ἡ γνῶσις αὐτῆς μᾶλλον ἔπ κὴ μᾶλλον φανερωθῇ τοῖς ἀνθρώποις, τιμὴ θεϊκιμὴ αὐτοὶς διδασκαλίαν παιδεύσα. Ἱκετεύομμ δὲ τὸν Θεὸν τᾶς παρέργαις ἀπάταις ἐναντιῶδαι, καὶ τὰς τῦ Σαταν̃ τε κὴ ψ̃ψ̃ πονηρῶν ἀνθρώπων μανικὰς προσβολὰς καταργήσαδαι καὶ

αβέστως

M. Hoc quam habet ſententiam?

A. Poſtulamus primùm ut divinum nomen mortalibus quàm maximè cognitum manifeſtúmque reddatur, ejuſque honor atque decus ubique terrarum & gentium, ita ut convenit, illuſtretur. Utque fictorum futiliúmq; Deorum nominibus prorſus obliteratis & abolitis, ſolius Dei cœleſtis patris divinum nomen atq; majeſtas in honore habeatur, atque ab omnibus omnium ætatum hominibus, ubicunque locorum atque gentium, puris integríſque mentibus imploretur.

Joſ.24.14.23 Pſal.89.5,6, &c. Pſal,96.1,2, 3,&c.& 97.7 9. & 113. & 115. & 135. & 145. tot. Joh.4.23,24. Rom.1.23. & 11. 36. & 16. 27. 1 Cor.10.31. Eph.3.20,21 1 Tim.1.17.

M. *Quid adhuc ſupereſt?*

A. Optamus ne in ſacroſanctum Dei nomen ob aliqua delicta noſtra, maledicta conferantur, illíq; quaſi infamia quædam inferatur: ſed ut potiùs per noſtram in Deum religionem beneficentiámque erga homines, divinum nomen omni laude cumuletur.

Eſa. 52.5,6. Eze.36.20, 21. Rom.2.24. Matt.5.16. 2 Theſ.1.11, 12.

M. *Perge porró.*

A. Proximo loco poſtulamus, ut. Dei regnum adveniat, hoc eſt, ne divinam ſui verbi atq; Evangelii Chriſti veritatem, per quam in innocentium piorúmq; hominum cordibus Deus regnat, obſcura caligine tectam latere patiatur: ſed ut ejus notitia mortalibus indies clarius illuceſcat, cœleſti cos doctrina erudiens. Optamúſq; ut Deus ſe velit opponere verſutis fallaciis, & frangere atque extinguere furentes impetus Satanæ, ſceleratorúmque hominum, qui veritatem, vel commentitiis fabulis obſcurare,

Matt.9.38. & 24.14. & 28.19,20. Luc.4.18,19. Joh.17.17,20 2 Cor. 3.15, 16. & 4.2,3, &c. Eph.6.18,19 2 Theſ.3.1,2. Matt.13.25, 38,39. & 15. 2,3,5,6,&c. Mar.7.3,4. &c.7.8,9,&c,

σβέσαι, ὅσοι τῇ ἀληθείᾳ ἢ διὰ πλασῶν μύθων ὑπαχθεῖεν, ἢ δι' ἀπιστίας καταπεζομαχῶν αὐτῷ ῥιζόθεν ἐκκόψειν πειρῶν.

Δ. Λέγε τὸ ἑφεξῆς.

Μ. Εὐχόμεθα τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἱερᾶς πνοῆς αὐτοῦ καταλάμπειν καὶ κυβερνᾶν τὰς ψυχὰς ἁπάντων, ὅσοι εἰσὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἐν ᾗ ὥσπερ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἰδίᾳ κυριεύει καὶ ἐκείνοις, ὡς αὐτὸς σαφῶς ἔφη διὰ τῆς βοηθείας καὶ δωρεᾶς αὐτοῦ ἐξεῖναι παρέχειν, ὅπως τῷ διαβόλῳ τε, καὶ τῷ κόσμῳ καὶ τῇ πονηρᾷ ἐπιθυμίας γυναίως ὑπεραλθεῖν δωρήσωνται, καὶ ἐκείνων καταπολεμηθέντων τὸ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς κράτος φανερὸν γένηται. καὶ ὅπη τέλει πάντων ἡμῶν τ' αὐτοῦ καὶ ἡμετέρων πολεμίων καταπεπατημένων καὶ καταπεπεμμένων Θεὸν μόνον εἶναι ἁπάντων ἐγκρατῆ, καὶ ἐπιφανέστατα βεβασιλεύειν καὶ ἡμῖν ὡς αὐτοῦ πιστοῖς καὶ κληρονόμοις διὰ Χριστοῦ ἐπάρξαι τὴν αἰωνίαν βασιλείας αὐτοῦ μεταδιδόναι.

Δ. Τί ἔπεται ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ;

Μ. Ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γένηται. Εἰκὸς γὰρ ὄντι τοῦ παῖδας τῇ ἑαυτοῦ γονέων βουλῇ ἑαυτοὺς ὅλους ἀφιδρύσασθαι, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ γονέως ἀρεσκόντως τῇ τοῦ παίδων γνώμῃ πολιτεύεσθαι.

Δ. Διὰ τί προστίθεται, Ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς;

Μ. Ἐπειδὴ αἱ τῶν γηΐνων ἀνθρώπων διάνοιαι τοιοῦταί πεφύκασιν, οἷαι ποικίλαις ἐπιθυμίαις ἀναφθεῖσαι ὁρμῶσι πρὸς τὰ

Regnum Dei. 3. Petitio. Dei voluntas.

ſcurare, vel ſævitia oppreſſam, radicitùs tollere moliuntur. Joh. 16.2,3 &c. & 17. 14,15.

M. *Proſequere.*

A. Oramus, ut Deus per ſacrum ſuum ſpiritum illuſtrare & moderari velit mentes omnium, qui ſunt Dei ipſius Eccleſia, in qua, ut in regno ſuo, propriè dominatur: eóſque, ut ſuos milites, ope atque virtúte ſua roborare velit, quò ſtrenuè contra diabolum, mundum, appetitúſque vitióſos arma capere poſſint, illíſque devictis, Dei in terris imperium dilatare: & ad extremum, omnibus ipſius pariter atque noſtris hoſtibus conculcatis, atque protritis, Deus univerſa ſub ditionem dominationémque ſuam ſubjuget, glorioſiſſiméque triumphum agat: & nos etiam ut ſuos per Chriſtum liberos atque hæredes, ſempiterni tandem ſui regni participes faciat. Joh. 16. 13. Eph. 3. 21. Luc. 22. 31, 32. Rom. 6. 12. &c. & 8. 5, 9, &c. & 16. 20. Gal. 5. 15, 16, &c. Eph. 6, 10. &c. & 17. 18, 19, &c. 1 Pet. 5. 8, 9. Mat. 25, 34, 40, 46. Rom. 8. 16, 17, 18. 1 Pet. 1. 3. 4. Tit. 3. 7.

M. *Quid eſt deinceps in oratione Dominica?*

A. Ut *Dei voluntas fiat.* Par enim eſt, ut liberi ad parentum arbitrium totos ſe accommodent, non è contrario ut parentes filiorum arbitratu vivant. Pſa. 40. 8. Mat. 26. 39, 42. Joh. 5. 30. & 6. 38. Eph. 6. 1.

M. *Quare adjungis, Ut in terra fiat, ibidem ac in cœlo, Dei voluntas?*

A. Quoniam terrenorum hominum animi, variis ardentes deſideriis, ad ea expetenda perficiendáque concitentur, quæ Rom. 8. 5, 7. &c.

Deum

τὸ ὀρέγεσθαι καὶ προσπίπτειν τοῖς προσκυνουμένοις τοῦ Θεοῦ χαλεπώτατα, εὐχόμεθα αὐτῷ διὰ τῆς θείας τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἐπιπνοίας, οὕτω τὰς ψυχὰς ἀπάντων ἡμῶν πρὸς τὸ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ βούλημα ὅλας ἀναστρέφεσθαι καὶ πλάσασθαι, ὥστε μηδένα ποτὲ ἐπιθυμεῖν ἢ αἰτεῖν, ὅπερ τῇ θείᾳ αὐτοῦ θελήσει διαφωνῇ.

Δ. Ἴδε δὴ ἐπὶ τὰ μὴ ταῦτα.

Μ. Πρὸς ἃ τούτοις εὐχόμεθα ὅσα ἡμῶν ὁρῶμεν ἐπιγινόμενα κατὰ τὸ τοῦ Θεοῦ βούλημα μὴ μόνον εὐγνωμόνως φέρειν, ἀλλὰ καὶ ἡδέως ὑπομένειν αὐτό· ἔτι δὲ, ἐπειδὴ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, τὰ πνεύματα δηλαδὴ πυρὸς καὶ ἀστέρες πεφανεῖς, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς ὧν αὐτοῦ κτισθέντων ἄστρων, τῇ θείᾳ αὐτοῦ βουλήσει συνεχῶς πείθονται, εὐχόμεθα σύμπαντας ὁμοῦ χθονὸς ἀνθρώπους τοῦτο τὸ ὑπακοῆς ὑπόδειγμα πρὸ ὀμμάτων ἡμῶν ἐν πεδίῳ πεφυκὸς μιμεῖσθαι πρὸς τὸ τοῦ μεγαλειότητος αὐτοῦ νεῦμα ἀποβλέπειν, καὶ ἑαυτοὺς ὅλους ἐκείνῳ προσαρμόττειν, ἵνα καθάπερ ἐν πεδίῳ, οὕτω καὶ ἐπὶ γῆς πάντες ὑπείκωσιν, οἵτινες τῇ ἱερᾷ τοῦ Θεοῦ βουλήσει ἐναντία φρονεῖν ἢ λέγειν.

Δ. Ἔστι τι ἄλλο;

Μ. Ὅτε ὁ Θεὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις σαφέστατα ἐδήλωσεν ἡμῖν (μαρτυρεῖ δὲ τούτῳ τὸ τῆς διαθήκης, ἤγουν τῆς τελευταίας αὐτοῦ βουλήσεως ὄνομα, ὅπερ αὐτοῖς προσῆκε) παντὶ τῷ σαφὲς, ὅτι οἱ τῆς τῶν γραφῶν ἐννοίας ἀμυδρότερον ὄντες, ἅμα καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλήσεως ὅλως ἀσχοῦσιν.

Δ. Ἐπεὶ

Deum graviſſimè offendunt, precamur, ut divino ſpiritus ſui inſtinctu noſtras omnium mentes ad majeſtatis ſuæ nutum ita totas convertere atque formare velit, ut nihil unquam, quod ſit contra divinam ipſius voluntatem appetamus, aut exoptemus. Rom. 8.2,5, 9, 11, &c. 14,15, &c. 1 Cor. 2.12. &c. & 3.16. Act. 21.14. 1 Pet. 3.17. & 4.12,13. &c.

M. *Perge.*

A. Oramus etiam, ut quæcunq; nobis de divina voluntate obvenire animadvertimus, ea non tantùm toleranter, ſed & libenter etiam feramus, & perferamus. Præterea quum angeli ipſius, cœleſtes illæ mentes præclariſſima item Aſtra, Sol, Luna, cæteráque ſydera ab ipſo condita, divinæ ejus voluntati aſſiduè obtemperent, optamus, ut univerſi in terris mortales exemplar hoc obedientiæ, nobis ante oculos in cœlo propoſitum imitantes, majeſtatis ſuæ nutum intueamur, nóſque totos ad illum accommodemus, ut quemadmodum in cœlo, ita & in terra nullus reperiatur, qui ſacroſanctæ Dei voluntati adverſetur, aut reclamet. Pſal. 19.1. &c. & 91.11. &c. & 103. 20. &c. & 104.4. & 135.7. &c. & 136.7,8,9. Heb. 1.6,7, 14. Apoc. 7.11. &c. & 19. 11. & 22.9.

M. *Ecquid amplius?*

A. Quando Deus voluntatem ſuam in ſacris literis apertiſſimè declaravit, quod etiam vocabulo Teſtamenti, hoc eſt, Supremæ ſuæ voluntatis eas nuncupans, clarè indicavit, minimè eſt dubitandum, eos, qui de ſcripturarum ſententia diſcedunt, Dei etiam ſenſu omninò aberrare. Deut. 4.2. & 5.32. & 28.14 Mat. 7.21. & 12.50. & 15. 3. &c. 2 Cor. 3.6, 14. Gal. 3. 5.

M. *Quando*

74

Περὶ Προσευχῆς.

Δ. Ἐπὶ ποῖς τὰ ἐρωτηθέντα δεῖ τὸ πρότερον τῆς Κυριακῆς προσεύχεσθαι μόνον, ἐν ᾧ αἱ πρεῖς αἰτήσεις αἱ ποῖς τὴ τῦ Θεῦ δόξαν ἴδιά ἀναφερόμεναι δεικέχονθ, ἱκανῶς ἀπέκρινες· νῦν δὲ τὸ δεύτερον μέρος, ὃ ἡμῖν λειτελέντων σοχάζε χρεὼν μεταβαίνωμεν.

Μ. Τῦ δευτέρυ μορίυ τὸ πρῶτον αἴτημά ἐστι, Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιέσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Δ. Τὸ Ἄρτος τί δηλοῖ;

Μ. Οὐ μόνον τὰ βρῶμα ἡμῖν κὴ ἐδέσπατα ἀναγκαίαν ὑπαρχόντα, ἀλλὰ κὴ συλλήβδην ἅπανθ', ὅσα ποῖς τὴ ἀσφάλειαν κὴ σωτηρίαν τῦ βίυ, κὴ ποῖς τὸ ἐν ἡσυχίᾳ κὴ ἀφοβίᾳ ζῆν ἀναγκαῖά ἐστι.

Δ. Μῶν τι ἄλλο νοεῖς ἡμᾶς τὸ τῦ ἄρτυ ὄνομα;

Μ. Ἵνα μὴ ζητῶμεν ἢ ἐρανίζωμεν τὰ ποῖ τίμιὰ ἐν τοῖς ποτοῖς κὴ σιτίοις τρυφὴν ἐβεβήκατε, μήτε σολὰς πολυτίμυς, μήτε δαψιλῆ τράπεζαν ἡδονῆς χάριν· ἀλλὰ μαλακίαν κὴ θρύψιν χαίρειν ἐῶντες, τῇ μετρίᾳ κὴ σώφρονι κὴ ὑγιεινῇ διαίτῃ τρεφώμεθα, ἱματισμὸν ὃ ὀλίγον κὴ τ' ποσόντα ἀναπτώμεθα.

Δ. Πῶς τ' σὺν ἄρτον λέγεις, εἰ σοὶ ὑπὸ Θεῦ δίδοδαι αἰτεῖς;

Μ. Θεῦ δίδοντ' ἡμέτερον μέν· αὐτὸς γὰρ καθ' ἑκάστην δωρεῖ αὐτὸν ἡμῖν εἰς τροφὴν, καίτοι τῆ ἡμῶν ἀξίᾳ μὴ ὀφειλόμενον.

Δ. Ἡ κὴ δι' ἄλλην αἰτίαν ἡμέτερον ἄρτος καλεῖ;

Μ. Ἡμᾶς

M. *Quando ad ea, quæ quæsita sunt de priore dominicæ precationis parte, quæ sublimes petitiones ad Divinam gloriam proprie spectantes, continentur, satis jam respondisti: ad posteriorem nunc partem, quæ ad res nobis utiles respectum habet, commodè transibimus.*

A. Posterioris partis primum postulatum est: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

M. Panis *vocabulum quid significat?*

A. Non ea solùm quæ victum nobis restituumque necessarium subministrant, sed & alia universè, quæ ad subsidia conservationémque vitæ, & ad ætatem quietam ac sine formidine trahducendam necessariò pertinent. Psal. 104. 15, 27. & 105. 9, 10, 11, &c. & 144. 10, 11, &c. & 145 14, 15, 16.

M. *Nunquid præterea nobis suggerit nomen* Panis?

A. Ne ad delicias epularum lautissima quæque nimis magni vestimenta pretii, aut sumptuosum apparatum voluptatis causa, illicitè consectemur, ac congeramus: sed ut lautitiam luxuriémque aspernantes, modico, temperato, & salutari victu, cultuque parvo & commodo contenti simus. Psal. 78. 18. &c. 29, 30. & 106. 14, 15. Mar. 6. 25. &c. Luc. 16. 19, &c. 1 Cor. 10. 6. 1 Tim. 6. 7, 8, 9. Heb. 13. 5.

M. *Qua ratione* Panem *vocas* Nostrum, *quum eum à Deo tibi donari flagites?*

A. Dei dono noster efficitur, quum ipse eum, meritis licèt nostris non debitum, in singulos dies ad vescendum nobis largiatur. Matt. 7. 7, 8. 1 Cor. 4. 7. 1 Tim. 6. 17. Jacob. 1. 17.

M. *An ob aliam aliquam causam* Noster Panis *nuncupatur?*

A. Com-

Μ. Ἡμᾶς ἡ φωνὴ αὕτη διδάσκει, τὰ τῷ βίῳ προσφορα ἀναζητοῦντας σώματι πόνους ὑπομένειν, ἢ ἄλλῳ ἀγαθῷ ζήτῳ δικαίως αὐτὰ περίζεσθαι, καὶ τούτοις ἐξαρκουμένους, τὸ ἀλλότριον μηδὲ ποσῶς φιλοχρηματίας ἢ ἀπάτης θεραῖν.

Δ. Τῷ Θεῷ προσάξαν[τ]α ἡμῖν ἐδίῳ τρόπῳ τὴν ζοφερὰν ἐπικτήσασθαι, διὰ τί παρ' ἀμῶν † ἄρτον αἰτεῖς;

Μ. Ὅτι ἀνωφελῶς σύμπαντα τ' ἡλικίας † χρόνον πονοῦντες καὶ μεριμνῶντες διατελοῦμεν, εἰ μὴ ἡ ὀπαδία ἡμετέρα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι κατορθωθῇ ἀγαθὸς τέλος πύχοι.

Δ. Μῶν τοὺ ἐυπόρους τῶν ἀνθρώπων, τοὺ πλούτῳ καὶ ἀγαθοῖς περιῤῥέοντας πῶς ἐπίσιον ζοφερὰν αἰτεῖσθαι δεῖν τοῦ Θεοῦ νομίζεις;

Μ. Οὐδὲν ὄφελος ὅτι τῶν πάντων, ὧν ἡ φύσις ὀρέγει, ἐυπορεῖν, ἐὰν μὴ θεῖκὴ δωρεὰ σωτηρίαν καὶ πρὸς βίον χρήσιμα ποιῇ ἡμῖν αὐτά. διὸ καὶ ἐπεὶ ἐδεησάμεθα, ἐυχόμεθα τῷ Θεῷ † ἐπίσιον ἄρτον, ὃν πρότερον ἐλαίομεν, ἡμῖν χορηγεῖν, τουτέστι ζωοποιὸν καὶ σωτήριον ἀναζέσθαι.

Δ. Διὰ τί προσίθεντα αὖ αἱ ῥῆζες, Ἐπίσιον καὶ Σήμερον;

Μ. Ἵνα φρονίδος καὶ πᾶσαν ἀπληξίαν ἀποστρεφόμενοι, καὶ τὰ δέοντα παιδιὸς προσήποντες, τοῦ παιδὸς χρησοτάτου ὁσημέραι αἰτῶμεν, ἃ ἐκεῖνο ὁσημέραι διδόναι προθυμότα[τ]ο ἐν φιλεῖ.

Δ. Μέτελθε ἐπὶ τὰ λοιπά.

Μ. Ἐν

A. Commonefacit nos hoc vocabulum, ut victus quærendi causa in laboribus nos corporis exerceamus, aut aliis eum bonis modis justè nobis acquiramus, utque eo contenti, nunquam alienum quicquam avarè aut dolosè aucupemur. Gen. 3. 19. Ephes. 4. 18. 2 Thes. 3. 8, 10, 11, 12.

M. *Quando ut industria nostra victum comparemus, Deus nobis mandavit, quare panem ab illo petis?*

A. Quia inutiliter tempus ætatis omne laboriosè solicitéque conteremus, nisi sedulitas nostra Dei munere prosperos exitus consequatur. Psal. 127. 1, 2. 1 Cor. 3. 7.

M. *Opulentósne etiam homines, divitiis copiisque omnibus affluentes, victum quotidianum à Deo postulare debere putas?*

A. Nequicquam rerum omnium, quas natura desiderat, abundantiam comparabimus, nisi Divina virtute salutares nobis vitaléque fiant. Qua etiam de causa, post Cœnam quoque, ut cibum quotidianum, quo jam usi sumus, Deus nobis largiatur, hoc est, ut eum vitalem nobis salutarémque faciat, precamur. Deut. 8. 3. Psal. 34. 9, 10 & 78. 29, 30. Luc. 1. 53. & 4. 4. & 12. 15 1 Tim. 6. 17. Apoc. 3. 17.

M. *Quare hæc verba* quotidianum & hodiè *adjunguntur?*

A. Ut à curis, & aviditate omni abhorrentes, studioséque munera nostra exequentes, à beneficentissimo ea parente quotidiè flagitemus, ad quæ ille quotidiè largienda promptissimus esse solet. Matth. 6. 25. &c. 34. Luc. 10. 41. Phil. 4. 6. 1 Tim. 6. 9, 10. 1 Pet. 5. 7.

M. *Perge ad reliqua.*

(76)

Μ. Ἐν τῷ πέμπτῳ αἰτήματι εὐχόμεθα τῷ Θεῷ ἄφεσιν ἡμῖν δοθῆναι τῶν ἁμαρτιῶν.

Δ. Μῶν ἅπαντες χρείαν ἔχουσι τῆς ἀφέσεως ταύτης;

Μ. Ἔχουσί γε· οὐδεὶς γὰρ ἂν εὑρεθείη ὁ μὴ πολλὰ ἁμαρτήσας τὸ καθήκοντος, καὶ μὴ πολλάκις τῷ Θεῷ χαλεπῶς προσκόψας. διὸ ὅσοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν οὐκ ἐπιγινώσκουσιν, οὐδὲ τῷ Θεῷ εὐχόμενοι συγγνώμην αὐτοῖς νέμειν, ἀλλὰ τῷ Φαρισαίῳ ὅμοια πράττοντες, ἑαυτοῖς ὡς τελείοις καὶ ὁσίοις ὑπὲρ Θεῷ, ἢ ἀληθῶς εἰπεῖν, καὶ Θεὸς ἐγκαυχῶνται. τοιούτοις τῶν μὴ πιστῶν ἀεὶ μᾶλλον, οἷς ἅπας προσέταξε τῆς προσδοκῆς καιρὸν πρὸς ὃν αἰεὶ ἀποβλέποιεν, καὶ τῆς ἐλπίδος τὸ τάξεως συγγνώμης μὴ πλημμελημάτων, ἢ ἐν τῷ μόνῳ τῷ Θεῷ ἐλέῳ καὶ εὐμενείᾳ κεῖται, ἑαυτοῦ παντελῶς ἀποξενοῦσιν. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς εἶπεν, ὅτι εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, οὐχ ἵνα τοὺς ἁγίους καλέσῃ, ἀλλὰ τοὺς φαύλους εἰς τὸ μετανοῆσαι ὅπερ τοῖς ἡμαρτηκόσιν.

Δ. Διὰ τί προσετέθη ὁ διορισμὸς ἐκεῖνος;

Μ. Τῷ λόγῳ μάλιστα συμφωνεῖ, εὔχεσθαι τῷ Θεῷ οὕτω συγγινώσκειν ἡμῖν καθὼς ἡμεῖς τοῖς πλημμελοῦσιν εἰς ἡμᾶς συγγινώσκομεν. καὶ γὰρ ἐὰν μὴ προθύμοι εὑρεθῶμεν συγγνώμην ἔχειν ἄλλοις, καὶ τὸν τοῦ παιδὸς ἡμῶν Θεὸν ἔλεον μιμούμενοι τοιούτους παρέχωμεν ἑαυτοὺς, οἵους αὐτὸς παῖδας ἐπιγινώσκειν ὄντας, διαρρήδην προστάττει μηδὲν ἄλλο παρ' αὐτοῦ προσδοκᾶν, ἢ τὴν τῆς χαλεπο-

A. Quinto postulato peccatorum nobis veniam à Deo dari petimus.

M. *Estne hæc venia omnibus necessariò petenda?*

A. Omninò: nemo enim omnium hominum reperiri potest, qui non crebrò à debito officio declinet, sæpenumeroque in Divini numinis gravem offensionem non cadat. Proinde, qui peccata sua non agnoscunt neq; Deum, ut illis ignoscat, precantur, sed Pharisaico illo more atque exemplo, quasi integros se atque sanctos coram Deo, aut ut verè loquar, contra Deum gloriando efferunt, illi de numero piorum, quibus ista precationis norma, ad quam dirigantur, est præscripta, & à spe veniæ peccatis suis tribuendæ, quæ in sola Dei per Christum misericordia atque benignitate sita est, sese omninò eximunt. Isthuc namque est, quod Christus non ad innocentes, sed ad nocentes, ut peccata scilicet pœnitendo corrigant, vocandos, se in mundum hunc venisse profitetur.

Psal. 14. 1, 3. & 53. 1, 2, 3. Rom. 3. 10, 11. &c. 23. Joh. 8. 7. Jac. 2. 10, 11 1 Joh. 1. 8, 10. Luc. 18. 9, 11 &c. 13. 14. 2 Cor. 5. 15, 18, &c. 1 Joh. 1. 7, 9. & 2. 1, 2, 12. Matth. 1. 13. 1 Tim. 1. 15.

M. *Conditio illa quamobrem addita est?*

A. Rationi maximè consentaneum est, ut precemur à Deo ita nobis veniam dari, sicut nos eis, qui nos offenderunt, ignoscimus. Nisi enim ad aliis ignoscendum propensi reperiamur, & Dei parentis nostri imaginem misericordia exprimentes, ita nos geramus ut ejus esse liberi agnoscamur, apertè testificatur non esse à se quicquam aliud expectandum, nisi gravissimi supplici

Mat. 5. 7. & 6. 14, 15. & 7. 1, 2. & 18. 28. &c. 35. Luc. 6. 36, 37, 38.

λεπτότητος δίκης ἀποτομίαν· ὃς γὰρ ἂν ὄζῃ οἷος ἀδικίαν καὶ ἄνεσιν παρέχειν ἄλλοις ὧν ἁμαρτημάτων, ὅτι καὶ ὡσαύτως καὶ τὸ ἀκριβοδίκαιον ἀνδρὶ πάσης συγγνώμης ὑφέξῃ παρὰ δίκαιον.

Δ. Οὐκοῦν δοκοῦμεν ἐκ τῆς ἡμετέρας φαύλης ἀξιοῖ ἐγὼ συγγνώμης τυγχάνειν παρὰ Θεοῦ, καὶ οἱονεὶ ἀμοιβήν τινα ἀποδιδόναι αὐτῷ;

Μ. Οὐ πάνυ· τότε γὰρ ἂν ἔφην ζημιοῦσθαι ἡμῖν ὁ Θεὸς, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μόνος τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας τῷ πάθει αὐτοῦ ἐξήλειψεν ἂν, ἀνθ' ὧν ἄλλος ἄλλου δίκαιόν ἐστιν τὸν θάνατον ἀμείβεσθαι, ἢ αὐτῷ τὸ ἀνταποδοῦναι.

Δ. Μεταζῶμεν δὴ ἐπὶ τὸ ἕκτον αἴτημα, ὅπερ εἰς δύο μέρη τέμνεσιν.

Μ. Ἐν αὐτῷ εὐχόμεθα, μὴ εἰσενεγκεῖν ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥύσασθαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Δ. Τίνος χάριν οὕτως εὐχόμεθα;

Μ. Ὥσπερ ἄνω τοῖς παρελθοῦσι τῶν ἁμαρτημάτων συγγνώμην δίδόναι εὐξάμεθα, οὕτω νῦν εὐχόμεθα μήποτ' εἰς τὸ ὕστερον ἁμαρτάνειν ἡμᾶς. ὁ γὰρ νῦς ἡμέτερος φύσει μὲν οὕτως ἀσθενόποτός ἐστι, καὶ ἡμεῖς οὕτω πεφύκαμεν ἀδύνατοι διακρούσασθαι τὰς πολλαπλασίας ἐνέδρας, καὶ σοφισβουλὰς, καὶ παγαλισμοὺς τοῦ Σατανᾶ τε, καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τῆς ἰδίας ἡμῶν ἐπιθυμίας, ὥστε ἀμήχανον μὴ ὑπάγειν αὐτοῦ ἡμᾶς, ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς ἰσχὺν ἡμῖν προσάρῃ, καὶ τοῖς τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ὅπλοις ἡμᾶς σκέπῃ· μία γὰρ ἐστὶ

cii acerbitatem. Nam qui ut clementia in alios utatur, in animum inducere non poteſt, eâdem ſummi juris norma ſententia de illo ſine ulla venia feretur.

M. *An non ergo noſtra lenitas à Deo promereri ut nobis ignoſcat, aut quædam quaſi mutua gratia illi relata videri poſſit?*

A. Nequaquam: gratuitò enim tum Deus veniam non daret, neque ſolus Chriſtus ſupplicio ſuo peccata noſtra expiaſſet, pro quibus nemo alius ulla re alia compenſare, aut Deo quicquam retribuere poteſt. Jacob. 2.13. Rom. 3.21, 25. & 11.5, 6. Gal. 5. 4.

M. *Tranſeamus jam ad ſextum poſtulatum, quod quidam in duo partiuntur.*

A. Eo petimus, ne nos inducat in tentationem, ſed à malo liberet.

M. *Quare ita precamur?*

A. Sicuti antea ut præteritis ignoſcat, precati ſumus, ita nunc obſecramus, ne à nobis unquam poſthac peccetur. Nobis verò naturaliter mentes ita ſunt ad proſpiciendum improvidæ, ita infirmis ſumus viribus ad propulſandum multiplices inſidias, incurſiones, atque illecebras Satanæ, Mundi, concupiſcentiæque noſtræ propriæ, ut fieri aliter non poſſit, quin ſuccumbamus, niſi Deus ſuo nos numine corroboret, ſuæque potentiæ armis tegat, perfugium ergo unum ſalutis eſt, ut nos optimi maximi patris Mat. 12.43, 44, 45. Joh. 5.14. & 8. 11. 2 Pet. 2.20, 21, 22. Mat. 10. 16 & 26 41. Luc. 22.31, 32. 1 Cor. 1.27. &c.

δεῖ τῆς σωτηρίας καταφυγὴ, τὸ ἑαυτοὺ τῇ τοῦ βάπτισε καὶ μείνε παῦσε κηδεμονίᾳ παραδόντας, αὐτὸν ἱκετεύειν μὴ ἐᾷν ἡμᾶς ὑπὸ πονηρῶν μηχανημάτων ὑπηνωμένων νικᾶσθαι, ἀλλὰ πάντων κακῶν ἡμᾶς ἐξαίρεσθαι καὶ ἀεὶ φυλάττειν.

Δ. Ὑπολείπει τὴν Κυριακὴν προσευχὴν προσπεμνύειν τὴν ῥῆσιν.

Μ. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Δ. Τίνος ἕνεκα τοιοῦτον ἐπήγαγεν ὁ Κύριος τῇ προσευχῇ αὐτοῦ ὅπλογον;

Μ. Ἵνα πεπεισμένοι ὦμεν ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ ἀγαθωσύνη ὅτω παντελῶς ἄπειρός ἐστιν, ὥστε μηδὲν εἶναι τὸ φοβερὸν, ὃ ἂν ἐπεύχεται ἢ ὁ δυνάμενος ἢ ὁ βέλτιστος ἡμᾶν χαρίσασθαι, ἐὰν ὀρθῶς αἰτῶμεν αὐτό· ταὐτὸ δὲ καὶ τὸ λεγόμενον Ἀμήν, ὡς τῷ τέλει φραπεδέμενον τῆς ἀληθείας σημεῖον, τῆς ἡμῶν διανοίας οἱονεὶ ἐπισφραγίζειν.

Δ. Διὰ τί δὲ αἰτίαν ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα ὕστατα μνημονεύεται;

Μ. Ἵνα μανθάνωμεν ὅτι δεῖ ἁπάσας τὰς ἡμετέρας προσευχὰς εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀποτελεῖσθαι. ὅτος γὰρ ὁ σκοπός ἐστι, πρὸς ὃν πάντα, ὅσα προσευχόμενοι λαμβάνειν παρὰ Θεοῦ ἐπιθυμοῦμεν, καὶ τὰς βελὰς, καὶ λόγους, καὶ ἔργα ἡμῶν, καὶ συμπόσια εἰπεῖν, σύμπαντα προσήκει καλοῦντας. τότε γὰρ χάριν ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ ἐπιδημῶμεν, καὶ εἰς τὸ κόσμον τοῦτον καλῶς ἐδημήσαμεν.

Δ. Πεῖσον δή.

Μ. Πεῖς

tutelæ ſuppliciter commendantes, eum obteſtemur, ne nos malitioſis ullis machinationibus ſuperari patiatur, ſed ut ex omnibus nos maliseripere & perpetuò conſervare velit. 2 Cor. 11. 2. Epheſ. 6. 10, 11, 12, &c. Jacob. 1. 14. & 4. 1. 1 Pet. 5. 8, 9. 1 Joh. 2. 15, 16 Rom. 16. 20. 2 Tim. 4. 17, 18.

M. *Reliqua eſt adhuc Dominicæ precationis clauſula.*

A. Quoniam tuum eſt regnum, & potentia, & gloria, in ſecula. Amen.

M. *Quamobrem precationem ſuam hoc modo concluſit Chriſtus?*

A. Ut nobis confirmaret Divinam potentiam atque bonitatem tam infinitè immenſam eſſe, ut nihil omnium rerum ſit, quod Deus nobis id ritè poſtulantibus, dare aut non poſſit, aut non velit, quod etiam vocabulum *Amen*, hoc eſt, ita fiat, ut appoſita ad extremum veritatis nota, in animis noſtris quaſi conſignat. Mat. 7. 10, 11. & 21, 22. Joh. 16. 23. 2 Cor. 1. 9, 10, 20. & 9. 8. &c. Epheſ. 3. 20. 1 Tim. 6. 15, 16. Jacob. 1. 6.

M. *Quam ob cauſam gloria Divina poſtremò memoratur?*

A. Ut preces omnes noſtras laudatione divini numinis concludendas eſſe intelligamus: hic namque eſt finis ille, quò omnia, quæ rogatu noſtro à Deo impetrare cupimus, noſtráque conſilia, ſermones, opera, atque univerſa omnino dirigenda ſunt. Hujus enim rei cauſa à Deo conditi, atque in hoc mundo collocati ſumus. 1 Cor. 10. 31 Eph. 3. 20, 21 Phil. 1. 11. 1 Tim. 1. 17. Jud. 25.

M. *Proſequere.*

Μ. Πρὸς τάυτοις, τὸ μεγαλοπρεπῶς ἐφρονεῖν τιὼ τῦ Θεῦ χρηστότητα, καὶ δικαιοσύνιν, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ τὸ χάριτας αὐτῷ ἀπονέμειν ὑπὲρ ἑαυτῦ τε, καὶ ὑπὲρ παντὸς τῦ ἀνθρωπείυ γένυς, μέρος τι ὄντι τῆς προσπείας τῦ Θεῦ, τῆ μεγαλειότητι αὐτῦ πρέπον ἐστὶν ἅμα τῆ προσεύχεσθαι αὐτῷ, ὅταν ἐὰν μὴ αὐτῷ ἀποδῶμεν εὐσεβῶς, ἃ μόνον τοσούτων καὶ τηλικούτων αὐτῦ ἀγαθῶν ἐσόμεθα ὑπ' ἀχαριστίας ἀνάξιοι, ἀλλὰ καὶ τὰς ὀφειλομένας τοσαύτη εἰς τὸ Θεὸν ἀσεβείᾳ ποινὰς δικαιότατα ὑποπεσόμεθα εἰς τὸ διηνεκές.

Δ. Ὅταν εὐποιῶσι καὶ εὐεργετῶσιν ἡμᾶς οἱ ἄνθρωποι, ἃ θέμις ὅτι καὶ αὐτοῖς εὐχαριστεῖν;

Μ. Ὅσας ἄνθρωποι παρ' ἀνθρώπων λαμβάνυσιν εὐεργεσίας, ἐκείνας δεῖ τῷ Θεῷ ἀναπέμπειν; διότι ἄνθρωποι αὐτὰς χορηγοῦντες, τῦ Θεῦ μόνον τῷ ὄντι διακόνυς παρέχυσιν ἑαυτούς· καὶ ὅτως ὁ ἡμέτερος πρὸς ἀνθρώπους εὐχάρις θ νῦς πρὸς τιὼ τῦ Θεῦ τῦ αἰτίυ ὄντος δόξαν, ὡς τὸ ἴδιον καὶ ἕκαστον πάντων πραγμάτων τέλος τείνει.

Δ. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶς ὁ περὶ τῆς θείας νόμυ τε, καὶ περὶ τῦ συμβόλυ, ἤγεν ὁμολογήσεως τ Χριστιανικῆς πίστεως, ἔτι καὶ περὶ προσευχῆς καὶ εὐχαριστίας λόγος διεπεράνθη, ἐχὶ μάλα εὐκαίρως νυῖ ἐρωτῶμεν ἑκάστης περὶ τῆς Μυσταγωγίας;

Μ. Μάλιστα ὦ διδάσκαλε· αὐτοῖς γὰρ ἡ τε

A. Huc accedit, quod de Dei benignitate, justitia, sapientia, potentia, magnificè glorioséque prædicare, illíque nostra, & universi generis humani causa gratias persolvere, pars sit honoris divini, ad illius majestatem pariter cum precatione, peculiariter spectans, qua nisi illum piè veneremur, non tantùm tam magna ejus multiplicíque beneficentia nos minimè dignos ob ingratitudinem præbebimus, verùm etiam, debitas tantæ in Deum impietatis pœnas meritissime in perpetuum sufferemus. Psal. 29. 12 & 34. 1, 2, 3. & 50. 14, 15, 23. & 92. 1, 2. & 95. 96, 103. toto. Rom. 15. 6. 1 Thes. 1. 2. & 5. 18. 2 Thes. 1. 3. Luc. 17. 17. Joh. 5. 44. Rom. 1. 2, 25 1 Pet. 4. 12.

M. Quando homines etiam in nos benigni beneficíque esse solent, nonne licet illis quoque gratiam habere?

A. Quotquot ab hominibus apud homines benefacta collocantur, ea Deo accepta referenda sunt, propterea quòd in illis tribuendis homines se re ipsa ministros tantùm Deo præbent, atque ita gratus noster in homines animus in Dei authoris gloriam, ut ad proprium atque ultimum rerum omnium finem refertur. 1 Cor. 12. 6, 11. 2 Cor. 9. 8, 12. Matth. 5. 16. 1 Pet. 2. 12. & 4. 10, 11.

M. Quando de lege Dei, Symboloque, hoc est, professione fidei Christianæ, de precatione etiam atque gratiarum actione quæstio omnis ad exitum jam est adducta, an non commodè prostremò de Sacramentis agemus?

A. Commodissimè præceptor, nam ea

ἢ τε φθορὰ λύχνου ἡ ἐυχαριστία ἀεὶ ζωπύρουσα).

Δ. Πόσα ἓν καταλιπὼν ὁ Χριστὸς τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ μυστήρια;

Μ. Δύο· τὸ Βάπτισμα, καὶ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον.

Δ. Τὸ μυστήριον τί ἐστιν;

Μ. Μυστήριόν ἐστι τὸ ἔξωθεν τῆς τοῦ Θεοῦ φανὲν ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ εὐνοίας καὶ φιλανθρωπίας ὑπόδειγμα, δι' ὁρατοῦ σημείου ἀόρατον καὶ πνευματικὸν χάριν παρεμφαῖνον, ὅθεν αἱ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαι αἱ περὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν περὶ αἰωνίου σωτηρίας διὰ Χριστοῦ ἐνδείκνυνται, οἱονεὶ ὑπογραφίζουσαι), καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις καρδίαις ἐμφαντικώτερον βεβαιοῦται).

Δ. Μυστήριον πόσα ἔχει μέρη;

Μ. Δύο· ἐνυλοειδὲς τὸ διὰ τὸν ἔξωθεν στοιχεῖον, ἢ κλύσμα, ὅπερ ὅτι σημεῖον ὁρατὸν καὶ τινὼ ἀποκρυφον χάριν, τινὼ ἀόρατον ἔφη.

Δ. Τί ὅτι τὸ ἔξωθεν σημεῖον ἐν τῷ βαπτίσματι;

Μ. Τὸ ὕδωρ, εἰς ὃ βάπτεται ὁ βαπτιζόμενος, ἢ ἐν αὐτῷ καταβρέχεται, Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Δ. Τίς ὅτιν ἡ κρυπτὴ, καὶ ἐφάνιος χάρις;

Μ. Ἄφεσις ἁμαρτιῶν, καὶ ἀναγέννησις· ὧν ἀμφοτέρων διὰ θανάτου καὶ ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὑπογράφομεν· καὶ αὐτῶν οἱονεὶ ἐπισφράγισιν τινα καὶ ἐνέχυρον ἔχομεν ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ.

Δ. Τινὼ

precationis ſecum & gratiarum actionis conjunctionem perpetuò habent.

M. *Dic mihi igitur quot in Eccleſia ſua ſacramenta deſignavit Chriſtus?*

A. Duo: Baptiſmum, atque Cœnam Dominicam. Mat. 26.26. &c.& 28.19 Joh. 3. 5. Act.2.38&c 1 Cor.11.23

M. *Sacramenti nomen quid ſignificat?*

A. Sacramentum eſt externa divinæ erga nos per Chriſtum benevolentiæ beneficentiæque teſtificatio, ſigno aſpectabili arcanam ſpiritualemque gratiam repræſentans: qua Dei promiſſiones de remiſſione peccatorum, & æterna ſalute per Chriſtum data, quaſi conſignantur, & earum veritas in cordibus noſtris certiùs confirmatur. Tit. 3. 5. Matth.3.11. &c.& 26.26 27, 28. Mar. 16.16. Joh. 3. 5. Act. 2. 38. 1 Cor.10.16. & 11.21.&c Gal.3.26,27

M. *Sacramentum quot habet partes?*

A. Duas: extraneum elementum, ſive rem creatam, quod eſt ſignum aſpectabile: & arcanam gratiam, quæ conſpicua non eſt. Mat.3.11.&c & 26.16.&c Joh. 3. 5. 1 Cor.10.16.

M. *In Baptiſmo quod eſt ſignum extraneum?*

A. Aqua, qua baptizatus tingitur, vel perfunditur, in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti. Mat. 3.11,12 & 28. 19. Joh. 3. 5. 1 Cor.10.16.

M. *Quæ eſt occulta & cœleſtis gratia?* Act. 8. 36, 37, 38.

A. Venia criminum, & regeneratio: has ambas per mortem & reſurrectionem Chriſti conſequimur, & eſt hoc ſacramentum nobis illarum quaſi obſignatio quædam atque pignus. Marc. 1. 4. Act. 2. 38. &c.& 22.16 Rom. 6. 3. &c. Gal.3.26,27 1 Pet. 3.21.

M. *Bap-*

Δ. Τίνὼ δύναμιν ἡ ἐνέργειαν τὸ βαπτίσματος ὀλίγω σαφέστερον ἐπὶ πλέονσον.

Μ. Ἡμεῖς φύσει ὀργῆς τέκνα ὄντες, τυπτόμενοι εἰς ἀφόσρισμα τῷ Θεῷ καθιστάμενοι, ἡ τῆς ἐκκλησίας, ἤγουν οἰκίας αὐτοῦ ἀπεξενωμένοι, διὰ βαπτίσματος εἰς ἐκκλησίαν εἰσερχόμεθα, πληροφορηθέντες ἡμᾶς τὸ Θεῦ παῖδας ἤδη γεγονέναι, ἡ τῷ τῦ Χριστῦ σώματι ζωωθῆναι, ἡ αὐτῷ οἱονεὶ ἀφαπτομένους, ἡ αὐτῦ μέλη πεποιῆσθαι, ἡ εἰς ἓν σὺν αὐτῷ σῶμα ζωαύξεσθαι.

Δ. Τίνα ἀφορμὴν ἀνάγκη τοῖς τελεσθῆναι τῷ βαπτίσματι βελομένοις;

Μ. Μετάνοιαν ἡ Πίστιν.

Δ. Ταῦτα διὰ πλειόνων διασάφησον.

Μ. Πρῶτον ὅτι τῷ βεβιωμένῳ ἡμῶν βίῳ δεινῶς μεταποθεῖν ἡμᾶς χρὴ, ἡ βεβαίως πεσθεύειν χρεὼν τῷ αὐτῦ αἵματι τὰς τῆς ἡμετέρας ἀμυδπαῖν κηλῖδας ἐπορρύνασθαι, ἡ ὅτω τῷ Θεῷ συναφθέντας ἡμᾶς πεποιηκέναι, ἡ τὸ πνεῦμα αὐτῦ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν. εἶτα, ἀκολούθως τῇ πίστει ταύτῃ ἡ ὁμολογίᾳ τῇ ἐν τῷ βαπτίσματι πεποιημένῃ ἀποδεκτέον ὅπως τὸν ἡμετέραν σάρκα νεκρώσωμεν, τυπτόντες πάσας τὰς ἐπιθυμίας ἀναστέλλωμεν, ἡ φανερὸν ποιῶμεν, ὅτι δὲ ὁσιότητι τῦ βίου χρεὼν οἰονεὶ ἐνδυσάμεθα, ἡ τῇ ὁσιότητι αὐτῦ κατεχόμεθα.

Δ. Διὰ τί ἓν βαπτίζομεν τὰ βρέφη, οἷς διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀθῴους ταύτη δύναμις ἡκ ἐχρῆν;

Μ. Ὅτι

M. *Baptiſmi vim & effectum paulò adhuc apertiùs explicato.*

A. Quum naturaliter filii iræ, hoc eſt, in graviſſima apud Deum offenſa, & ab ejus Eccleſia ſive familia alienati ſimus, per baptiſmum in Eccleſiam recipimur, certúmque habemus nos jam Dei filios eſſe, & cum Chriſti corpore copulatos, in illúdque quaſi inſitos eſſe, ejúſque membra factos, in eodem cum ipſo corpore concreſcere.

Epheſ. 2. 3, 19, 20. Tit. 3. 3, 4, 5. &c. Matth. 28. 19 Marc. 16. 16. Joh. 3. 5. Rom. 6. 3. &c. 1 Cor. 12. 13 1 Pet. 3. 21.

M. *Quæ ab iis, qui baptiſmo ſunt initiandi requiruntur?*

A. Pœnitentia & Fides.

M. *Hæc paulò copioſiùs declarato.*

A. Anteactæ primò vitæ, nobis eſt graviter pœnitendum, certáque eſt habenda fides Chriſtum ſuo ſanguine peccatorum noſtrorum maculas eluiſſe, & ita nos Deo acceptos reddidiſſe, ejus etiam ſpiritum in nobis habitare. Deinde ſecundum hanc fidem promiſſúmque in baptiſmo factum, elaborandum eſt, ut carnem noſtram mortificemus, id eſt, ut cupiditates omnes coerceamus: utque vitæ integritate nos Chriſto quaſi indutos, & ejus divino numine inſtinctos eſſe, perſpicuum faciamus.

Mar. 1. 4, 15, & 16. 16. Act. 2. 38. & 8, 36, 37. & 16. 31, 33, 34. & 19. 4, 5. & 22. 16. 1 Cor. 12. 13. Rom. 6. 3. & 13, 12, 13, 14. Gal. 3. 26, 27 Eph. 4. 20, 21 Coloſ. 2. 12.

M. *Quare igitur infantes baptizantur, qui iſta propter infirmitatem ætatis efficere nequeunt?*

A. Quia

Μ. Ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας εἰσὶ, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ πεποιημένη τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπαγγελία διὰ Χριστοῦ, εἰς ὃ τὸν πίστιν βαπτίζουσι, ἐκείνοις προσήκει. τούτων δὲ τὸν γνῶσιν καὶ πίστιν προβάσης τῆς ἡλικίας δεῖ αὐτὰ παραδιδόναι, ἵνα μάθωσι τί βαπτιζόμενοι ὁμολογήσωσι καὶ ὑπόσχωνται, καὶ ἐκείνῃ τῇ ὁμολογίᾳ τὸν τῆς ζωῆς ἀγγείλαι, ἐφόσον δυνήσωνται, ἀνάλογον παρέχωσιν.

Δ. Ποία ὀφὶ τοῦ Κυριακοῦ δείπνου ἡ τελετή;

Μ. Ἡ αὐτὴ δηλαδὴ, ἣν Χριστὸς ὁ Κύριος εἰσήγαγε. ὃς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδόθη ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς ἔδωκεν, εἰπών· λάβετε, φάγετε· τοῦτό μού ὀφὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον ἔκλασε μετὰ τὸ δειπνῆσαι, καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· πίετε ἐκ τούτου πάντες, τοῦτο γάρ ὀφὶ τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ ὑμῶν καὶ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὁσάκις γάρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. Ταύτην τὴν διάταξιν, καὶ τοῦτον τὸν τύπον μιμεῖσθαι, καὶ πιστῶς ἐπιτηρεῖν ὀφείλομεν, καὶ πρὸς τοῦτον ἀποβλέποντας τὸν κανόνα δεῖ ἡμᾶς εὐσεβῶς τελεῖν τὸ Κυριακὸν δεῖπνον, ἕως ὃ ἂν ἐκεῖνος πάλιν ἔλθῃ.

Δ. Ἐγὼ

A. Quia de Dei Eccleſia ſunt, divinaque benedictio atque promiſſio Eccleſiæ per Chriſtum, in cujus fide baptizantur, facta, ad eos pertinet. In quarum rerum cognitione, & fide, ipſi ineunte pueritia imbuendi ſunt, ut agnoſcant, quid in baptiſmo ſpoſponderint, atque profeſſi ſint, illíque ſponſioni vitæ etiam ſanctitate, quantum quidem conniti poſſunt, ſatisfaciant. Gen. 9. 9. & 17. 7, 8. Mar. 10. 14, 16. Rom. 3. 3. & 4. 21, 22. &c. & 6. 3. &c. Gal. 3. 27. Epheſ. 4. 20, 21. &c. Coloſ. 2. 12.

M. *Cœnæ Domini quis eſt ordo?*

A. Idem ipſe videlicet, qui eſt à Chriſto domino aſſignatus: qui eadem, qua proditus eſt, nocte, accepit Panem, & poſtquam gratias egiſſet, fregit, & dedit diſcipulis ſuis, dicens: accipite, edite: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum & poculum, peracta cœna, accepit, & quum gratias egiſſet, dedit eis dicens: bibite ex hoc omnes: hic eſt enim ſanguis meus novi Teſtamenti, qui pro vobis, & pro multis effunditur, in remiſſionem peccatorum, hoc facite, quotieſcunque biberitis, in mei commemorationem. Quotieſcunque enim comederitis hunc Panem, & de poculo biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec venerit. Hanc præſcriptionem atque hunc ordinem ſequi ſummáque fide ſervare, atque ex hoc præſcripto cœnam Domini uſque dum ipſe redeat, piè adminiſtrare oportet. Mat. 26. 26. &c. Mat. 14. 22. &c. Luc. 22. 19. &c. 1 Cor. 11. 23, 24. &c.

M. *Quem*

Δ. Ἕνεκα τίνος;

Μ. Ἵνα τὸν τῆς Κυρίε θάνατον, καὶ τὴν μεγίστην ἐυεργεσίαν, ἣν δι' αὐτῆς ἐλάβομεν, διὰ μήνης αἰωνίε ἔχωμεν ἐυχαριςοῦντες, καὶ ἵνα ὥσπερ διὰ τῆς βαπτίσματος πάλιν γεννώμεθα, ὕτω τῷ Κυριακῷ δείπνῳ τρεφόμενοι εἰς ζωὴν πνευματικὴν καὶ αἰώνιον συνεχῶς αὐξώμεθα. καὶ διὰ τοῦτο καθάπαξ μόνον πικτόμεθα, ὕτω καὶ ἅπαξ τῷ βαπτίσματι καθαίρεσθαι ἀρκεῖ τῆς ἐν Κυριακῷ δείπνῳ, ὥσπερ καὶ ἔφης τὴν χρῆσιν πολλάκις ἀναλιπῆον.

Δ. Πόσα ὄζι μέρη τέτε τῆς μυσηείε;

Μ. Ὥσπερ ἐν τῷ βαπτίσματι, ὡσαύτως καὶ ἐν Κυριακῷ δείπνῳ δύο ὄζι μέρη, ὧν τὸ μὲν γήϊνον καὶ αἰσθητὸν ὄζι, τὸ δὲ ἐθέριον καὶ ὑπὸ τὰς ἔξωθεν αἰσθήσεις μὴ πίπτον.

Δ. Ποῖόν ὄζι τὸ γήϊνον καὶ ὁρατὸν μέρος;

Μ. Ἄρτος καὶ οἶνος, ὧν ἀμφοτέρων ἅπαντας ὁ Κύριος σαφῶς ἐνετάξε μεταλαμβάνειν.

Δ. Τὸ δὲ ἐθέριον ἐκεῖνο καὶ πάσης σωματικῆς αἰσθήσεως πολὺ λίαν ἀπέχον μέρος ὁποῖόν ὄζι;

Μ. Τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῆς Χριςῆ, ἃ τοῖς πιςοῖς ἐνετρέφεται ἐν τῷ Κυριακῷ δείπνῳ, καὶ ὑπ' αὐτῆς λαμβάνεται, καὶ ἐδίεται, καὶ πίνεται, ἐθερίῳ μόνον καὶ πνευματικῷ τρόπῳ, ἀληθῶς ἢ καὶ ὄντως. ὥςε καθὼς ὁ ἄρτος τρέφει τὰ σώματα, ὕτω τὸ σῶμα τῆς Χριςῆ μεγίστην ἔχει δύναμιν τῆς

M. *Quem ad finem?*

A. Ut mortis Domini, beneficiíque maximi in nos per eam collati, recordationem grati & memores in perpetuum habeamus, utque quemadmodum per baptiſmum de integro nati ſumus, ita cœnæ Dominicæ nutrimentis educati, ad ſpiritualem æternamque vitam aſſiduè confirmemur. Atque ob eam ipſam cauſam ut ſemel in lucem edi, ita & baptiſmo ſemel expiari ſat eſt: ſed ut nutrimenti, itidem & cœnæ Dominicæ uſus frequenter eſt iterandus. Luc.12.19. 1 Cor 11.24 26. &c. Joh.6.27,32 35,48.&c. 54,55. &c. 1 Cor.10.16

M. *Quot ſunt partes hujus ſacramenti?*

A. Ut in baptiſmo, ſic & in Cœna Dominica duæ ſunt partes, quarum una terreſtris eſt, & quæ ſenſibus percipi poteſt, altera cœleſtis eſt, & quæ ſub externos ſenſus non cadit.

M. *Quæ eſt terrena atque aſpectabilis pars.*

A. Panis & vinum, quæ utraque expreſſo juſſu Domini, ſunt ab omnibus accipienda. Matt.26.26, 27. Mar.14. 22, 23. Luc.22.19, 20.

M. *Cœleſtis illa pars, & ab omni ſenſu externo longè disjuncta, quænam eſt?* 1 Cor.11.33, 35.

A. Corpus & ſanguis Chriſti, quæ fidelibus Cœna Dominica præbentur, ab illíſque accipiuntur, comeduntur, & bibuntur, cœleſti tantum & ſpirituali modo, verè tamen, atque reipſa: adeò quidem, ut veluti panis ſuſtentandi corpora, ſic corpus Chriſti animas noſtras ſpirituali- Joh.6.27,35 &c.48.&c. 63. 1 Cor.10.16 Pſal.10,4,15

ter

τῶ πνεύματικῶς βόσκειν τὰς ἡμετέρας ψυχάς· καθάπερ οἶνῳ αἱ ψυχαὶ τῆς ἀνθρώπων φεύγουσι χαρᾶν ἐπιγείουσι, καὶ ἡ ἰσχὺς ἀναλαμβάνει, ὡσαύτως αἱ ἡμέτεραι διάνοιαι τῷ τῶ Χριστῶ αἵματι διὰ πίστεως ἀναζωπυροῦνται. τῶτον γὰρ τὸν τρόπον τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῶ Χριστῶ δεχόμεθα ἐν τῷ Κυριακῷ δείπνῳ· Χριστὸς γὰρ ἅπασι τοῖς ἐπ' αὐτῷ πεποιθόσι τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα αὐτῶ ὥτω γνησίως ἀναχοινοῖ, ὡς σαφῶς ἔχωσι, ὅτι τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον σῶμα καὶ αἷμα παρεδέξαντο. ἔτι, τὸ Κυριακὸν δεῖπνον τῆς αἰωνίς ζωῆς ἡμῖν σημεῖα παρέχον, τῆς ἀθανασίας ἡμετέρας ἐνέχυρον, καὶ τῆς ἀναστάσεως ὑμῖν ἐλπίδα δίδι.

Δ. Ἡ ἔν ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς τὸ τῶ σώματος καὶ αἵματος τῶ Χριστῶ οὐσίαν μεταβάλλει;

Μ. Ἠκιστά γε. τῶτο γὰρ ἂν εἴη τῶ μυστηρίου, ὃ ἐκ γῆς ὕλης ἅμα καὶ ἀφανίς ὕλης συνέστηκε, τὸ τὴν φύσιν ἀναιρεῖν· καὶ τὸ ἀληθείαν τῶ σώματος καὶ τῶ αἵματος τῶ Χριστῶ ἀμφισβητήσιμον ποιεῖν. καὶ τοῖς τὸ μυστήριον ληφομένοις τῶ ὀρθῶς δεῖν καὶ ἀποβλαβῶς αὐτὸ ἀφορμὴν παρέχειν.

Δ. Πῶς παρεδόθη ὑπὸ τῶ Χριστῶ τὸ δεῖπνον, ἵνα εἰς θυσίαν τῷ πατρὶ προσφέρηται εἰς καθαρμὸν τῆς ἁμαρτημάτων;

Μ. Μηδαμῶς· Χριστὸς γὰρ ἅπαξ τὸν ἑαυτῶ προσενέγκας, τὸ μίαν καὶ αἰώνιον θυσίαν ἅπαξ εἰς τὸ ἀεὶ ὑπὲρ σωτηρίας ἡμετέρας ἔθυσεν· ἡμῖν δὲ ἓν τῶτο μόνον λοιπὸν ἐποίησεν, ἵνα τὰ παρελθόντα ἀγαθὰ ἐκ τῆς αἰωνίς θυσίας αὐτῆς ἡμῖν

γνώμενα

ter per fidem paſcendi maximam habeat facultatem: & veluti vino mentes hominum lætitia excitantur, & reficiuntur vires, ſic & animæ noſtræ Chriſti ſanguine per fidem recreatæ relevantur: hoc enim modo corpus & ſanguis Chriſti in cœna Dominica recipiuntur. Chriſtus enim omnibus, qui ipſi fidunt, tam certò corpus & ſanguinem ſuum impertit, quàm pro certo habent, panem ſe atque vinum ore ſtomachóque accepiſſe. Cœna etiam Dominica vitæ nobis ſempiternæ ſigna communicans, immortalitatis nobis noſtræ pignus, atque reſurrectionis obſes exiſtit. Joh. 6. 54.

M. *An igitur panis & vinum in ſubſtantiam corporis & ſanguinis Chriſti convertuntur?*

A. Nequaquam: nam hoc eſſet naturam ſacramenti, in quo tum cœleſtis, tum terrena materia continetur, delere: veritatémque corporis Chriſti in dubitationem adducere: illíſque etiam, qui ſacramentum ſunt accepturi, reformidandi atque refugiendi occaſionem offerre. Matt. 26. 26, 27. Mar. 14. 22, 23. Luc. 22. 19, 20. 2 Cor. 11. 23, 24, 25, 26, 27, 28.

M, *An fuit inſtituta à Chriſto cœna, ut Deo patri hoſtia pro peccatis expiandis immolaretur?*

A. Minimè: nam Chriſtus mortem in cruce occumbens, unicum illud ſempiternum ſacrificium ſemel in perpetuum pro noſtra ſalute obtulit, nobis verò unum hoc tantùm reliquum eſſe voluit, ut maximum utilitatis fructũ, quem ſempiternũ illud Heb. 7, 26 &c & 9. 11. &c. 25. &c. & 10. 9, 10, 12, 14, 18 Luc. 22. 19. 1 Cor. 11. 24, 25, 26.

γλυκύμυθα ἐυχάριστοι καὶ μνήμονες ὄντες καρπούμεθα· τοῦτο γὰρ τῆς Κυριακῆς μάλιστα δεῖπνου ποιεῖν ὀφείλομεν.

Δ. Πῶς ἡμεῖς τὸ δεῖπνον ἡμῖν ποιήσομεν, ὅπως καλῶς τελῶμεν τὸ Κυριακὸν δεῖπνον;

Μ. Ἐὰν ἑαυτοὺς δοκιμάσωμεν, καὶ ἐξετάσωμεν εἰ ἀληθινῶς ἐσμὲν τοῦ Χριστοῦ μέλη.

Δ. Ἐκ τίνων τεκμηρίων τοῦτο γινώσκειν δυνησόμεθα;

Μ. Πρῶτον, ἐπὶ τοῖς ἡμῶν ἁμαρτήμασι δεῖ σφόδρα μετανοεῖν· εἶτα, πληροφορηθέντας τὸν Θεὸν διὰ Χριστοῦ ἱλασμὸν ἡμῖν ἔσεσθαι, ἀγαθὰς ἐλπίδας ἔχειν, καὶ ἐπὶ τῇ ἀπολυθείσῃ ἡμῖν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ σωτηρίᾳ εὐχαριστεῖν αὐτῷ ἡμᾶς προσήκει· ἔτι, ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν ἀδιάλυτον καὶ ἀμετακίνητον ποιεῖσθαι πρέπει ἀξίως καὶ ὁσίως τὸν ὑπόλοιπον διάγειν βίον· τὸ τέλος, ἐπειδὴ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον τῆς ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπους συναφείας καὶ ἀγάπης λαμπρὰ τεκμήρια ἀναδείκνυται, τοῖς πᾶσι, τουτέστι παντὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει εὐνοίαν, παντὸς μίσους καὶ φθόνου καθαρρόντας ἀδελφικῶς ἐπιδείκνυσθαι ὀφείλομεν.

Δ. Ἐπειδὴ περὶ τῶν κυρίων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως κεφαλαίων ἱκανῶς σοι, ὡς οἶμαι, νῦν διήλθομεν, ἀποπειρᾶσθαι ἔτι σοῦ βούλομαι, εἰ συντόμως καὶ σαφῶς ἅπαντα τὰ προειρημένα ἀναλεφαλαιώσασθαι δυνῇ.

Μ. Πρῶ-

illud ſacrificium nobis præbet, grati ac memores percipiamus: quod quidem in cœna Dominica præcipue præſtare debemus. Heb.13. 15, 15.

M. *Quomodo officio noſtro ſatisfaciemus, ut ritè cœnam Dominicam celebremus?*

A. Si noſmetipſos excutiamus, exquiramúſque nunquid verè Chriſti membra ſimus. 1 Cor.11.28 29, &c.

M. *Illud quibus ſignis cognoſcemus?*

A. Initio, nobis, ob admiſſa peccata, vehementer eſt pœnitendum, deinde certa divinæ per Chriſtum miſericordiæ fiducia nixis atque confuſis benè ſperandum, partáque nobis per illius mortem ſalus gratiſſimis eſt animis proſequenda: præterea, integrè in poſterum, ſanctéque vivendi ſtudium nobis, & voluntas propenſa atque conſtans ſuſcipienda eſt: denique quando cœna Dominum hominum inter homines conſociationis atque amoris clara indicia oſtendit, proximis, hoc eſt, toti humano generi, benevolentia, remoto procul omni odio atque invidia, fraternè eſt præſtanda. Jer.24.7. & 29. 12, 13. Joel2.12,13 15, 16.&c. Luc. 22. 19. 1 Cor.11.24. 25, 26. Rom.5.5,8, 9.& 8.4,5. 1 Tim.1.14, 15, 16. 1 Pet. 1.13; 14,21,22.& 4. 1, 2, 3. Mat.12.37. Joh.13.34, 35. 1 Cor.10.17. & 13. toto.

M. *Quum de præcipuis fidei Chriſtianæ capitibus ſatis multa, ſicuti exiſtimo, te jam interrogarim: experiri adhuc volo, quàm breviter atque expreſsè ſummam omnium, quæ ſunt hactenùs tractata, poſſis exponere.*

A. Prin-

Μ. Πρῶτον, ὁ θεῖος νόμος λέγει ἐντολὰς τετελειωμένου τὸ τέλειον τῆς ζωῆς εὐσεβῶς κανόνα περὶ ὀφθαλμῶν ἐμοὶ τίθησι, πρὸς ὃν τὸν ἐμὸν βίον κατορθῶσαι καὶ πλάσασθαι ὀφείλω, πρόχειμόν μοι ἐὰν διαμάρτω, αἰωνίᾳ καταχρίσεως ἀντὶ πιστεως· διὰ τὸ νόμιμον τὰ ἀμαρτήματά μου γινώσκω, καὶ θεὸν ἐμοὶ δι' αὐτὰ ὀργιζόμενον, καὶ θάνατον αἰώνιον με κατεγνωκέναι τῇ δικαίῳ θεῷ μανθάνω· ὅπως ἀνάμνησις δεινὴ ὀρρωδίαν καὶ φόβον ἐπὶ τῇ πρὸς ἁμαρτιῶν αἰδήσεως τῷ ἐμῷ νοῒ ἐμβάλλει· ὅθεν μήτε σοφίᾳ μήτε ἰσχύι μήτε δυνάμει τῇ ἐμῇ, μήτε ἀγγελικῇ τινὶ ἢ ἀνθρωπίνῃ βοηθείᾳ, μήτ' ἄλλῳ ὑπενιῶν ὑπῳ ἀπαλλάπεσθαι δυναμένῳ συνειδὼς ἐμαυτῷ, πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον ἐλθὼν ὅτι Χεισὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας γενόμενον, τὰς ὀφειλομένας τῇ ἐμαῖς ἁμαρτίαις ποινὰς τῷ θανάτῳ αὐτὸς ὑπέσχε, καὶ τὸ παθὸς αὐτὸ πρὸς ἐμὲ ὀργὴν τῷ ἰδίῳ αἵματι ἀπέσβεσε, καὶ ἐμὲ πάλιν αὐτῷ κατήλλαξε, καὶ τὸ αὐτὸ δικαιοσύνης μετέδωκε, καὶ τὸ αἰωνίᾳ ζωῆς συγκληρόνομον αὐτῷ κατέκτησεν· ὧν ἁπασῶν τῶν Χεισοῦ εὐεργεσιῶν διὰ πίστεως μετέχω, ἣν πίστιν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῇ ψυχῇ μοῦ ἐγέννησε διὰ κηρύξεως τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τὸ αὐτὸν διὰ τῶν ἱερῶν μυστηρίων, τῶν ὁρατῶν καὶ σαφεστάτων σημείων καὶ ἐνεχύρων ὄντων τοῦ θεοῦ πρὸς ἡμᾶς διὰ Χεισοῦ ἀγαθωσύνης, βεβαίωσιν· ἣν καὶ δεῖ, ὡς ζῶν καὶ εὔφορον δένδρον, εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης καὶ ἄλλων ἀγαθῶν ἔργων τοὺς καρποὺς δι' ὅλου τοῦ βίου ἐνφέρειν πρὸς δόξαν τοῦ ποιοῦντα καὶ πλη-

A. Principio, lex divina decem explicata præceptis, perfectam mihi ante oculos piè vivendi regulam proponit, ad quam vitam meam dirigere atque formare debeo, conſtituta, ſi uſpiam aberrem, æternæ in me damnationis pœna: per legem igitur peccata mea, Deúmque ob ea ira in me incenſum, & ſempiternam mortem divina mihi juſtitia debitam eſſe agnoſco: quæ cogitatio horribili formidine, timoréque ex peccatorum conſcientia animum meum percellit: unde quum neque prudentia, neque viribus aut poteſtate mea, neque ulla humana, angelicáve ope aut auxilio, neque ullo alio modo, aut ratione poſſe me omnino liberari intelligam, Evangelium me edocet, Chriſtum Dei filium, hominem ſine peccato factum morte ſua meritas debitáſque peccatis meis pœnas perſolviſſe. Dei patris ſui in me iram ſuo ſanguine reſtinxiſſe, & me rurſum in gratiam ipſius reconciliaſſe, ſuæque juſtitiæ feciſſe participem, & æternæ ſecum vitæ heredem inſtituiſſe: quæ omnia Chriſti beneficia mihi per fidem communicantur: quam fidem ſpiritus ſanctus in animo meo per prædicationem Evangelii inſevit, eaque per ſacra myſteria ſua, aſpectabilia certiſſimaque indicia & pignora divinæ erga me per Chriſtum bonitatis confirmavit. Quæ etiam fides, ut viva quædam atque ferax arbor, pietatis, juſtitiæ, aliorúmque bonorum operum fructus in me per omnem vitam

Deut. 4, 1, 2. Pſal. 19, 6, 7. & 119. 4. Mat. 19. 16, 17. Luc. 10. 25, 26, 27, 28. Rom. 2. 12, 13. & 3. 19, 20. & 4. 15. Gal. 3. 10. 2 Cor. 2. 7. & 7, 9, 10. &c. Rom. 1. 15, 16 Act. 13, 38. 39 Heb. 1. 4, 5. & 9. 9, 12, 13, 14 & 10. 2, 3, 4. Mat. 1. 20, 21 Joh. 1. 14, 29. Eſa. 53. 4, 5, 6, 10, 11. Ro. 3. 24, 25. Col. 1. 20 &c Ro. 3. 23 & 8. 14, 15, &c. & 10. 4. Gal. 2. 16. Rom. 10. 8, 14, 16, 17. 1 Cor. 12. 3, 6. 9. Matt. 28. 19, 20. Mar. 16. 15, 16. 1 Cor. 10. 16, 17. Pſal. 1. 3. Mat. 7. 17, 18 Luc. 1. 74, 75 Rom. 6. 1, 2, 3 Gal. 5. 8.

πλιχῶτα συεργλῦντός με Θεῦ, κὴ εἰς ὠφέλειαν κὴ σωτήριον ὑποδεῖγμα τῦ πλησίον. Ταύτης ὃ τῆς πίστεως τλῶ αὔξησιν, κὴ δωάμυν τῦ ευαρεστεῖν τῷ Θεῷ κὴ ταῦτα πάντα ποιεῖν δι' Θεῦ τῦ παθόντος πάντων ἀγαθῶν χορηγῦ ὄντος διὰ ζωηχῶν θεσσάρων ἐν τῷ ὀνόματι τῦ ἰδίυ αὐτῦ Ἰησῦ Χριςῦ τῦ σωτῆρος ἡμῶν αἰτεῖν ἐμὲ δεῖ, ἐπειδὴ αὐτὸς δι' ἑαυτῦ ἀδενὴς λίαν κὴ ἀδωάτος εἰμι, κὴ χάριτας αὐτῷ καθ' ἑκάςλω ἀπονέμειν θεσσήκει ἐφ' οἷς ἔλαβον ὑπ' αὐτῦ συεργασίας.

Δ. Ὁρῶ σε, ὦ παῖ, τῆς Χριςιανικῆς πίστεως ὑποθήκας καλῶς ὑπομόνον, κὴ τὸ κεφάλαιον αὐτῆς φέρεγτα διὰ μνήμης. Λοιπὸν ἴν ὅτι θεὸς τῦτον τῆς ὀρθῆς γνώσεως κανόνα τὸν τρόπον σῦ ὕπως ἐπαναγάγῃ, κὴ ἐφαρμότειν, ὥςε νομίζῶαι πᾶσης τῆς ἐπιςήμης ἀνωφελῶς τετυχηκέναι.

Μ. Τῦ Θεῦ βοήθειαν ἐμοὶ φέρεγτος, πᾶσαν ἐπιμέλειαν παρέξω, ὦ πιμώτατε διδάσκαλε, καὶ ὑδὲν παραλείψω, ἐφόσον δωατὸς ὦ, δι' ὃ τῆς θεσσηρείας κὴ ὁπλήσεως τῦ ἀληθινῶς Χριςιανῦ καταξιωθῶ· ἀλλὰ κὴ ταπεινὰς κὴ ζωηχῆς τῷ παντοκράτορι Θεῷ θεσσάχας ποιήμενος, αὐτῦ δεήσομαι μὴ ἐᾶν τλῶ δεϊκλῶ φῶ αὐτῦ παραγγελμάτων αστρέγειν φθείρεσθαι διὰ τλῶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς, ὡς ἀγρῦ ὑδὲν ὠφέρεγτος, ἀκαρπίαν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ μυ, ὥσπερ ἰχθῦ καὶ

tam creare deberet, ad gloriam Dei, qui tot & tantis me beneficiis affecit, & ad utilitatem etiam atque exemplum ſalutare proximi. Cujus fidei incrementum, facultatémque placendi Deo, & iſta omnia præſtandi, me, qui ex meipſo maximè ſum infirmus, atque imbecillus, continuis atque ardentiſſimis precibus à Deo patre bonorum omnium authore, in nomine filii ſui Jeſu Chriſti ſervatoris noſtri, efflagitare, gratiáſque illi maximas pro univerſis ab eo acceptis beneficiis aſſiduè agere oportet. Mat. 5. 16. 1 Pet. 2. 12. Mar. 9. 23, 24. Rom. 1. 7. & 7. 15. & 9. 16 1 Cor. 1. 3. 4. 2 Cor. 3. 5. & 15. 10. Phil. 2. 13. Epheſ. 1. 5, 6. 2 Theſ. 1. 12 Joh. 14. 13. & 15. 16. & 16. 23. 1 Cor. 10. 31. Eph 3. 20, 21. Jud. 25.

M. *Intelligo mi fili, Chriſtianæ pietatis præceptis te benè inſtitutum eſſe, ejúſque ſummam memoria tenere. Reliquum eſt, ut ad iſtam rectæ intelligentiæ normam mores tuos ita formes atque accommodes, ne ſine cauſa videri poſſis harum rerum ſcientiam eſſe conſequutus.* Mat. 13. 23. Luc. 12. 47. Rom. 1. 21, & 2. 13. Eph. 4. 20, 21 & 5. 8, 9. Phil. 1. 9, 10, 11. Col. 1. 5, 6, 9, 10.

A. Deo mihi auxilium ferente, omnem adhibebo diligentiam, honorate magiſter, neque quicquam omittam, quantum quidem à me elaborari queat, quò appellationem titulúmque verè Chriſtiani poſſim ſuſtinere; quinetiam humili aſſiduáque prece atque obſecratione à Deo opt. max. ſupplicíter petam, ne divinam ſuorum præceptorum ſementim, propter animi mei, quaſi nihil ferentis agri ſterilitatem interire patiatur, ſed menti meæ, tan- Tit. 1. 26. Jacob. 1. 22, 23, 25. & 4. 17. 2 Pet. 2. 20, 21. Luc. 11. 9, 13 & 1. 7. Jac. 1. 5, 6. Mat. 13. 19, 20. Joh. 15. 16.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

καὶ καρπῶν ἀγόνῳ ἀρέσῃ, τῷ θεανίῳ τῆς ἀφέτου ἀπὸ ὕστερον ἀρξαμένῳ τοιαύτην εὐφοείαν διδόναι, οἵαν πλείστους φύειν τῆς εὐσεβείας καρπούς, οἵπινες ἐν τῇ θεανίῳ καλιᾷ καὶ στοφυλακείῳ ἀποθησαυισθήσονται καὶ φυλαχθήσονται.

Δ. Ταύτην, ὦ τέκνον, ἣν ἐδέδισας, διατέλει προβαίνων τὴν ὁδὸν, πάνυ πληροφορηθεὶς, ὅτι καθὼς τὸν νοῦν καὶ προαίρεσιν ταύτην τῇ θείᾳ χρώμενος ἐπιποίᾳ εἴληφας, ὡσαύτως ὅπως πέρας καλὸν τῶν ὅλων εὐσεβῶς ἐπιτελέσας ἐπιτεύξῃ μέλλεις ἥξειν ἀπὸ ὁδηγοῦντος πρὸς τὴν σὴν αἰώνιον σωτηρίαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, ᾧ ἔπαινος, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ.

quam macro & infœcundo ſolo, cœleſti ſuæ gratiæ imbre rigato, eam fertilitatem dare velit, ut uberrimas edam ſanctitatis fruges in cœleſti horreo granarióque recondendas atque conſervandas.

Pſal. 1. 3. 1 Cor. 3. 9, 17. 2 Cor. 9, 10. 14. & 13. 16, 17, 18. Mat. 3. 12. & 13, 23.

M. *Perge mi fili, tenere iſtam viam, quam inſtituiſti, nihil hæſitans, quin ſicuti hoc conſilium atque propoſitum divino inſtinctu motus cepiſti, ita ad exitum optabilem rationis atque inſtituti iſtius tui, tam ſanctis à te initiis orſi, fœliciter ſis ipſius ductu, perventurus, ad æternam tuam ſalutem, & Dei optimi maximi gloriam, cui omnis laus, honor, gloria ſempiternis eſt ſeculorum ætatibus tribuenda. Amen.*

Joh. 4. 36. Gal. 5. 2?, 23 2 Cor. 8. 10, 11, &c. Phil. 1. 6, 9. & 2. 13. Rom. 6. 22, 23. Matt. 5. 16. 2 Cor. 9. 10, 11, 12. Phil. 1. 11. 1 Pet. 2. 12.

FINIS.

ΠΑΡΑΙΝΕΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ.

Ἐγείρει ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός.

Ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγείρεσθαι.

Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν.

ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός.

Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, καὶ ἐνδυσώμεθα τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.

Οὕτω λαμπέτω τὸ φῶς ἡμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Λαμπρὰ καὶ ἀμόρφωτός ἐστιν ἡ σοφία, καὶ εὐχερῶς θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀγαπώντων αὐτήν, καὶ διείσκεται ὑπὸ τῶν ζητούντων αὐτήν.

Φθάνει τοὺς ἐπιθυμοῦντας αὐτήν, ἵνα φανερώσῃ ἑαυτὴν αὐτοῖς.

Ὁ ὀρθρίσας ἐπ' αὐτὴν οὐ κοπιάσει· παρεδρον γὰρ εὑρήσει τῶν πυλῶν αὐτοῦ.

Ἡ σοφία ὑπὲρ πᾶν ἀφροσύνην, ὡς περιουσία τοῦ φωτὸς ὑπὲρ τὸ σκότος.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΡΘΡΙΝΟΣ.

Αἰνεῖτε παῖδες Κύριον, αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου.

Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος.

Ἀπὸ

ADMONITIO MATUTINA.

EXpergiscere qui dormis, & excitare à mortuis, & illucescet tibi Christus. Eſa. 5. 14.

Tempestivum est nos jam è somno susci- Rom. 13. 11
tari.

Præteriit nox, dies appropinquat: 12.
abjiciamus igitur opera tenebrarum, & arma lucis sumamus.

Honestè nos, ita ut in clara luce ver- 13.
santes decet, geramus: & Domino Jesu Christo induamur.

Ita luceat hominibus vitæ nostræ Mat. 5. 16.
splendor, ut nostra opera bona conspicientes, gloriam patri nostro cœlesti tribuant.

Sapientia res est excellentissima, & Sap. 6. 13.
quæ nunquam evanescit: ab illis verò qui eam admirantur & exquirunt, facilè invenitur atque obtinetur.

Eos, qui ipsam expetunt, antevertit,
ut seſe illis ultrò offerat. 14.

Qui primo diluculo illi invigilat, non 15.
multùm laboris sustinebit: præsto enim illi ad portam erit, in foribus ejus assidens.

Sapientia stultitiæ tam longè præstat, Eccleſ. 2. 13.
quàm lumen tenebris antecellit.

PSALMUS MATUTINUS.

DEo tribuite laudem ô pueri, servi ejus: laudibus efferte nomen Do- Pſal. 113. 1.
mini.

Nomen Domini gloriosè prædicetur: 2.
ex hoc tempore in omnem æternitatem.

Ἀπὸ ἀνατολῶν μέχρι δυσμῶν, αἰνετὸν τὸ ὄνομα Κυρίου.

Σὴ ἐστὶν ἡ ἡμέρα, καὶ σή ἐστιν ἡ νύξ. σὺ κατηρτίσω φαῦσιν καὶ ἥλιον.

Ἡμεῖς ἐποιμάνθημεν καὶ ἐνεωσάμεθα καὶ ἐξηγέρθημεν, ὅτι σὺ εἶ Κύριε ἀντιλήψῃ ἡμῶν.

Ὦ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, σοὶ σε ὀρθρίζομεν· καὶ τὸ σοὶ ἡ σοφία ἡμῶν σοφράσει σε.

Δεῦτε σε ἐσμὸν ἡμεῖς ὦ Κύριε· ζωώσατε ἡμᾶς, καὶ γνωσόμεθα τὰ μαρτύριά σε.

Γνώρισον ἡμῖν τὴν ὁδὸν ἐν ᾗ πορευσόμεθα, ὅτι σοὶ σε ἐξῆραμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Δίδαξον ἡμᾶς τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σε, ὅτι σὺ εἶ ὁ Κύριός ἡμῶν· τὸ πνεῦμα σε τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσαιτω ἡμᾶς ἐν ὁδῷ τῆς ζωῆς.

Ἄκουσον πίπτων ἡμῶν τὸ σοὶ τὸ ἔλεός σε, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἠλπίσαμεν.

Ἐμπλησθῶμεν τὸ σοὶ τοῦ ἐλέους σε. καὶ ἡμεῖς ἀγαλλιασόμεθα, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν εὐφρανθησόμεθα.

Ὅτι σὺ εἶ ἡ ὑπομονὴ, καὶ ἐλπὶς ἡμῶν κύριε, ἐκ νεότητος ἡμῶν.

Ἐπὶ σὲ ἐπεστηρίχθημεν ἀπὸ γαστρὸς, ἐκ κοιλίας μητρὸς ἡμῶν σὺ εἶ σκεπαστὴς ἡμῶν. ἐν σοὶ ἡ ὕμνησις ἡμῶν διὰ παντός.

Ἀσόμεθα τῇ δυνάμει σε, καὶ αἰνέσομεν τὸ σοὶ

Summa laude celebrandum eſt nomen Domini: ab ortu ſolis ad occaſum. 3.

Tuus O Deus, eſt dies, & tua eſt nox: tu præparaſti lumen, & ſolem. Pſal. 74. 16.

In cubilibus nos collocavimus, ſomnóque nos dedimus: & rursùm experrecti ſumus, quoniam in tua O Deus, tutela latuimus. Pſal. 3. 5.

O Deus, tu es Dominus noſter: ſummo mane te quærimus, & ſupplices ad tuum auxilium confugimus. Pſal. 62. 1. & 88. 12.

Servi tui ſumus O Domine: ingenii lumen in nobis accende, ut tua præcepta intelligamus. Pſal. 118, 125

Monſtrato viam, qua nobis ſit ingrediendum: ad te namq; mente noſtras erigimus. Pſal. 143. 9.

Inſtitue nos, ut ea, quæ tibi grata ſunt, faciamus: tu enim es dominus Deus noſter, nomen tuum ſanctum dirigat nos in viam, quæ deducit ad vitam. 21.

Effice ut benignam tuam bonitatem matutinis temporibus ſentiamus: in te enim poſitas omnes noſtras ſpes habemus. Pſal. 143. 8.

Diluculo nos exple miſericordia tua: &præ gaudio voces effundemus, & lætabimur omnibus diebus vitæ noſtræ. Pſal. 90. 14.

Tu enim Domine, is es, cujus deſiderio tenemur: in tua fiducia ab ineunte ætate conquieſcimus. Pſal. 71. 4.

Tuis ſubſidiis, ex quo primùm in lucem editi ſumus ſuſtentamur: tu nos ex alvo materno eduxiſti, tuam laudem & gloriam in perpetuum celebrabimus. 5.

De tua potentia canemus, tuam benignitatem Pſal. 59. 16, 17.

φεροὶ τ' ἔλεός σε· ὅπ ἐχθρήθης ἀντιλήπτωρ ἡμῶν καὶ καταφυγὴ, ὁ βοηθὸς ἡμῶν, καὶ ὁ ἐλεήμων Θεὸς ἡμῶν.

Δόξα τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

Ὡσπερ ἦν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἔστι νῦν, καὶ ἔσται ἀεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΩΝ ΤΗΣ ΧΛΙΝΗΣ ἀπαυσαμένων.

ΧΑείν σοι ἔχομεν ὅσον ὁ ἡμέτερος νοῦς δύναται ὅζειν εἰδέναι, ὦ Θεὸς ὁ πατὴρ ἡμῶν, ὃς ἡμᾶς ἐκ πάντων τῶν παρελθόντος νυκτὸς κινδύνων καὶ κακῶν ἐκπεσόντας εἰς τὸ σήμερον ἡμέραν ἐφύλαξας, δεόμενοί σε καὶ σήμερον καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς τὴν ἡμετέρας σωτηρίας δέξασθαι τὸν προσασίαν καὶ ἐπιμέλειαν. καὶ ὥσπερ τὸν ἀχλὺν τῆς νυκτὸς ἀποκεδάσας τῇ ἡλιακαῖς ἀκτῖσι τὰ πάντα κόσμιν ἐφώτισας, καὶ ἡμᾶς ἐξ ὕπνου ἀνέγειρας, ὕτω καὶ τὰς ἡμῶν διανοίας ἐκ τοῦ ἐνδοθεν τῆς ἀγνοίας σκότους εἰς φῶς ἐπαναγθείσας, καὶ τὸν κάρον ἧς κακιῶν ἀπαλύσας, τῇ θείᾳ τῇ ἱερᾷ παιδαγωγίᾳ σε ἀκτῖσι, καὶ τῇ γνώσει τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ σε Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, τοῦ ἀληθινοῦ ὄντος ἡλίου καταυγάσαι· ἵνα ἀπὸ ἧς τοῦ σκότους ἔργων ἀποκλίνοντες, καὶ ἅπαντα τὸν βίον φερῆς τὸν θείκλον τῆς σοῦ λόγου ἀληθείαν ῥυθμίζοντες, ὡς ἐν τῷ λαμπρῷ φωτὶ, καὶ ἐν τῇ σῇ ὄψει ὄντες, σεμνῶς καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς, ὥσπερ ἡμέρας υἱοὶ πολιτευώμεθα· καὶ

nitatem prima luce prædicabimus: tu enim noſtrum præſidium, perfugium noſtrum, noſtrum propugnaculum, tu Deus noſter clementiſſimus perpetuò extitiſti.

Gloria tribuatur Deo Patri, Filio, & Spiritui ſancto.

Sicut à principo ad hunc uſque diem factum eſt, fietque per infinitas ſeculorum ætates. Amen.

MATUTINA PRECATIO.

GRatiam tibi quantam maximam animi noſtri capere poſſunt, habemus, Deus pater cœleſtis, qui nos ab omni præteritæ noctis periculo atque diſcrimine ſalvos atque incolumes uſque ad hodiernũ diem conſervaſti, precamurque ut hodiè etiam atque perpetuò in poſterum ſalutis noſtræ defenſionem, atque patrocinium ſuſcipere velis: & quemadmodum diſcuſſa noctis caligine, Solis luce mundum omnem compleviſti, & nos è ſomno excitaſti, ita & mentes noſtras è tenebris internis ignorantiæ in lucem vocatas, & è vitiorum ſopore ſuſcitatas, divinis radiis ſacroſancti ſpiritus tui, notitiáque dilecti filii tui Jeſu Chriſti ſervatoris noſtri, veri illius Solis, illuſtrare digneris: ut ab operibus tenebrarum declinãtes, omnémque vivendi curſũ ad Divinã verbi tui veritatem dirigentes, nos, ut in clara luce, atque in conſpectu tuo honeſtè, juſtéque & ſanctè, ut diei filios geramus,

Pſal. 3. 5. & 4. 8.
Pſal. 91. 1. 2, 3. toto.
Pſal. 74. 16.
Pſal. 4. 6. & 36. 9.
Joh. 4. 26. & 16. 13.
Act. 26. 18.
2 Cor. 4. 6.
Joh. 1. 5. 9. & 8. 12. & 12, 35
Ro. 13. 12, 13
Eph. 5. 8, 11.
Pſal. 119. 105
Luc. 1. 74, 75
1 Tim. 6. 16.

καὶ ἐπὶ τέλει εἰς τὸ μακαριώτατον αὐτοῦ φῶς, ὃ σὺ ἐνοικεῖς. σὺν αὐτῷ ὑιῷ σε Ἰησοῦ Χριστῷ ὁδηγοῦντος ἡμᾶς, ἐρχώμεθα· ᾧ ζωὴ σοὶ καὶ τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα, ἑνὶ παμβασιλείᾳ μεγαλειότητος Θεοῦ, ὁ ἔπαινος καὶ ἡ τιμὴ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΟΡΘΡΙΟΣ τοῖς παιδαρίοις ἐπιτηδεία.

Μεγάλα σοι εὐχαριστοῦμεν ἐκ ψυχῶν ὦ Θεὸς, ὁ πατὴρ τοῦ φώτων, καὶ πάντων ἀγαθῶν χορηγὸς ὤν, ὅτι τοῖς ἡμετέροις γονεῦσι καὶ προγόνοις ἡμῶν νῦν τοιοῦτον ἐμεγαλύνας, ὥστε παιδεύειν ἡμᾶς τοῖς τὰ καλὰ τοῦ μαθήματος ἐπαγγελλομένοις διδασκάλοις ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡλικίᾳ, ἣ μάλιστα εὐκαμπὴς ὄζει, καὶ ὑποτυπεύεσθαι πᾶν ἀγαθὸν μανθάνειν· ἐκδεχόμενοι σε μὴ ἐᾶν τὰς τε καλὰς αὐτοῦ ἐλπίδας, καὶ τὸ βέλτιστον τῆς ἡμετέρας ἡλικίας κρεῖττον διὰ τὴν ἡμῶν ἀφυΐαν, καὶ ἀμέλειαν, καὶ ἀργίαν ἀπόλλυσθαι. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἡμετέρα ἀγχινοία καὶ φιλοπονία καὶ σπουδὴ ἀνδρὸς τοῦ δεξιᾶς σε ἐπιπνοίας οὐδὲν ἀμύειν δύναται, ἀξίωσον διὰ τοῦ θερμίου σου ἀκτίνων τὸ ἡμῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις ὥστε ἐπιλάμπειν, καὶ τοιοῦτον ἡμῖν τοῦ σπουδαίας παιδείας καὶ σοφίας καὶ ἀρετῆς ἔρωτα ἐμποιεῖν, καὶ εὐμάθειαν τοῦ ὥστε δεκτικοὺς, καὶ μνήμην ὥστε φυλακτικοὺς τοῦ διδασκομένων παραγεῖν, ὡσθ' ἡμᾶς εὐθὺς ἐκ νέων ὑπ' ἀγαθοῖς παιδάριοι καὶ μαθήμασι ἐγκύβους καὶ ἐν ἀρεσκῇ ἐλευθερίως πεπαιδευμένοις, ἄνδρας εὐπαι-

tandémque ad beatiſſimam illam lucem, in qua tu habitas, ducę eodem filio tuo Jeſu Chriſto perveniamus. Cui tecum & cum ſancto ſpiritu, uni ven: randæ majeſtatis Deo, laus, atque honor omnis in perpetuum debetur. Amen.

PRECATIO MATUTINA ſtudioſis accommodata.

MAximas tibi ex animis gratias agimus, Deus pater luminum, bonorum omnium largitor, quòd parentibus patroníſque noſtris hanc mentem dediſti, ut nos ea ætate quæ maximè flexibilis eſt, & ad optima quæque diſcendum opportuniſſima, in bonarum literarum diſciplinam traderent: ſuppliciter à te petentes, ne illorum bonam de nobis ſpem noſtræque ætatis optimam partem, propter noſtram ingenii tarditatem, negligentiam, & inertiam perire ſinas. Et quia noſtra vigilantia, induſtria, atque ſtudium nihil ſine divino inſtinctu tuo proficere valent, dignare cœleſtibus tuis radiis mentibus ingeniíſque noſtris ita illucere, nóſque eo deſiderio & amore bonarum literarum, ſapientiæ, atque virtutis afficere, eáque docilitate ad percipiendum, memoriáque ad percepta retinendum donare, ut in puerítia atque adoleſcentia noſtra, bonis literis artibúſque, & virtutis præceptis liberaliter inſtituti, viri doćti & pii, reíque publicæ,

Jac. 1. 17.

Eccleſ. 12. 2.

Prov. 6. 6, 9. 24, 26.

Pſal. 127. 2.

Joh. 15. 4, 5.

Pſal. 4. 6. & 36. 9.

2 Cor. 4. 6.

Deut. 4. 9, 10 & 31. 12, 13.

Pſal. 78. 3, 4.

Mar. 19. 13, 14.

2 Tim. 3. 15.

εὐπαιδεύτους καὶ εὐσεβεῖς, καὶ τῇ πολιτείᾳ ἄμα, καὶ τῇ ἀλήθειᾳ σου ἐκκλησίᾳ ὠφελίμους ἀποδειχθῆναι, εἰς τιμὴν τοῦ ἱεροῦ ὀνόματός σου δόξαν. Ταῦτα παρά σου, ὦ πάτερ ἐφάπτομαι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν αἰτούμενος, δεόμενοί σου αὐτὰ χαρίζεσθαι ἡμῖν διὰ τὴν ἐκείνου ἀξίαν· σοὶ γὰρ τοῦ αὐτοῦ υἱοῦ σου, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πᾶσα ὁ ἔπαινος καὶ τιμὴ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΑΛΛΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΩΘΙΝΗ διδασκαλικοῖς ὠφελιμωτάτη.

ΠΑρέχου ὦ Κύριε Θεὸς πάτερ ἐφάπτομαι, τὸ ἡμᾶς τῆς θείας τοῦ πνεύματός σου χάριτος μετέχοντας, καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ καὶ μονογενοῦς παιδός σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ λαμπρότατον καὶ ὑπερφανέστατον ὑποδεῖγμα εἰς μίμησιν ἑαυτοῖς ὑπὸ ὀμμάτων τιθέντας ἐν νεότητι ἑαυτοὺς ὅλους τῇ ἀληθῆ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ ὑπηδῆναι, καὶ πρὸς τὸ σὸν θέλημα ῥυθμίζειν· ἵνα τῇ ἡλικίᾳ προσκάπτοντες, ὡσαύτως εἰς σωφροσύνην καὶ σοφίαν καὶ ἀρετὴν σωφρόνως ὑπηδόντες δῆλοι ὦμεν, τιμῶντες μὲν εὐσεβῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τοῦ σοῦ ἁγίου συνοίαν καὶ ἀγάπωσιν (ἣ τελείαν εὐδαιμονίαν φέρει) ἑαυτοῖς καταπτώμενοι, διὰ τοῦ αὐτοῦ υἱοῦ σου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ᾧ μετὰ σοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΥΠΟΜ-

licæ, atque ſanctæ Eccleſiæ tuæ utiles evadamus; ad ſanctiſſimi nominis tui gloriam amplificandam. Hæc à te pater cœleſtis, nomine unici tui filii Jeſu Chriſti ſervatoris noſtri efflagitamus, obſecrantes ut ea nobis ipſius cauſa largiri velis: tibi verò, cum eodem filio tuo, ſanctóque ſpiritu laus omnis & gloria perpetuò tribuatur. Amen. Joh. 15. 16. 1 Tim. 1. 17.

MATUTINA PRECATIO alia ſcholis apta.

LArgire Domine Deus Pater cœleſtis, ut divino ſpiritu tuo afflati, dilectiſſimi filii, beatiſſimíque pueri tui Jeſu Chriſti clariſſimum illuſtriſſimúmque exemplum nobis ad imitandum ante oculos proponentes, hoc pueritiæ atque adoleſcentiæ noſtræ tempore, nos totos ad bonarum literarum ſtudium, & virtutem applicemus, atque ad tuam voluntatem conformemus, & ſicuti ætate progredimur, ita indies magis magíſque ſcientia, ſapientia, & virtute proficiamus: tum hominum piorum, tum verò tuam maximè cœleſtem gratiam atque amorem (in quo ſumma ſita eſt fœlicitas) nobis conciliantes atque conſequentes: idque per eundem filium tuum Jeſum Chriſtum, ſervatorem noſtrum, cui unà tecum & cum ſancto ſpiritu honor eſt atque gloria ſempiterna tribuenda. Amen. Luc. 2. 46. Eccleſ. 12. 2. Luc. 2. 29. 53

AD MO-

ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΕΣΠΕΡΑΝ.

Ἐάν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει· ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει.

Ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτὶ, προσκόπτει· ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.

Αὕτη ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα.

Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸ φῶς ἐστὶ τὸ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

Περιπατήσωμεν ἕως τὸ φῶς ἔχομεν, ἵνα μὴ σκοτία ἡμᾶς καταλάβῃ· ὅτι ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει.

Μὴ γενώμεθα ἑτεροζυγοῦντες τοῖς ἀπίστοις· ἀλλ' ἕως τὸ φῶς ἔχομεν, πιστεύσωμεν εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γενώμεθα.

Πιστεύσωμεν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. ὅστις φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ.

Ὃς ἐὰν ἀκολουθήσῃ Χριστῷ, τῷ φωτὶ τοῦ κόσμου, οὐ περιπατεῖ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

Ἐξαπέστειλεν ἐν σκότει φῶς τοῖς ἐυδέσιν.

Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι.

Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι.

Ἐὰν

ADMONITIO VESPERtina & nocturna.

DIE ſiquis incedat, nihil offendit: quoniam ſolis lumen aſpicit. Joh. 11. 9.

At ſi de nocte ambulet, luce orbatus per errorem incurrit. 10.

Hæc eſt damnationis cauſa, quòd lux mundo affulſit, homines verò tenebris potiùs quam luce delectati ſunt, eo quòd eorum vita flagitioſa fuerat. Joh. 3. 19.

Jeſus Chriſtus Dei Filius lux eſt, quæ in tenebris fulget, vera illa lux, quæ omnes homines, qui in hanc vitam ingrediuntur illuſtrat. Joh 1. 5. 9.

Progrediamur igitur dum ſuppetit lumen, ne nos nox opprimat, nam qui in tenebris verſatur, neſcit quò ruat. Joh. 12, 35.

Incredulorum peregrinum jugum ne feramus, verùm dum lucem aſpicimus, luci fidamus, ut lucis ſoboles efficiamur. 2 Cor. 6. 14. Joh. 12. 6.

Credamus in Jeſum Chriſtum Dei Filium, qui mundo illuxit, ut omnes qui credunt in eum in tenebris non jaceant. Joh. 12. 46.

Qui Chriſtum mundi lucem ſequitur, è tenebris in lumen vitæ vocabitur. Joh. 8. 12. & 9. 5.

Exoritur è tenebris lumen iis, qui caſtè atque integrè verſantur. Pſal. 112. 4.

Qui ſe in luce verſari dicit, & odium tamen in fratrem habet, is tenebris uſque ad hoc tempus offunditur. 1 Joh. 2. 9.

Qui fratrem diligit, luce circumfunditur: neque ulla unquam ab eo peccandi occaſio offeretur. 10.

Si

ΨΑΛΜΟΙ.

Ἐὰν δῶς πεινῶντι τ ἄρτον ἐκ ψυχῆς σε, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς, τότε ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σε, καὶ τὸ σκότος σε ὡς μεσημβρία.

ΨΑΛΜΟΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ.

Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σε ὕψιστε.

Τὸ ἀναγγέλλειν τὸ πρωὶ τὸ ἔλεός σε, καὶ τ ἀλήθειάν σε κατὰ νύκτα.

Ἕως τὸ σκότος καλύπτει τ γῆν καὶ τὰ ἔθνη, λαμψάτω ἡμῖν ἡ δόξα σε Κύριε, ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σε, καὶ τ ἀλήθειάν σε, ὅπως ὁδηγῶσιν ἡμᾶς.

Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, λάμψον ἐν τ καρδίαις ἡμῶν, καὶ δὸς ἡμῖν τ φωτισμὸν τ γνώσεως τ δόξης σε, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἅψον τ λύχνον ἡμῶν ὦ Θεὸς Κύριε ἡμέτερε, καὶ ποίησον τὸ σκότος ἡμῶν φῶς, ἵνα περιπατήσωμεν ἐμπροσθέν σε ἐν φωτὶ ζώντων.

Λύχνος τοῖς ποσὶν ἡμῶν ὁ νόμος σε, καὶ φῶς τ τρίβοις ἡμῶν. ὑποφαίνει τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, καὶ καθοδηγεῖ τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

Καθοδήγησον τὰ ἴχνια ἡμῶν ἐν τῷ λόγῳ σε· καὶ ὅπως μὴ ὀλισθήσουσιν οἱ πόδες ἡμῶν, καὶ κυριεύσει ἡμῶν μηδεμία κακία.

Κύριε

Si inopis atque egentis eſuriei miſertus fueris, luctúque & mœrore afflictum animum conſolatione ſuſtentaveris: tunc effulgebit è tenebris lumen tuum, eritque caligo tua inſtar meridiei. Eſa. 58. 10.

Hymnus veſpertinus & nocturnus.

OPtimum eſt, nos tibi O Deus, confiteri, tuúmque numen precibus placare, & divinum nomen tuum hymnis & laudibus celebrare, O excelſiſſime. Pſal. 92. 1.

De tua benignitate matutinis temporibus, & veſpertinis de veritate tua honorificè prædicare. 2.

Dum terra atque homines obſcura teguntur caligine, tua O Domine gloria nobis illuceſcat: lumen tuum, & tua nos veritas dirigant. Eſa. 6. 1. 2. Pſal. 43. 3.

O Deus qui jubes lumen è tenebris effulgere, illuſtra mentes noſtras, & præfer nobis lumen cognitionis gloriæ tuæ in facie Jeſu Chriſti. 2 Cor. 4.

Accende lucernam noſtram, O Domine Deus noſter, illumina tenebras noſtras, ut in conſpectu tuo ambulemus in lumine viventium. Pſal. 18. 27. Pſal. 56. 13.

Verbum tuum inſtar lucernæ eſt pedibus noſtris, & inſtar lychni ſemitis noſtris, præfert lumen iis qui in tenebris & in umbra mortis verſantur: veſtigia noſtra dirigit in viam pacis. Pſal. 119. 105. Luc. 1. 79.

Ingreſſus noſtros ad verbi tui normam dirigito: nam ſic pedes noſtri à lapſu continebuntur, ne in flagitium aliquod dilabamur. Pſal. 119. 133. & 56. 13.

Penes

ΕΥΧΑΙ.

Κύριε θεὲ σοι πηγὴ ζωῆς. φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς τῷ φωτὶ τῷ προσώπῳ σε. μήποτε ὑπνώσωμεν εἰς θάνατον, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν ἰσχύσῃ πρὸς ἡμᾶς.

Ῥῦσαι ἡμᾶς ἐκ σκότους, καὶ ἐκ σκιᾶς θανάτου, διάῤῥηξον τοὺς δεσμοὺς ἡμῶν, καὶ ῥῦσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ θανάτου. σῶσον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ σκότους, ἐν ᾧ ἔστιν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Ἄνοιξον ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ἵνα ἐπιστραφῶμεν ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ὅλη τὸν Θεόν.

Τοῦ λαβεῖν ἡμᾶς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, πίστει τῇ εἰς τὸν υἱὸν σου Ἰησοῦν Χριστόν.

Οὕτως ἐν εἰρήνῃ κοιμηθησόμεθα καὶ ὑπνώσομεν· ὅτι σὺ Κύριε μόνος ἐπ' ἐλπίδι κατοικίζεις ἡμᾶς.

Δόξα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ.

Ὡσπερ ἦν ἐν ἀρχῇ καὶ τὰ ἑξῆς.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΩΝ ΚΑΘεύδειν μελλόντων.

Κύριε ὁ Θεὸς, εἰς ὃν ἡ σωτηρία ἀνθρώπων τε καὶ πάντων τῶν ὄντων ἀνάκειται, ὅτε ἡ νὺξ τὸν κόσμον ἐσκότωσε, καὶ τὰ ἡμῶν σώματα μέλλει εἰς ὕπνον ἐμπίπτειν, ἃ οὐδὲν ὄζει θανάτῳ ὁμοιότερον, ἑαυτοὺς ὅλους σοι ἐπιτρέπομεν, σὲ ἱκετεύοντες ἡμᾶς ἀπὸ τῆς θανάτου

Penes te O Deus est fons vitæ, illustra oculos nostros tui vultus fulgore: ne somno consopiti sempiterno, hostis nostri dominatu premamur. Psal. 36. 9. & 13. 3. 4.

Extrahe nos è tenebris, & è mortis caligine: rumpe vincula nostra, & eripe nos ab interitu: O libera nos ab illa caligine, ubi fletus gemitusque fiunt, & dentium crepitus exaudiuntur. Psal. 117. 13 & 16. 13. M t. 8. 12. & 22. 13. & 25. 30.

Oculos nostros aperi, ut è tenebris in lucem vocemur, & è potestate Satanæ vindicemur, tibique O Deus noster asseramur. Act. 26. 18.

Ut peccatorum veniam impetremus, hæreditatémque adeamus cum illis, qui per fidem erga Filium tuum Jesum Christum sancti atque integri efficiuntur. Act. 28.

Sic cubitum discedemus, noſque quieti trademus securi: tuo enim solius præsidio in tuto collocabimur. Psal. 4. 8.

Gloria tribuatur Deo Patri, & Filio, & Spiritui sancto.

Sicut à principio ad hunc usque diem factum est, fiétque per infinitas seculorum ætates. Amen.

PRECATIO VESPERTINA.

DOmine Deus in cujus tutela est salus hominum, atque rerum omnium, quando nox Mundum oppressit, & corpora mox nostra somno, quo nihil est morti similius resoluta languidáque jacebunt, nos totos tibi in tutelam tradimus, Psal. 91. & 146, 147. Luc. 8. 52. Joh. 11. 11. 1 Thes. 4. 13. 14.

δυναμένως σὺ πονηρῶν πνευμάτων, σὺ τῶ σκότους ἀρχόντων, ἃ θεὸς τὸ ἐξαπατᾶν ἡμᾶς εἰς αἰῶνας φωτὸς μεταλαμπίζει, καὶ ἀφ' ἁμαρτιῶν σὺ ἔργων τῶ σκότους, καὶ ἀπὸ πάντων ἄλλων σὺ τε κατὰ τὸ σῶμα καὶ σὺ κατὰ τὴν ψυχὴν κινδύνων ῥύσαιτο καὶ φυλάξαι καὶ μὴ ἐάσαι ἡμᾶς ὅλως ὑπνῳ καταφέρεσθαι, καὶ οἱονεὶ ἐνδαπανᾶσθαι, ἢ μεταξὺ καθευδόντων τὰς διανοίας ἡμῶν ὥστε σκοτεῖσθαι, ἀλλ' ἡμᾶς σῶ σπλαγχνάζεσθαι· ἀλλὰ σὺ σωμάτων ὑπνῳ συγχαιόντων, τὰς ψυχὰς νυκτὸς καὶ ἡμέρας ζωογονῶν χαρίζεσθαι, καὶ εἰς σὲ ἀτενεῖς ὁρᾶν. καὶ ἐπειδὰν τὰ σώματα τε καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀποκρώντως, ὅσον τῇ φύσει ἀρκεῖ, ἀναπαύσωμεν, ἢ σύλειον σπουδεστέρως καὶ θεοθυμοτέρως ἡμᾶς ποιήσῃ σοὶ δουλεύειν, ὁποιαδήποτ' ἂν διαταγῇ κατὰ τὴν σὴν διάταξιν σχολάζοντες ὦμῶν, θεὸς σὺ ἡμετέρων ψυχῶν τὴν σωτηρίαν, καὶ τοῖς πλησίον τὴν ὠφέλειαν, καὶ τὴν τῶ ἁγιωτάτου ὀνόματός σου τιμὴν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ᾧ σὺν σοὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι πᾶς ὁ ἔπαινος καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας σὺ αἰώνων. Ἀμήν.

ΑΛΛΗ ΕΠΙΚΟΙΤΙΟΣ ΕΥΧΗ.

ΠΑντοκράτωρ ὁ Θεὸς χαρισάμενος ἀνθρώποις τὴν λαμπρὰν ἡμέραν ἵνα ἐν αὐτῇ τὰ ἰδίαις σχολάζωσιν ἀσχολίαις, τὴν δὲ νύκτα τῇ τῶν σωμάτων καὶ ψυχῶν κεκοπασμένων καὶ ἀναπαύσεως δεομένων ἀναψύξει ἀποτάξας· μὴ ἱκετείας σὲ ἀνυβολήμπτως ὧν τες

mus, ſuppliciter orantes, ut à poteſtate malitioſorum ſpirituum, caliginis principum, qui ad nos fallendos in angelos ſe lucis transformare valent, & à peccatis, tenebrarum operibus, atque aliis omnibus tum corporis, tum animæ periculis nos tueri & conſervare velis: utque totos nos ſopore opprimi & quaſi ſepultos jacere, aut mentibus interim noſtris caliginem ita offundi non patiaris, ut tui nos oblivio capiat: verùm ut corporibus ſopitis, animi vigiles aſſiduè noctes diéſque tibi intenti excubent. Et quum requies corpora ſimul atque animos noſtros ſatis quantum natura quærit, refecerit, craſtina aurora aptiores nos atque propenſiores reddat ad tibi ſerviendum in eo vitæ ſtatu, quem nos tenere voluiſti, ad animarum noſtrarum ſalutem, noſtrorum proximorum commodum, tuíque ſanctiſſimi nominis gloriam, per Jeſum Chriſtum ſervatorem noſtrum, qui, unà tecum, & cum ſancto ſpiritu, omni laude, & gloria, omnibus ſæculorum ætatibus eſt ab omnibus afficiendus. Amen.

Epheſ. 6.12. 2 Cor. 11.14 Epheſ. 5. 11, 12. &c. 1 Theſ. 5. 5, 6. 10. 1 Cor. 7.20. Epheſ. 4. 1. 1 Theſ. 1. 12, 13.

Veſpertina precatio alia.

OMnipotens Deus, cujus beneficio ſicuti dies hominibus ad negotia obeunda illuceſcet, ſic & nox ad corpora atque animos labore & contentione defeſſos, quiete relaxandos, atque recreandos conceditur: ſupplici à te precatione

Eſa. 45. 7. & 50. 3. Eccleſ. 5. 11

ὥσπερ ἡ νὺξ ἅπαντα (κότος ἐνέπλησεν, ἕτω καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, αὐτὰς ἡμῖν διὰ χειρὸς συγχωρήσας, καλύψαι καὶ ἐκ μέσου θεῖναι, καὶ αἰωνίῳ λήθῃ παραδοῦναι· ἵνα καθαρὰν τὰ σώματα εἰς ὕπνον τρεπόμενα ἀναπαύσεως τύχῃ, ὡσαύτως αἱ ψυχαὶ τοῦ ζῆν ἐλέῳ πεποιθῦαι, καὶ τῆς πλημμελημάτων (ωμεδήσεως ἀπολλαγῆναι, ἐν ἡσυχίᾳ μένουσι, καὶ ὅταν τελείως ἀναψυχθέντες, ἐν τῷ αὔριον, καὶ ἐν πᾶσαις ἄλλαις τῆς ζωῆς ἡμέραις τῆ ὕπνου ἀπαντιξάμενοι ὡρᾶς τὸ θελεῖν σοὶ ἐγερθῶμεν· καὶ ὅταν ὁ θάνατος αὐτὸς προσελάσῃ, ἀφ' ἧς οὐκ ἔπαυε, ἢ ἀπὸ τῆ σωματικῆ ὕπνου ἡμᾶς διεγείρειν ἐξεστί σοι, τῇ ἐλπίδι ἐπαναπαυόμενα τῆ τεπροθήτου αὐτῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς τὰ σώματα ἡμῶν εἰς τὸν αἰώνιον ἐκεῖνον ἡμέραν, ἣν οἶδεις ζόφῳ θανάτου ἀποκοπήσει, ἀναστήσεις· ἐν ᾗ κοινωνήσωμεν τῆ σῆ ἀγίων κληρονομίας ἐν φωτὶ, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἱερουσαλὴμ, τῇ εὐδαιμονεστάτῃ πόλει, ἥτις οὐ προσδήσει οὔτε τῆ λύχνε, οὔτε τῆ ἡλίε, οὔτε τῆ σελήνης, ἵνα φαίνωσιν ἐν αὐτῇ· ἡ σὴ γὰρ δόξα ὦ Θεὸς αὐτὸν φωτίσει, καὶ ὁ σὸς υἱὸς, τὸ ἀρνίον, ἡμιτέρα δόξα καὶ φῶς αἰώνιον ἔσται· ᾧ πρὸς ὁ ἐνδοξότατον φῶς, καὶ τῆ τῶ ἀγαπητῶ υἱῶ σε βασιλείαν δεόμεθά σε ἡμᾶς ἀγαγεῖν δι' αὐτῶ τῶ σωτῆρος ἡμῶν, ᾧ μῆ σε, καὶ τῶ ἁγίω πνεύματος, ἡ ἀθάνατος τιμὴ, καὶ ὁ ὑπερμεγέθης ἔπαινος ὀφείλε). Ἀμήν.

catione petimus, ut quemadmodum nox tenebris omnia obſcurat, ita & peccata etiam noſtra, illa dilecto filio tuo condonans, occultare, & ab oculis tuis removere, atque illorum memoriam ſempiterna oblivione delere velis, ut veluti corpora ſommo & requiete reficientur, itidem & animi noſtri miſericordiæ tuæ fiducia, à ſcelerum conſcientia ſoluti tranquillentur: atque ita toti recreati, craſtinò quum diluceſcet, reliquíſq; vitæ noſtræ diebus experrecti, ad tibi ſerviendum excitemur. Et quando mors ipſa, à qua tam eſt tibi facile nos atque è ſomno corporis excitare, imminebit, in ſpe lætiſſimæ illius reſurrectionis (qua corpora noſtra ad ſempiternum illum diem nullis unquam tenebris interruptum expergefacies) requieſcamus: quando hæreditatis ſanctorum in Lumine participes reddemur, in cœleſti Hieruſalem, beatiſſima illa civitate, quæ neque Lucernæ, neque Solis, neque Lunæ lumine, quo illuſtretur, indigebit: tua enim O Deus gloria illi illuceſcet, tuúſque filius agnus ille, noſtrum erit decus ac lumen ſempiternum. Ad quam glorioſiſſimam lucem, & regnum dilecti filii tui, ut nos velis perducere, te per eundem illum ſervatorem noſtrum obteſtamur atque obſecramus: qui unà tecum, & cum ſancto ſpiritu, maximis & immortalibus honoribus, ſummíſque & perpetuis laudibus efferendus eſt atque celebrandus. Amen.

Pſal. 25. 5. & 32. 1. & 51. 2. 9. Eſay 43. 25. Ezec. 18. 22.

Act. 3. 19. Col. 2. 13, 14. Pſal. 127. 2. Prov. 3. 24. Luc. 8. 52, 54 Joh. 11. 11. 25 43, 44. Col. 1. 12. Gal. 4. 26.

Apoc. 21, 23 & 23. 5. Coloſ. 1. 13.

FINIS.

(99)

Joannis Rosch
Anno 1699. Liber